د پښتو هنري ادبياتو

د کره کتنې لنډه تاريخچه

Ketabton.com

ليکوال: عبدالخالق رشيد

۱۳۹۴ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو هنري ادبياتو دکره کتنې

لنډه تاريخچه

ليکوال:

عبدالخالق رشيد

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: دپښتو هنري ادبیاتو دکره کتنې لنډه تاریخچه

لیکـــوال: عبدالخالق رشید (پي اچ ډي)

خپروندی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاین: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

لومړی چاپ: د افغانستان دلیکوالو ټولنه۱۳۷۰/ ۱۹۹۲ کال

دویم چاپ: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۱۲)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

س. شپون ته !

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرلیک **مخ**

دویم چاپ او ددغه کتاب...١

تقریظ ٥

سریزه..١١

لومړی ځپرکې:

په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته یونظر.............................٢٤

دویم ځپرکې:

دپښتواوسنۍ کره کتنې پیلامه (د رواني پیړۍ لومړۍ نمایي)...................٥٤

دریم ځپرکې :

پښتو معاصره کره کتنه د ودې په لور...٧٢

څلورم ځپرکې :

دانقلابي کره کتنې پیل...١١٢

نتیجه :...١٤٦

ماخذونه...١٤٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم چا پ
او ددغه کتاب پر تراخه برخلیک یوڅوکربښې

دغه لنډکی څیړنه زما دماستری تیـزس و، د اسـتاد روهــي روح یـې ښـاده ترلاربښونه لاندې مې ولیکه ، په کومه ورځ چې ما له ده سره په دغه اړه خپلـه مشورتې ناسته درلوده ، نویوه هیله مې دا ترې وکړه چې استاده اوس موږ پـه داسې یوه حالت کې یو چې هرڅه ته دیوه تصادف په سـترګه ګـورو اوهرڅـه راته تصادف ښکاري ، هرڅوک چې هرڅه ولیکي ، هغه منواوسرورته ښـوروو ، خوزما هیله داده چې په دغه سخت حالت کې هم پرما زړه ونه سـیځې اوپـه خپل انتقادی لید سره مې لاربښونه کړې . داچی زه نن دلته له کابل پوهنتـون څخه علومو اکاډیمی ته پرتاپسې دلاربښونې لپاره راغلم ، ددې مانا داده چې ما ځانته له تاپرته بل لاربښود ونه موند اونه مې باورو چې ما به لاربښونه کړای شي.
ده راته وخندل او په مهربانه ژبه یې راته کړه : لکه چې انتقاد له همدغه ځایه پیل شو، هغه مهربانه استاد لاهم راته موسکی وچې خپل لومړنی ځـواب یــې داسې راکړ: پام به دې وي چی دپخوانیوهغه خبرې چی په علمی تیوری نه وي برابرې ، او یاهم د ادب په علمي مانا سم نــه پوهیــدل هغـه بــه نــه را بانــدې تاییدوې نوره څه ستونزه نه لرم... د استاد روهی پـه خبـره زه ورسـیدم ، مـا دخپلې لیکنې په ځینوبرخوپه تیره په پخوانی دوره کې یوځای ځان په هوایی ویاړونوپورې تړلی و خو دپانی په کنج کې یې را ته ولیکل چی : «هوایی خبرې به نه کوې لطفآ په سند وغږیږه»...
ما دالیکنه بشپړه کړه ، دفاع مې هم سره له دي چې اروابناد ډاکترصاحب زیور لږراته په قهرو چی ولې مې له پوهنتون څخه د باندې لاربښود استاد غوره کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

، ترې وکړه ، ارواښاد جاوید اودمعاصرتاریخ پوهاند هاشمي صاحب هم په دغه غونډه کې حاضرول ...

څوکاله بیا داکیسه همداسې پاتې شوه ، یومهــال زمــوږ مشــراکبرکرکر چــې دلیکوالو داتحادیی مرستیال وپه خپل طنزي اندازکې ترغوږ راتیره کړه چــې « مورډ هرچا ، هرډول آثارچا پوو ... هغه اثردې چې روهي صاحب یې صفت کوي راوړه ، زه یې درته چاپوم ... » ، بیامې هغه ته ورکړ، هغــوی دوروســتی نظرپــه لامل ځینوپوهانو ته استولی و چی ویې ګوري اوخپل نظر پــرې ولیکــي، یولــه دغو پوهانو څخه الهام صاحب و، چی ډیره موده یې له ځان سره ساتلی و ، پــه کوم سیمنارکې سره مخامخ شو چې راته ویې ویل چی کاردښه کاردی خو زما له آثارو څخه دی یادونه نه ده کړې ، یوځل راشه چی سره وغږیږو . زه ورغلــم له هغه سره مې خبرې وکړې ګیله یې هم هغه وه خو ما ورتــه وویــل چــې لــه لیکنو مې دې ګته اخیســتی ده . یــوه دوې ورځــې وروســته کرکرصــاحب او باجوړي صاحب راته وویل چی چاپ ته تیاردی لعل پاچا آزمون به یې د اهتمام چارو ته وګمــارو. کتــاب چــاپ تــه ولاړ ، حــالات داندیښــنې وړښــکاریدل ، ۱۳۷۰کال هم په دویمه نمایي ور اوښتی و چې کتاب دکرګرصاحب او آزمون له برکته چاپ شو خوترڅو چی له مطبعی اتحادیی ته رارســیده کــال پــای تــه ورسید، حالاتو بدلون وموند کابل په ویرواښت، خــودومره مــی واوریــدل لــه مطبعې راوړل شوی او دلیکوالو داتحادیی به کوم ګدام کې پروت دی ...

د ۱۳۷۱ اوړی و، جنګونو زور اخیستی و، ټولې دولتي اداري تنظیمونو چلولې ، مجاهدین نه وو تیارنا بغه ګان وو، په هرڅه دوی پوهیدل چا ځان وزیرکړ، چــا ځان معین کړ، داسې چی له موږیی هم لاره ورکه کړه دوی هــم پــه خپلــوکې سره لاس او ګریوان شول ، موږ هم دي ته سترګې په لاره وو چې نن به حالــت سمیږی او سبا چی تراوسه مو نه نن شو اونه سبا سبا ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکابل په همدغه برګ غوبل کې مې واوريدل چې استاد واصف باختري په هغو سختو حالاتو کې هم انجمن ته راځي اوهلته ناست وي ، که کوم څوک خپله لاره دانجمن (شهرنو) په لورورغلطه کړي نو بيا ورسره ناست وي اوورځ په همدغه دړدنګ سره تيروي ... له ماسره هم دهغه دليدو هيله وه چې بايد يوځل دی اونوریاران وګورم چې داسې فکرونه کړي چې ګواکي هرڅه ته مو شا کړه او ټولې هيلې نورې پای ته رسيدلې دي ... ، انجمن ته ورغلم ، هغه مې وليد ، کرګر صاحب مې وليد ، له يوه اوږده ځنده وروسته مې له دوی پوښتنه وکړه چې غوارم يوڅو جلده کتابونه می واخلم کيدای شی که نه ؟ دواړو له لاسه ونيوم چی هله زرکړه ، راځه چی همدااوس هم ديګونه په همدغو کتابوپخيرې ، باورمو نه شی چی پاتې به وي ، موږ زرهغې کوټې ته ورغلو چې هلته دانجمن چاپ شوي کتابو پراته وو ، په يوه کنج کې می دخپل کتاب (دغه کتاب) يوه برخه ومونده ، هغه مې راواخيسته ، په لاس کې مې وه چې په دغه شيبه کې يوځوان پنجشيري مجاهد چی برګ جمپريی اغوستی و په دروازه کې تر باختري اوکرصاحب را دمخه شو ، ما فکروکړ چی اوس به ماته وايی چی دا کتابونه يونه سی دولتی شتمنی ده ، موږ دهمدغو دساتنی لپاره ناست يو... خوهغه زما دتصور برعکس راغږ کړ : انډيوال يک قوده برای مام بتې ... نان پوخته می کنيم ... زه حيران شوم چی اوس د چا کتاب ورکړم ، خپل کتابونه مې په لاس کې وو ، هغه چی تر قوده هم زيات وو دبل چا د کتاب د ورکړې جرآت مې ونه کړ ، دخپلو ټولو کتابو قوده مې ورکړه، استاد باختری غږ راباندې وکړ چی له دغو نورو کتابو يې ورکړه خپل دې ځانته درسره واخله ... خو ما داجرآت ونه کړ چی دبل چا کتابونه دی مجاهدجان ته ورکړم ، ځکه مې خپل ورکړل ، باختری صاحب حيران حيران راته وکتل ، سترګی يې له اوښکو را ډکې شوې او ما يوڅه نور کتابونه چې هلته پاتې وو له ځان سره راواخيستل او راووتو ، ومولید چی هغه ځوان پرهغه قوده باندې اوربل کړی و، موږ تری را

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شو، په پخوانيو کفن کشانو باندې موشکر ويوست اوله هغې ورځــې بيــا ترننه مورې دری واړه له يوه اوبله سره ورک شو اوورک يو . او داوه ددغې لنــډې خيړنی دومره اوږده کيسه ...

دګران يون دکورودان وي په کال کې مې يوځل پوښتنه کوي ، پــه دې ورځــو کې يې هم دپوښتې په ترخ کې را ته وويل چې کتابونه چــاپوي ، هرڅــه چــې تيارلرم بايد ورويې ليږم . ځکه مې هوډ وکړ چې دغــه نــا څيــزه ليکنــه چــي دخلکو په خبره دپخواني چا پ په اندول مې يوڅه رنګ روغن هم ورکړی و او درک مې کړه چې ډير زوړ شوي هم نه دی نوځکه مې دغه څــو کرښــې پــرې وکښلې او يون صاحب ته مې ورکړچې له مرستې يې منندوی يم.

هيله من چې دکره کتنې لوستونکي او زده کونکي به ګټه ترې واخلي او په لوستلو به يې د سترړيا احساس ونه کړي ځکه چی دغه څيړنــه ترډيــره حــده درسي بڼه لري اوباوردی چې ځوانو ادب او پښتو پوهانو ته بــه د دوی دلوړتيــا په لارکې ديوې زينې ځای ونيولای شي .

په درنښت

عبدالخالق رشيد

نوی ډيلی ــ نهرو پوهنتون

د ۲۰۱۶ کال د دفبروری ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکادیمیسین کاندید محمدصدیق روهي تقريظ

دموضوع ارزښت اونوښت :

بدیعی ادب ، په هنري ایماژونوکې دټولنیز شعور انعکاس دی اوادبی کره کتنــه دهمدغه ټولنیزشعور انعکاس ښکلاییز، فني اوفکري اړخونه تربحــث لانــدې نیسي .

په ځو وروستیوکلونوکې دپښتوادبي کره کتنې په میتودیــک اوسیســتماتیک ډول دهنري ادبیاتو دلارښونې اولیرلید (دورنمــا) دټــاکلو وظیفــه پــه غــاړه اخیستې ده . سره له دې ، باید وویل شي چې ادبي کره کتنه معاصره پدیده نه ده ،دپښتو ژبې کلاسیکوشاعرانواوادیبانو له پخوا زمــانو څخــه پــه ادب کــې دابتذال او ارزان خوښــونې پرضــد مبــارزه کــړې ده. دپښــتونومیالي شــاعر خوشحال خان خټک له یوې خوا دشعر تربیتې او معرفتي وظیفې په ښه توګــه پیژندلې وې او له بلې خوایې پرهغــه بــې خونــده اوغیرفنــي ســبک بانــدې انتقادکاوه چې دشعرایستتیکي اړخ یې په پام کې نه و نیولی ،په همــدې ډول دپښتویوشمیر کلاسیکو شاعرانو اوادب پیژندونکو دښــه اوبــد شــعر دپیژندلو دپاره له ځان سره معیارونه درلودل . دمعاصروهنري ادبیاتو لــه پیلیــدو ســره ادبي کره کتنې هم په نوې بڼه تبارز وکړ ، پــه تیــره دثــوردملي دموکراتیــک انقلاب په بریالیتوب سره دادبي کره کتنې دپــاره سیســتماتیک اومیتودیــک فعالیتونه پیل شول. تر اوسه پورې په پښتو ژبه کې دادبي کره کتنې تاریخچه نه وه لیکل شوې ، خالق رشید دموضوع داهمیت په درکولو ســره پــه ابتکــار لاس پورې کړ اودلومړي ځل دپاره یې دغه موضوع په منسجمه توګه وڅیړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتا ب معرفي :

کتاب دتیزس لیکنې دمتداولو نورمونوپه اساس په یـوې سـریزې سـره پیـل کیږي ،چې په هغې کې دادبـي کـره کتنــې پرماهیــت ، ارزښــت ، وظیفــو او میتودلوجۍ باندې په مفصله توګه بحث شوی دی .
په سریزه کې دکره کتې تاریخي پس منظراوپه مختلفو دوروکې دنقدمعیارونه هم څیړل شوي دي .
دتیسیس لیکونکی ادبی کره کتنې ته دعلم په نظرګوري ، ځکه چې کره کتنه هم دنوروعلوموپه شان ځانته دڅیړنې میتود اوټاکلي مقولې لري خو په عــین زمان کې کره کتنه دنورو مثبتوعلوموسره توپیرهم لــري ځکــه چــې دهغــې موازین اواصول دټولو کره کتونکو له خوا په مطلق ډول نه دي منل شوي اولــه یوه ادبي مکتب څخه تربل ادبي مکتب پورې دکره کتنــې اصــول اومعیارونــه توپیرپیداکوي . لیکوال په پای کې په دې خبره استنادکوي چې : « په هرحــال په ادبي کره کتنه کې اصول اوموازین شته چې کولای شو هغه دنسبي احکامو په برخه کې معرفي اواستنباط کړو نه په قطعي اومطلقواحکاموسره »
لیکوال په سریزه کې دادبي کره کتنې عمده مسایلو ته عبوري کتنه کــړې ده اوخپل دریځ یې هم څرګندکړی دی ، طبعیی ده چې په سریزه کې دادبي کره کتنې پرمسایلو او تیورګانو باندې مفصل بحث نشي کیــدای ، لیکــوال یــوازې عمده اومبرم مسایل تحلیل کړي دي .
لومړی څپرکې ، په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته وقف شوی دی ، لیکوال په لومړي سر کې د « منځني ادبي بهیر» اصطلاح تعریــف کړیــده ،خو څرنګه چې ادبي مورخانو لکه پوهاند حبیبي او پوهاند رښتین په قول یې استنادکړی اوددغه ویش دتوجیه دپاره یې زیارایستلی دی . امــاپخوا لــه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لیکوال دمنځني ادبي بهیردکره کتنې وضع شرح کړي ، دادبیاتو لرغــونې دورې ته یې هم یوه کتنه کړې ده . خالق رشید د « دزرینې ځانګې » دمولف له دغه نظرسره تریوحده موافقه ښوولې چې وایی :

« په پښتوکې ادبي نقدزوړاولرغونی دی ، لومړنی څیړنــې پــه دریمــه هجــري پیړۍ کې ابومحمدهاشم ابن زید سرواني رانښلولې او پــه خپــل نــامتو اثــر « سالووړمه » کې یې دعربي اشعارودفصاحت اوبلاغت بیان وکړ »

څرنګه چې د (سالووړمه) زموږ په لاس کې نشته، په دقیق ډول نه شو ویلای چې په نوموړي کتاب کې به د (قرض الشعر) په باب څه ډول مطالب بیان شوي وي . په هرصورت ،دایوه احتمالي فرضیه ده ، ما دلیکوال څخه وپوښــتل چــې ابومحمدهاشم خو یوازې دفصاحت اوبلاغت اصول بیان کړي دي . دانوله ادبــي کره کتنې سره څه اړیکه لري. ده په ځــواب کــې وویــل چــې : « دفصــاحت اوبلاغت اصول هم په حقیقت کې دادبي معیارونو او موازینوبیان دی اوله ادبي کره کتنې سره نژدې اومستقیمې اړیکې لري ، همدارنګــه د ســلیمان مــاکو (تذکره الاولیا) هم دځینوشعرونوپه باب ځینې څرګندونې لري اوله همدې امله دادبي کره کتنې په پس منظرکې دغوپورتنیوآثاروته یوڅه اشاره غوندې شوې ده ،چې یادول یې په هرصورت له نه یادولو څه غوره ښــکاري ، پــه دې کــې شک نشته ،هغه څه چې د (منځني ادبي بهیر) په نامه یادشوي دي دادبي کره کتنې ډګرته مشخص مواد وړاندې کولای شي . په دغه دوره کې کــه څــه هــم دادبي نقد په باب دکوم ځانګړي اثریادونه نه ده راغلــې خــو ادب پیژنــدونکو شاعرانو کله کله دنورو همقطارانو داشعارو په باب قضاوتونه کــړي دي ، خــالق رشید په دغه برخه کې ډیره په زړه پورې څیړنه کړې ده چې دادب پیژنــدنې په برخه کې یې یوه ښه اضافه ګڼلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي کې ، دپښتو اوسنی کره کتنې پیلامــه تربحــث لانــدې نیســي ، لیکوال په نظراوسنۍ کره کتنه له معاصرادب ســره پیــل کیــږي ، ده راحــت زاخیلي دپښتو داوسنۍ ادبي کره کتنې پیلونکی بللی دی اود خپل نظرداثبات لپاره له لوستونکی څخه غوښتنه کوي چې دافغان په جریده کې د (ستړې مه شې) تر سرلیک لاندې دهغو لیکنوته رجوع وکــړي . پــه دې لړکــې لیکــوال دغلام محې الدین افغان نوم د اوسنۍ کره کتنې دبنسټ ایښودونکي پــه ډلــه کې راوړي . اودافغان دادبي کره کتنې بیلګې یې راوړې دي . وروسته لیکوال د (پښتون) اخبار اوطلــوع افغــان دځینولیکوالــو لکــه عبــدالااکبرخان اکبــر اوعبدالحی حبیبي نومونه یادوي چې دکره کتنې په تعمیم کې یــې خدمتونــه کړي دي .

په دریم څپرکي کې لیکوال دپښتو معاصرې کره کتنې د ودې اوانکشــاف پــه باره کې بحث کوي ، په افغانستان کې دغه دوره دپوهاند حبیبي دوېناله مخې له (۱۳۱۰ ش) څخه راپیل کیږي ، په لره پښتونخواکې دکره کتنې په وده کــې دایازداودزي، دوست محمدکامل ،تقویم الحق کاکاخیل ، حافظ محمدادریس ، قلندرمومند، همیش خلیل ،سیدرسول رسـا، مولینـا عبدالقادراومحمــداعظم نومونه دخاصې یادونې وړګڼل شوي ، وروسته په بره پښــتونخوا کــې ددغــې دورې دنامتوکره کتونکو الفت ،بینوا ،رښتین ، خادم ،شپون ، روهي ،اونیــازي (تري) لیکنې تربحث لاندې نیسي اوددغولیکنو په هنداره کې دادبي نقدڅیره ګوري ،خالق رشید ددغو لیکنو دتشریح وخت کې بی طرفه نندارچي نــه دی ، بلکي پخپله کره کتنې کې هم په انتقادي توګه تحلیلوي ، دتیسیس دغه برخه لکه څومره چې جالبه ده ، هماغومره عکس العمل پارونکې هم ده ځکــه چــې دلته یوشمیر لیکوال اومخلصان، پیروان ،اوخپلوان ښایی دخالق رشیدقضاوت کافي ونه ګڼي ، اماداثرلیکونکی زیارباسي چې دمشخصواسنادو او شــواهدوپه راوړلو سره خپله خبره پرچوکۍ کینوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم څپرکی ،دانقلابي ادبي کـره کتنــې دپیــل اوانکشــاف پــه بــاره کــې دی،دلیکوال په نظرپه عقیده له انقلاب څخه وروسته راپدیخوا ادبي کره کتنې هم نوې تګلاره ،غوره کړه، په تیره دتعهداوپیغام مساله دنورو ادبي پدیدو پــه لومړۍ لیکه کې ودریده، خالق رشید په دغه څپرکي کې دکره کتنې نـا متــو استازي معرفي کړي ،اودهغودلیکنوبیلګې یې راوړې دي ،همدارنګه دادبي کره کتنې په انکشاف اوپرمختیا کې د ا.ج . دلیکوالواتحادیې ونډه هم ستایل شوې ده.

په وروستۍ پاڼه کې دڅیړنې نتیجه بیان شوې ده ، دنتیجې په برخه کې بایــد ووایوچې : هغه دلنډیزپه توګه نه ده راغلې بلکی ارمانیز اودورنمایی بڼه لري .

دتیسیس ارزیابي :

۱- دمحتوا له پلوه : دالومړۍ ځل دی چې دپښتوادبي کره کتنې تاریخچه دیوه ځانګړي اثرپه بڼه لیکل کیږي . له دې امله دپوهنمل خالق رشید دغه اثر پــه ادب پیژندنه کې خاص مقام لري اوکولای شو چې په خپله نوع کې یې بکراثــر وبولو.

پوهنمل رشید دخپل تیسیس دبشپړولو دپاره خواره واره منابع کتلې اوپه دې برخه کې یې ډیرزیارایستلی دی . تیسس لکه څنګه چې توقع کیــږي دیــوې علمي تیورۍ په واسطه رهبري شوی دی . لیکوال دادبي بهیردمسیردپیژندنې دپاره دټولنیزو ، اقتصادي جوړښتونوپه لوی چوکاټ کې دملي ادبیاتوځانګړنې اونسبي خپلواکي هم په پام کې نیولې دي ،ددغسې مهمې پــروژې دبشــپړتیا دپاره لیکوال زیات وخت ته اړتیا درلوده خوداسې ښــکاري چــې ده پرزمــان باندې بری موندلی اوډیرکارېې په لږ وخت کې سرته رسولی دی .

داثرشکل : دغه اثر دتیسیس لیکنې له متداولونورمونوســره تطــابق کــوي ، ډیزاین یې دتاریخي میتود په موازینوبرابرجوړشــوی دی . دتنقــیط اصــول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دماخذښودلو تکتیکونه یې معیاري دي ، په ژبه کې لفظي اومعنوي تعقیـد نـه لیدل کیږي . لیکوال ځای په ځای دحال له اقتضاً سره سم هنري ژبـه او ادبـي سبک هم استعمال کړي دي ،دتصنیف او تبویب معیارونه یې منطقي دي اویـا لږ ترلږه موَ لف زیارایستلی دی چې دتوجیه دپاره یې خپل دلایل وړاندې کړي .

ددغو یادونو په نتیجه کـې زه دخـالق رشـید دغـه اثرمثبـت ارزیـابي کـوم اودپښتوپه ادب پیژندنه کې یې یوممتع اوګټوراثربولم .

داکادیمسن کاندید

محمد صدیق روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

معاصرادبي بهیر دخپل پیچلي ماهیت درشل ته دهرې ورځې په تیریدو سره نورهم ورنژدې کیږي ، که چیرې همدغه مطلب ته دعلمي اوهنري میتود اوایجاد په رڼاکې ښه ځیرشو ، په دغه اړه به دمنښت یوې پایلې ته ورسیږو که نه ؟ نن سبا په معاصر ادبي بهیرکې دڅېړنې اوتخلیق دهغې طرحې اړتیا ډیره محسوسیږي، چې دهغې پربنسټ باید په همدغه پیچلي ادبي بهیراوادبي پدیدو کره توب ته زیاته پاملرنه وشي ، ما ناداچې د وړتیا پوړۍ یې باید دیوې رښتیني او علمي کره کتنې په رڼاکې په ډاګه شي. همداده چې دا پروسه په خپل وارعلمي قضاوت اودعلمي میتودلوژۍ اصولو اوپرنسیپونو ته اړتیا لري چې باید په منظم اودوامداره توګه کارورته وشي. دغه علمي میتودلوژي کیدای شي کره کتنه واوسي.کره کتنه دادبي چاڼ لپاره یوبرلاسی علم دی چې دتاریخ په اوږدو لکه نورمعقول علوم د بیلابیلو عواملو له امله دخلکو اوڅیړونکو له پامه په شعوري او یاغیرشعوري توګه دیوه سستماتیک علم په توګه له پامه غورځول شوی و. ځکه په دغه علم کې تر هرڅه دمخه خبره پررښتیاوو او دهغو پرخرګندولو اوبرالا کولو باندې تړلې وه ، ادب چې ټولنیزې نیمګړتیاوې یې په هنري اوادبي قالبونو کې په ګوته کولې ،همداسې کره کونې هم دخپلې دنده له مخې کولای شول چې په دغه ټولنیزاوادبي بهیرکې خپله روزنیزه دنده اوانتقاد ته پاملرنه وکړي. اوس که مونږ غواړو ددغه علم په تاریخي لید باندې خبرې کوو نودا ویلای شو چې کره کتنه دومره لرغوني علم دی لکه ادب اوایجاد ، دلرغوني یونان په ادبي بهیرکې ددغه علم څرک ترمیلاد مخکې په (۶) پیړۍ (*) لګیږي ، خودا ددې مانا نه لري چې دغه علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هلته هم په معاصرمفهوم او ځانګړنو سره و .ځکه علمي کره کتنه په اوسنۍ مانااومفهوم له اتلسمي میلادی پیړۍ را په دیخوا دنورو علومو لکه « ژبپوهنې ، توکم پوهنې ، روانپوهنې اونوروپه خیردیوه خپلواک علم په توګه راوپړکیده او پوهانوسیستماتیکه پاملرنه ورته وکړه .چې پای کې بیلابیلې کړنلارې او ښوونځي په کې رامنځ ته شول »(۱)

په دعه اړه داهم ویل شوي چې : « کرتیکوس دننۍ نقد په مانا دلومړي ځل لپاره دارسطو اوکوانتلین دبلاغت علم دپوهانو له خوا کارول شوی دی »(۲)

پوهان داخبره مني او وايي چې هرعلم دیوې ټاکلې ټولنیزې اړتیا له مخې رامنځ ته کیږي ، وده کوي ،او په پای کې د ودې لوړو پوړیو ته رسیږي. که چیرې دادبي کره کتنې تاریخچې ته په دقیقه توګه پاملرنه وکړو، نو داپوښتنه خامخا رامنځ ته کیږي چې آیادا اوسنۍ کره کتنه به هم هغسې کره کتنه وي لکه د اتلسمې پیړۍ هغه ، په دغه اړه ځواب ګردسره منفي دی،

(*) شوقی ضعیف په دغه اړه لیکي : « ځکه ترمیلاد نه سپاړس پیړۍ دمخه وینو چې یوناني شعر په پراخه توګه پرمخ ځي ، تمثیلي شعر رامنځ ته کیږي اودهغه مشهورشاعران راڅرګندیږي، موږ ته ددې هنر پیدایښت او د دوی په اخترونوکې دهغه په بدلون باندې خبره مهمه نده بلکي موږ ته دهغو مسابقو پیژندل اهمیت لري چې له دې هنر سره ملګرې وې اود کره کتنې د ډولونو یوډول ګڼل کیدې ... » (ژوندون مجله ، ۱۳۶۲کال ، ۱ ګڼه ، ۱۱مخ) . په دغه اړه موباید په پام کې وي
چې په نوموړي مقاله د ۶ پیړۍ پرځان ۱۶ لیکل شوي چې سم نه بریښي .
(۱) عرفان مجله ، ۱۳۶۳ کال ، ۸ګڼه ، ۴۱ مخ .
(۲) محمد رحیم الهام ، تیوری های ادبي ونقد ادبي ، پوهنتون کابل ، ۱۳۵۷ (۶۱)

ځکه چې کره کتنه داوسني بشریت له معنوی اوروحي ژوند یا په بله مانا ادبي ذوق سره تړاولري اودهغودتخلیقي آثارو د ارزښت اواهمیت ټاکلوپه برخه کې څیړنې کوي . دیوه ادبي اثرواقعي ځانګړتیاوې هغه څه دي چې دهغه ادبي اثر اصلي اوهنري جوهراویاږۍ بلل کیږي چې دهمدغه علم په رڼاکې دهغه اثر له طبیعت سره سم ترڅیړنې لاندې نیول کیږي او ارزول کیږي ځکه نو په دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه داویلای شو چې ، په معاصرادبی بهیرکې کره کتنه هغه لاربنود او روزنکـــی علم اومیتود دی چې دهغې په مرسته دیوه هیواد ملــي ادبیــات د ودې لــوری نیسی اوپه خپل خلاق طبیعت سره یې لاربنونه کوي. کره کتنـــه پــه مجــرده اوځانګړې توګه یوبې مانا اوبی ازربنته کالبد دی ، موږ دهغې اهمیت له هنــري اوتخلیقي آثارو سره په رابطه کې ټاکلای شو ، په عین حال کې داهم بایــد پــه پام کې ولرو چې دغه علم دخپل طبیعت له مخې داسې علم دی چې دهغه پــه طبیعت کې هم علمي او هم هنري توکواوځانګړنو ځای نیولی دی ،یا په بله مانا دغه علم دوه ګونی طبیعت لري علمي اوهنري .

دکره کتنې علمي اړخ پرهغو پرنسیپونوباندې ولاړدی لکه چې یوعلم یې لري ، په دي مانا چې هرعلم ځانته ځانګړي مفاهیم ، مقولي اونومونې یا اصــطلاحات لري چې ادبي کره کتنه هم نوموړي توکونه لري او ددغه علم بنستیزي ستنې ورباندې ولاړې دي. کیدای شي په دغه اړه د هغو ځانګړو مفاهیمو یادونه هــم وکړو چې دهغو له مخې د ادبي کره کتنې ژانرونه او ډولونه را مــنځ تــه شــوي دي. په دغه اړه به دا اړینه وي چې د کره کتنې په برخه کې دلاندې ټکو یادونه وکړو :

الف : علمی اصل دی چې هرعلم ځانته دڅېړنې خاص اصول لري یا په بله وینا ځانګړې تیوري لري . ادبي کره کتنه هم ځانګړي اصول او میتود لــوژي لــري چې ددغه علم څېړنې دهغو له مخې له ادبي آثاروسره په رابطــه کــې ترســره کیږي.

ب : دهرعلم دپایبنت په اړخ کې یومهم علمي اصل اوعلمآ طرح شوی فکــټ علمی استدلال دی یا په ساده وینا دهغــه منطــق دی چــې پرهغــه بانــدې د ژغورنې اودوام چترجوړوي . په هره کره کتنه کې دناقــد اویــا کــره کتــونکي رسالت له علمی تیوری سره یوځای د پیاوړي استدلال درلــودل دي چــې پــه عملي کره کتنه کې له هغه څخه کار اخیستل کیږي. دکره کتنــې دنــده کــره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول دي ، چې که دهغو لپاره نوموړي مهارتونه او اصول په پام کې ونــه نیســي داثرګنده ده چې دعلمي توب اړخ یې ترپوښتنې لاندې راځي .
دکره کتنې بل اړخ دهغې هنري اړخ دی ، دکره کتنې په هنــري طبیعــت کــې ترټولو مهمه مساله دتصویر یا انځورمساله ده ، تصویر یــا انځــور پــه خپلــه د انساني مهارت یوه پیچلې پروسه ده، په تیره بیا چې له هنري پدیدې او آثــارو سره دهغې داړتیا اوجوړتیا خبره رامنځ ته شي ، په دغه ترڅ کــې بیــا دیــوې اساسي پدیدې ځاي غوره کوي ځکه چې تخلیق له تصویره پرته نه وي اونه را منځ ته کیږي. همدغه تصویردی چې یواثردیــوې زمــاني مــودې لــه تیرولــو وروسته دشهکاردرجې ته رسوي اویا یې نه رسوي، ځکه نــو مــوږ انځــور یــا تصویر دکره کتنې په برخه کې ډېرساده توک نه شو بللای ، برعکس همدغــه اصل دی چې کره کتنې ته امتیاز ورکوي او دعلوموپه برخه کې دغه علــم تــه دممتازعلم دریځ ورپه برخه کیږي ،چې نورعلوم دغه ځانګړتیا له ځان سره نه لري اونه یې په داسې دوه ګونی طبیعت سره پیژنو . انځور یا تصــویر پــه کــره کتنه کې معمولآ په یواړخیزډول تبارز کوي ، دبیلګې په توګه زه دلته د ګلزمان دیوې سندرې یوبیت راوړم ، کره کتونکي هڅه کوي چې موږ ته دهغــه ســاده (انځور) په ساده توګه تشریح کړي ، یا په بله وینا کره کتنې پرې وکړي ، شــعر دادی :

په ګل غونډۍ د ارغوان جوړې میلې دي
لاس راکوه ګلې ورځو چې ننداري دي

په دغه بیت کې د (ګل غونډۍ) تصویر په پام کــې نیســو ، تصویرســاده دی شاعرچې دغه شعرویلی دهغه په وړاندې کیدای شي هغه ځای وي چې هلته ، ګلونه دي ، میلې دي ،ارغوان دی ، ښکلې فضاده ، کیدای شي لوستونکی یــې هم همداسې تعبیرکړي ، خو دکره کتونکي په وړاندې اویا دهغــه لپــاره (ګــل غونډۍ) یوازې په همدغه مانا اوهمدغه درک دمنلو وړنه ده اونه یې په هغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان لکه چې يو شاعر او يوهنرمند يې په ګوته کـوي ، دی خپـل لوســتونکي اومينه وال تشريح کوي . څکه چې موږ په دي باورلرو چې هنرمانا انځـور خـو کله چې هنر دکره کتنې پر پاڼوباندې د تشريح ، نقد او سپيناوي لپـاره ځـان ځلوی ، هلته بيا اساسي توک نه دی ،څکه چې تصور اوانځورپه کره کتنه کــې دويمه يا مرستياله دنده اودريځ لري . خوتصوير په هنر کې ځواږخيزه بنه لري لکه په پورتنې شعر کې ګل غونډی، خو په کره کتنه کې بيا يوارخ لري اوهغه هم مرستندوی . په دې چې د (ګل غونـډی) تصـويردکره کتـونکي ايجـاد او تخليق نه دی ، بلکې له شاعرڅخه يې اخيستی دی چــې پــه بـل ډول او بــل ميتود سره يې کاروي ،هغه خپل ياسين پرې تيزوي ، لــه هغــه څخــه يــوازې دځرګندوني اوتحليل په لامل کاراخلي .

په دې مانا چې کره کتونکي (ګل غونډی) لـږ نـوره راســپړي او دا پــه ډاګــه اوتشريح کوي چې د ګل غونډی موقعيت ، تاريخ ، دوديز اهميت ، اوکــه اړتيـا وي ګرامري تحليل، او ياداچې دارغوان ميله څنګها و ولې پــه ځـاڅيو اويـا شمالي کې را پيل شوي ده ؟

دکره کتنې اصول:

کره کتنه په معاصرنړۍ کې دادبي آثار دارزونې لپاره يو اړين علم دی، په هـره ټولنه او هرادبي بهيرکې دهغه ادبي بهيرله کمي اوکيفـي زيرمــې ســره ځـان عياروي ، همداده چې په هره ټولنه کې يې د ودې ډول او اهميت په ځـانګړې توګه دپاملرنې وړدی، يوه مساله چې دکره کتنې پيژندنې او اهميت پــه ګوتــه کولوکې اړين دي، هغه ددغه علم اصول دی ، زيــاتره پوهــان اودادبيــاتو زده کونکي تل په دغه اړه دا هيله کوي چې بايد ددغه علم پر اصولوباندې پوه شي ، دوی کيدای شي داخبره هم لوستی وي چې يوشميروايي چې دغه علم هيڅ اصول نه لري ، خوځينې نوربيا وايي چې نه داعلم دی ، يوعلم کله هم بــي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو اوموازينو اومقولو نه وي ، دغه نظر ترډيره حده ددغه علـم پـه اړه پـه نړيواله کچه منل شوى دى ، دايران نامتو ليکوال زرين کوب پـه فارسـي کـره کتنې کې دهمدغه نظرپلوى ليکوال دى او دامني چې کره کتنه بې اصـولوعلم نه دي ، هغه په دغه اړه ليکي : « په هرحال په ادبـي کـره کتنـه کـې اصـول اوموازين شته چې کولاى شو هغه دنسبي احکامو په برخـه کـې پـه ډاګـه او استنباط کړو ، نه په مطلقو احکاموسره ... » (۱)

---

(۱) عبدالحسين زرين کوب ، نقد ادبي ، ۱۳۴۶ کال ، (۸) مخ .

استاد روهي هم په دغه برخه کې کت مټ نظرلري اوپه دغه اړه ليکي : « ... پـه دى برخه کې دنهايي قضاوت دپاره بايد دوو پوښتنو ته غوڅ ځواب ورکړشي ، لومړى داچې ، که کره کتنه علم وي نو بايـد چـې دهغـې دځيرنـې ميتـود او پرنسيپونه دټولو ادب پوهانو دپاره يوشانته دمنلو وړوي . دوهمه پوښتنه داده چې که چيرې علمي موضوع په ښکلي اوخوندورسبک وليکله شي اوپه داسې توګه وړاندې شي چې لوستونکي ترژورې اغيزې لاندې راولي . آيانه شو کولى چې دغسې ليکنه ادبي وبولو دلومړۍ پوښتنې ځواب غالبآ منفي دى ،پـه دې مانا چې دبيلابيلو کره کتونکو له خوا د کره کتنـې دپـاره مختلـف اسـلوبونه ،مختلف هدفونه او ډول ډول ارزښتونه ټاکل کيږي ، که چيرې په کتابونو کـې دهنرتعريف ولټوو په سختۍ سره کولاى شو يوواحد اودهنرمندانو له خوا منل شوى تعريف په لاس راوړو. همدارنګه د ادبياتو، شعراو کره کتنې دمسايلو پـه برخه کې هميشه له انفرادي ځکې اوځانګړو تمايلاتو سره مخامخ کيږو.

په دې اساس دانتقاد علم چې پرنورو انتقادکوي په خپله دانتقـاد وړدى ، پـه هرصورت که دانتقاد وړ دى يانه ، انسان نه شي کـولاى لـه انتقـاد او قضـاوت څخه ډډه وکړي » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي او زرين كوب نظريات دكره كتني داصولو په برخه كې هغه علمي څرګندونې دي چې په دغه برخه كې له علمي ملاتړڅخه برخمنې دي ، دوی په انساني ژوند كې پركره كتنه اودهغې پراړتيا باندې ټينګاركوي ، خو دوی په دغه برخه كې نه دمطلقيت پلويان دي او نه هم خپلونظرياتو ته دمطلقيت بڼه وركوي، دوی په كره كتنه كې نسبي اصول مني اوداهغه مساله ده چې په علمي لحاظ طرحه ده او دنړۍ زياتره ليكوال او پوهان دادبي كره كتنې په اړه دهمدغه اصل پلويتوب كوي او عملي اهميت ورته لري.

پوهان دكره كتنې دټاكلو اصولو په اړه بيلابيل نظريات لري ،يوشميروايي چې كره كتنه ځانګړي اصول لري ، خوچا هم تراوسه په عملي توګه دغه اصول نه دي په ګوته كړي ، چې لامل يې زه فكركوم په دغه ټكي كې دی چې كره كتنه يوممتازعلم دی ، په دی مانا چې هم علمی اړخ لري اوهم هنري ، خو له دې سره سره هم له يو شميرپوهانو سره چې زياتره ځانونه دمترقي ادبي تيوری پلويان بولی وايي چې يو لړاصول په دغه برخه كې شته چې هغه دكره كتنې بنستيز اصول بولي چې په لاندې دريو ټكو كې يې خلاصه كړې لكه :

١- ګونديتوب ،

٢- طبقاتي توب

٣- ولسي توب (٢)

داسمه ده چې دغه دری واړه اصله دادبياتو له تشكل سره ډيرنږدې اړيكې لري اوكيدای شي دماركسستي تيوری له نظره نوموړي دری اصله دكره كتنې داصو لو په برخه كې ستونزه يوځه حل كړي ، خوداهم بايد له ياده ونه باسو اوهغه داچې دمعاصري كره كتنې يوزيات

---

(١) خيرندوی محمد صديق روهي ، ادبي خيړنې ، ١٣٦٠ كال (١٠٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) باید ووایو چې داد کره کتنې په برخه کې مارکسستي طرحه ده ، ځکه نو په دغه برخه کې ماهم د شوروی ادبیاتو دکره کتنې داستاد عبدالنبي ستارزاده چې په اتیایمه لسیزه کې یې په کابل پوهنتون کې دکره کتنې درس ورکاوه له لیکنو اوبحثونو څخه کاراخیستی دی .

شمیرپوهان له دغو اصولو سره دایدیالوژیکي توپیرونو له امله یوه خوله نه دي ، دهغوی دریځ له دغو سره بیا دکټ مټ ایدیالوژیکو تو پیرونو له مخې مخالف دی، او داصولو دمنلو او نه منلو ، شته والي اونه شته په ترڅ کې باید دغه ټکی په پام کې وي چې:

« دکره کتونکي کاردهغه زوال په وړاندې پاځون دی ، هغه چې د تاریخ په یوه دوره کې کولای شي دهنر ګریوان ونیسي ... » (۱)

اوس خبره داده چې نه موږ او نه نورڅوک داصلاحیت لري چې په دغه اړه پرمطلقیت باندې تکیه وکړي ځکه کوم نظریات چې تراوسه موږ مطالعه کړل دوی ټول په دغه اړه دنسبیت پلویان دي او وایي چې دکره کتنې داصولو په اړه دایوعلمی دریځ دی ، که فرضاً موږ پورتني دری اصله دمطلقیت په دایره کې ومنو، نودهماغو پوهانو له خوا په دې خاطر چې بشپړاصول نه ورته ښکاري ، بیا د فرعی اصول خبره هم کوي او وایي چې دنوموړو اصلي اصولو په څنګ کې دفرعي اصولو اهمیت هم زیات اود نوموړو اصولو دپیاوړتیا په برخه کې دهغو شته والي هم اړین شمیري ، دبیلګې په توګه یوله دغو فرعي اصولو(*) څخه (تاریخی نظراچونه) ده ، چې دیوې ادبي پیښې اوپه تولیزه توګه دیوه ادبي بهیر تشریح له دغه اصله پرته شونې نه دي ، اونه کله هم کیدای شي چې ددغه اصل له ساحې دباندې دهغو دتحلیل کار ترسره شي ، ځکه چې هره ادبي پیښه او هرادبي اثر که موږ وغواړو اوکه نه، دخپل عصراوخپلې زماني تاپه پرخپله تنده باندې لري اوله تاریخي لیده باید پریوه خوا پاتې نه شي ، ځکه نوموړ دغه اصل دکره کوني په بهیر، هغه هم د نوي اومترقي کره کتنې (علمی کره کتنې) داصول په برخه کې دکلي اصولو ځای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله موضوع چې د پوهانو په نظر کې په کره کتنه کې دپاملرنې وړده ، هغه پــه ادبیاتو کې دژانرجوړونې او رامنځ ته کولو مساله ده، په دغه اړه زه دلته اوږدې خبرې نه کوم ، ځکه چې دایومهمه اوتحلیلي مساله ده، زما موخه په دغــه اړه یولنډه یادونه ده په لاندې ډول: په معاصره ادبي کره کتنــې کــې ژانرجوړونــه ددغه علم دځرګند پرمختګ لامل شوی دی، نن سبا په دغه برخه کې هم لکه د ایجادي ادبیاتو په شان دپاملرنې وړاوپه زیات شمیرژانرونه رامنځ تــه شــوي دي ، چې دهغو له مخې په دغه برخه کې دڅیړنو لپاره ځانګړې لاره چاره اواره شوې ده، ددغه په علم جوړښت کې تراوسه پورې دا لاندې ژانرونه پــه ګوتــه شوي دي لکه : دآثارو پیژندګلوي ، تقریظ ، انتقادي مقاله، رساله، مونــوګراف ، نوښتي ژوند لیک (نوښتي پورتریت) منثور نامــه (اعــلان نامــه) مخکنــۍ او وروستنۍ خبره ، ادبي مرکه ، لیکوال ته دکره کتونکي لیک ، حاشیه لیکنــه او داسې نور ، پردغوژانرو برسیره یو شمیرنورژانرونه هم شته چې هغه هم په کره کتنه کې دآثارو دطبعیت او پیژندنې په څنګ دپاملرنې وړدي .

---

(۱) رضا براهني ، طلا درمس ، ایران ، ۱۳۴۸ مقدمه چاپ دوم ص ۳۱ .

(*) دادبي کره کتنې په فرعي اصولو کې دا لاندې اصول دمارکسستانو په نظر ډیرمهم دی : ۱- تاریخی نظراچونه ۲- اجتماعی نظر ۳- دشکل اومحتوا دیالکتیکی انډول ۴- دهنري ایجادیاتو انفرادی والــی ۵- دبــدیعی آثــارو دکلــي توکونو یووالی اونور دی ...

د ژانرجوړونې په اړه ددغې خبرې دځرګندونې اړتیا شته، چــې دغــه ژانرونــه باید په څه ډول سره وتاکل شي ؟

زه په دغه اړه په دې نظریم چې په ادبي کره کتنه کې هــم لکــه پــه ایجــادي ادبیاتوکې د ژانرجوړولو اصول هم شته او هم دکره کتنې په عمومي بهیرکې په پام کې نیول کیږي . په ژانرجوړونه کې په عمومي توګه د ژانرجــوړونې لپــاره دالاندې اصول په پام کې نیول کیږي : دڅیړنو وړ مواد ، انتقادي لیــد اودهغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا، دانتقادي څیړنې طبعیت ، پراخ نظری انعکاس ، تاکلي هدف ، دلیکوالی سبک . ددې لپاره چې له دغې مسالې سره مو په یوازخیزاو یا وړه دایره کې چلند نه وی کړی ، دغه ډګر بیاهم ډیرلنډ او تنګ په پام کې نه نیسو، کیدای شي یولړنورمعیارونه هم وي چې دهغو له پلي کولو سره سم کیدای شي یولړ بریالیتوبونه دځان کړو. او د ژانرجوړونې په برخه کې له هغو څخه هم کارواخلو .

دیوې ادبي پدیدې په څیړنه او ارزونه کې دعلم او هنر دواړو لارویان دکره کتنې دنده او ونډه په هراړخیزه توګه ښه درک کوي ، پرهغه مهال چې پښتو ادب او دهغه درسالت او ایجادیت په برخه کې علمي څیړنې نه وې رامنځ ته شوې ، اودادبیاتو په برخه تعلیمافته پښت څه نه وو لیکلي او ویلی ، تردغه مهاله به که چا دادب اویوشمیر آثارو اوایجادیاتو په اړه څه ویل او یا به یې انتقاد کاوه هغه عیب بلل کیده ، اصول خو چا نه پیژندل او نه یي دادبیاتو په برخه کې اهمیت ورکاوه ، دغه خبره له ځینوکسانوسره دشیطان غوږ ونه دکانه وي تراوسه هم شته ، خوڅوک غوږ نه پرې ګروي ځکه چې نن سبا خبره دکره کتنې اودهغې د اصول له برکته برعکس شوې اوس کره کتنې دعلم په توګه دحساسو لیکوالو او پوهانو (کره کتونکو) په منځ کې دادبیاتو د روح په توګه خپل ځای موندلی دی . اودزړه له کوي په دغه برخه کې خپل قلمونه چلوي .

زموږ پښتانه لیکوال نن په دي د زړه له کومي باوري شوي چې کره کتنه نن په نړیواله کچه دادبي لارښونې په برخه کې دپاملرنې وړ پوهه ده او په ادب پوهنه کې په یوه علمي پرنسیپ باندې اوښتې ده ،چې په پښتوادب کې یی هم لکه دنورو پرمختللو ادبیاتو په شان دپښتوملي ادبیاتو دودې په بهیرکې یې دپاملرنې وړځای موندلی دی ،ځکه نوددې اړتیا رامنځ شوې چې ددغه علم اوفن داهمیت په اړه دیوه قانونمند میتود له مخې چلند وشي ، باید وڅیړل شي او باید وده ورکړه شي .موږ په دې باوری یو چې په پښتو کې دکره کتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه سستماتيک (پرله پسې) کارنه دی شوی، کوم څه چې شـوي هـم دي ، هغه دنژدي لسو شلوکالو خبره ده، په دغه موده کې يوڅه دکره کتنـې پـه اړه وشول چې هغه هم د (پيلامې او پيل) بنه لري ، تراوسه هم زموږ ليکـوال پـه دغه برخه کېپه خورا لومړني پړاوکې دي ، يوازې له يوڅوکسانو پرتـه، زيـاترو که څه کښلي او ويلی هم دي ، ډيرې ساده خبرې وې او ددغه علم تيـوريکي ډګر ته له سره ورننوتي نه دي چې دا په خپل وار د يوه پيل څرګندونه کـوي .
په افغانستان کې تراوسه هم کره کتنه په يواړخيزډول کاريدلې ده ، ماناداچې دايجادي آثارو دمعرفی په برخه کې ترډيره حده له کره کتنـې څخـه يـوازې دستاينې په برخه کې کاراخيستل شوی دی ، ماناداچې په ډيروبرخو کې کـره کتنه زياتره د ستاينې اندولہ کارول شوې ده ، او ياهم دغندنی ، ان چـې کـره کتونکې ته دليکوال د لارښود په سترګه نه بلکې د دښمن پـه سـترګه کتـل شوي دي ، په داسې حال کې چې داد کـره کتنـې لـه طبعيـت سـره جـوړه اوميتوديکه خبره او چلند نه دی . په پرمختللو هيوادو کې کره کتنـې تـه نـه يوازې په ادبی او ايجادي برخه کې زيات اهميت ورکول کيږي ان چـې ددغـه علم دنده د ټولنيرژوند ډګرته هم ور غزيدلی ده ، هلتـه خلـک پـه دغـه اړه داخبره کوي چې دکره کتنې دنده د آثارو او عواطفو اوهغـه شـعور را ژونـدي کول او پيژندل دي ، هغه چې د انسان او ټولنې په تربيتي روزنه کې جوړونکې برخه اخيستلای شي . هلته کره کتونکی ته ديوه شـريف انسـان پـه سـترګو ګوري اوهغه دخلکو او ټولنې سترلارښـود او روزونکـي بـولي همـداده چـې تولستون وليکل : « زه پوشکين دبلنسکي په برکت پيژنم ».
غواړم خبره رالنډه کړم او غواړم په لنډه توګه ددغـه تحقيـق پـه اړه دومـره ووايم چې دغه ناڅيزه څيړنه او تحقيق په تيره په دغه عصرکې زما د څيړنـې لپاره يوه اړتيا وه ، ځکه چې تراوسه موږ دکره کتنې په برخه کې ددغـه علـم دتاريخچې په نامه (څه بشپړ او څه نا بشپړ) يوساده لارښود هم نـه درلـود ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې هرڅه په دغه اړه هلته اودلته درلودل ، هغه ډېرخواره واره وو، یوڅه ول ، خو پرپوهیدو نه چې دا څه دي او څه وایي ، په دې نه پوهیدو چې زموږ دمنځنۍ دورې شاعراو لیکوال دغه علم ته په کومه سترګه کتلي دي او په دغه اړه دوی څه وایي او څه ایده لري ، مو ړته دا پته لږ وه چې په معاصره کره کتنه کې ژانریعني څه ؟ اویا کوم ژانرونه دلته دیوشمیرلیکوالو له خوا یا کاریدلي اویا رامنځ ته شوي دي او ولې ؟ په دغه وړه رساله کې تریوه حده همدغو تمایلاتو او پوښتنو ته یوڅه ځواب ویل شوي دی ، چې دیوه پیل په توګه کیدای شي چې زموږ راتلونکي دیوې علمي کره کتنې په رڼاکې نوې نوې خبرې ولیکي او راکشف یې کړي ځکه نو زما لیکنه هم په دغه اړه یوپیل دی . زمانه سخته پرمخ ځي ، او موږ باید پر راتلونکو باندې هغوی چې په مسوولیت سره په دغه برخه کې کار کوي باور من وو، ځکه زه باور لرم چې زموږ په معاصرادب او ادبي بهیرکې دکره کتنې وده له ذهنیت څخه د عینیت ډګرته راوځي ، ایجادي ذهنیتونه دیوه ادبي بهیر په ترخ کې په عنیتونواوحقایقو باندې اوړي او دیوې څرګندې اړتیا بڼه غوره کوي، همداده چې موږ باید دهغې لپاره ، دهغې دعامولو لپاره په شعوري اوعلمي توګه لاس په کارشو ، همدعه موخه او دغه اهمیت و چې زه یې دغې مقدماتې هڅې ته وهڅولم او په دغه نیمګړې کار مې لاس پورې کړ، کره کتنه زموږ د ټولنې د سمون په برخه کې یو ژوند ی هڅه ده ، چې نه یوازې په ملي کچه باید داهمیت وړوي ، بلکي دهغې په مرسته کولای شو ، ځان له نړیوال ادبي بهیرسره هم یوځای او وصل کړو . په دغه رساله کې لوستونکي ته دا ټکي په ډاګه کیږي چې زموږ په پراخ ادب کې ، دهغه په بیلابیلو دورو کې کره کتنې څه بڼه ، رسالت او دندې درلودې ، ما په دغه برخه د موضوع دتحلیل او پیژندنې په برخه کې له معمول علمي څیړنیزمیتود څخه کار اخیستی ، دهرې څیړنې دمدلل کولو لپاره د ښه میتود کارول اړین دی ، هغه هم دداسې علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره لکه کره کتنه ، موږ دپښتو کره کتنې دوره یی بهیرپــه دغــه اثرکــې پــه منظمه توګه څیړلی او په دغو بهیرونو کې مــې دهغــو پــه نســبي وده بانــدې رڼااچولي ده . دری دورې ، دری بهیرونه او په هغو کې دکــره کتنــې بهیــر ... توکل پرخدای تاسې یې ولولۍ خطاوې تیروتنــې بــه پــه کــې وي ، پــه روڼــو سترګوکې او ژور فکرسره نظراوکتنه پرې وکړئ .

په درناوي

پوهنوال دوکتور عبدالخالق رشید

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته یو نظر

کله چې غواړو منځنی ادبي بهیر دیوې نومونې (اصطلاح) په توګه تشریح کړو باید ووایو چې دغه اصطلاح زموږ پـه ادبیـاتو کـې زمـوږ پخوانیـو لیکوالـو ، مورخینو او شاعرانو کارولي او راوړې ده . په تیـره بیـا هغـه مهـال چـې پـه قراردادي توګه د ادبي دورو ټاکلو اړتیا رامنځ ته شوې ، بیانو استاد حبیبـي ، رښتین او نورو دغه نومونه دپښتو ادبیاتو هغې برخې ته چې له ۹۰۰ هجري تر ۱۳۰۰ هجري پورې زماني واټن کې را ایجاد شوي کـارولې ده. کـه لـه ماخخـه څوک زما نظر غواړي زه بیا په دغه اړه په لنډو دومره ویلای شم چې : منځنـي ادبي بهیر ، دوره هرڅه یې چې بولو ،دهرې ټولنې په ادبیا تو کې دیـوې دورې په توګه تل وه او تل منل شوې ده خو باید هغې ته دیوې مجردې پدیـدې پـه سترګو ونه ګورو په دې چې دایوه علمي نومونه ده چـې اړخونـه او ابعـاد یـې زیات دي ، په دې مانا چې دغه زماني موده باید په تـاریخي ، ادبـي او آن پـه رواني لحاظ هم وڅیـړل شـي اواهمیـت ورکړشـي. زه خـو داوایـم چـې د چنګیزخان له انساني اوتمدني ضـد یرغلـه (۶۱۷هجـری) را پـه دیخـوا بیـا دنولسمې پیړۍ ترنیمايي ترپیل پورې زموږ په ادبیـاتو کـې تقریبـآ دا ټـول جریان په شکلي اوماناوي لحاظ یو ډول دی اوکوم داسې بدلون چې هغه بایـد په ځانګړې توګه یاد او یا ګوته ورته ونیسو نه په کې لیدل کیـږي. دابـه ومنـو چې په دغه ترڅ کې په تاریخي او سیاسي لحاظ شرایط اوتحولات یوه بڼه او یو شکل نه لري ، بیلابیل نظامونه راغلي ، بیلابیل واکمنانان په دغه واټن کې واک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسیدلي ، دهغوپه کړو وړو او کارنامو باندې سړی کولای شی ډیرڅه ولیکي او ووایی خوادبیاتو چې په دغه برخه کې هیڅ ډول بـدلون نـه دی کـړی،هیڅ ډول ادبي تمایلاتو په کې وده نه ده کړې څکه نو ویلای شـوچې هرڅـه دیـوه څرګند ورته والي په ترڅ کې رامنځ ته شوي دی ، دبیلګی پـه توګـه هماغـه تذکره چی سلیمان ماکو په (۶۱۲هجري) کې ولیکله ، هماغه محمد هوتک په (۱۱۴۲هجري) لیکلې اوهماغه بهیریې څارلی دی. هغه شـاعري چـې اشـرف خان هجری اورحمان بابا کړې ، او یاهم هغه غزل چي اکبرزمینداوري ویلی په هماغه فورم کې خوشال او ترهغه راوروسته پیرمحمد کاکړ او احمدشاه بابا هم څارلې ده . په داسې حال کـې چـې دایجادیـاتو اوهنـري ادبیـاتو دودې لـه قانونمندی سره سم باید رنګارنګي را منځ ته شي څکـه چـې ادب اوهنـر لـه یونواخته او تکرارسره لکه چې انسان له ناولتیا وو په نري رنځ اختـه کیـږي ، همداسې تاوان وینې . چې باید داسې نه وي .

لنډه داچې زما لپاره منځنی ادبي پیر یا دوره پـه همدغـه پـورتنې مفهـوم او تاریخي شالید سره په دغه څیړنه کې مطرح ده ، یوټکی مو باید په پـام کـې وي اوهغه داچې پښتو ادبي منځني دوره دلته په هغوڅانګړنو سره نه ده مطرح لکه چې په لویدیز او اروپا کې منځني دوره یادیږي ، دلته موخه یـوازې دغـه دوره بندي دافغاني ادبیاتو اودهغوی له طبعیت سره په اړیکـو کـې دپـاملرنې وړده نه دلویدیزتولنوهغوغوندې .

په دغه ادبی بهیرکې کره کتنه اودهغې تاریخچه په خپـل وار یـوه دپاملرنـه وړموضوع ده ، یو بهیردی چې له دغو ادبیاتو سره په منظمه توګه وده کړې ده ، څومره چې دلته پښتو ادبي بهیر ساده و ،کره کتنه هم ورسـره سـاده ، خـو څومره یې چې وده کړې په هم هغه کچه دا هم ورسره پـرمخ تللـې، وده یـې کړې ، پیچلې شوې اوان چې علمي شوې هم ده. مخکې تردې چـې پـه دغـه ادبي بهیرکې دکره کتنې پر بهیر باندې وغږیږو ، یوه لنډه کتنه تردغـه ادبـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهيردمخه هغو نښوته کوو چې زموږ ليکوالوهغوته اشـاريې کـړي او لـه دغـې موضوع سره يې بې ارتباطه نه دي بللې .

کره کتنه ترمنځني پير دمخه:

زموږ په لرغونو ادبياتوکې دکره کتنې په اړه دخيړنو لپاره دايجـادي مـوادو او آثارو څه نشته ، او نه بايد په دغه برخه کې په مصنوعي توګه ځـان پـه لاپـو شاپو باندې بوخت وساتو ، سره له دې چې په دغه برخه کـې يـولږخبرې اوس موږدخيړنې دمقايسې ميتود ترسيوري لاندې کولای شو ، خوزه بـاورلرم چـې بشپړې به نه وي ، يوه پيړې دمخه چې چا په دغه اړه څه ويلي او ليکلي ، نـن په خورا زياتو دلايلونه يوازې دانتقاد وړدي بلکې د خندا وړهم دي ، ځکه چې هغوی فکرنه کاوه چې نړې به په يوه دوو پيړيو کې دکشفياتو هغې کچـې تـه رسيږي چې نور به څه په هغې کې دپټيدو نه وي ، زموږ زيـاتو پوهـانوداخبره کړې چې دپښتو ادبياتو په لرغونې دوره کې کره کتنــه وه ، اوپښـتانه پوهـان پرې پوهيدل ، ان چې وايي ددغه علم پيلامه هم په هم هغه دوره کې شوې ده او لومړنې پښتون ليکوال چې په دغه برخه کې لاس په کارشوي هغه ابومحمد هاشم ابن زيد السرواني دی چې خپل اثر « دسالو وړمه » يې هم په دغه بـاره کې ليکلې و. ددغه پټ نوميالي نوم موږ ته پټه خزانه را پيژني چې ليکي :

« ابومحمد هاشم دهلمند په سروان کې په سنه (۲۲۳) هجري قدسي زيږيدلی اوپه بست کې يې له علما او فصحا څخه لوستنه وکړه ، وروسته ولاړ په عـراق يې په کلو کلو دلويو ائمه څخه سمع وکړه او ابن خلاد چه ځرګندو په ابی العينا سره يې په بغداد کې عمرونه تيرکړل اوله هغه يـې دعربـې بلاغـت او اشـعار ولوستل ابومحمد له عربي څخه په پښتو يوکتاب کښلی و چې پـه هغـه کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربي اشعارو فصاحت اوبلاغت يي بيان کړی و ، اونوم يې د(سالو وږمــه) وه » (۱)

که پردغه موضوع باندې لږ رڼا اچوو، زه فکرکوم چې که ســالووږمه زمــوږ لاس ته راغلې وای ، نو دا به بی شکه لومړی انتقادي اثرو چې دکره کتنې پــه بــاره کې هغه هم په پښتو کې ليکل شوی دی ، زه په دغــه اړه يــوازې د مقايســوی څيړنو له مخې او هغې بيلګې په شته والي سره چې ترموږ پورې را رسيدلې ده دومره په اجمالي توګه ويلای شم چې په کوم وخت کــې چــې محمــد هاشــم سرواني ژوند کاوه ، او په کوم وخت کې چې دی بغداد ته رسيدلی ، دغه مهــال په عربی نړۍ کې دکره کتنې په برخه کې يو طلايی دور دی ، داســلامی دورې په لومړيو دوو پيړيو کې دعربي ژبې په برخه کې خورا زيات پرمختګونه شــوي دي ، ان چې کره کتنې هم ديوه مضمون په توګه هم په دغــه دوره کــې خــورا زياته وده وکړه په دغه عصر کې لکه دجاهليت دعصر په شان په عربــي ژبــه کې کره کتنې لوی اهميت وموند. عربي او عجمي پوهان په دې بــاور دي چــې اموي واکمنانانو دراشدينو خليفه ګانو برعکس شعراوادب تــه پاملرنــه وکــړه اودغه ډګريې تود وساته، زياترو شاهانو او سردارانو د شعر ويلو ذوق درلــود او حتی داسې هم کيدل چی خطبې به يې هم په شعرويلې ،دهمدغوځانګړو پــه پام کې نيولو سره په لومړيو دريو پيړيو کې کره کتنې په زړه پورې وده وکړه ، دحضرت علي لمسی سکينه لومړنۍ ميرمن وه چې له کره کتنې سره يې کلکه مينه ښوده ، عبدالملک بن مروان هغه اموي خليفه و چې لوړه ادبــي اونقــادي قريحه يې درلوده ، په عباسی خليفه ګانو کې هارون الرشيد له کره کتنې سره پيژندګلوي درلوده ، مامون الرشيد هم دشعرپيژندنې ښه ذوق درلود که چيرې پردغه مهال دبغداد په اړه هم دا ويلای شو چې دلته کره کتنې هم ځانګړې ښه درلوده ،په دې مانا چې دلته کره کتنــه د ودې پــه لــور روانــه وه او ځــانګړی اهميت يې درلود . « ... په عراق کې دادب او ذوق حالت دجاهلي دورې په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وياړ او تعصب څخه خالي نه وه چې حالاتو، چاپيريال اوزماني هم لــه هغــې کړنلارې سره ورتيا درلوده، په مريد اوبصــره کــې شــاعران راټوليــدل خپــل شعرونه به يې ويل ، او يوپربل به يې مفاخره کوله ...» (۲)
دهمدغو اشارو په رڼاکې کيداى شي زموږ دليکوال ابومحمد هاشــم پــه ادبــي ذوق باندي هم ددغه عصرادبي بهير خپله اغيزه ښندلي وي ، دمحمد هوتــک په وينا دى هم دکره کتنې په دغه تاوده بهيرکې په عراق کې و. او دغه تــاوده بهير پرده باندي هم خپل اثرکړى دى. ځکه نو ده هم په دغه اړه دعربي شعراو فصاحت په برخه کې خپل کارکړى اودغه کاريې بيــا دســالووړمه پــه واســطه پښتوژبې ته هم را ليږدولى دى. زموږ ليکوالو هم په دغه باره کې خپلې رايــې ويلې دي چې زموږ نامتو ليکوال حبيب الله رفيع وايي چې :

---

(۱) محمد هوتک بن داود ، پټه خزانه ، څلورم چاپ ، کابل ، ۱۳۶۵ (۲۹) مخ .
(۲) ډاکتر عبدالحسين زرينکوب ، نقدادبی لومړى توک ، تهران ۱۳۵۴ (۱۴۰) مخ .

« په پښتو کې ادبي نقد زوړ او لرغونى دى ، لومړنى څېړنې په دريمه پيړۍ کې ابومحمد هاشم ابن زيد السروانى راونښلولې او په خپل نامتو اثر (سالو وږمــه) کې يې دعربي اشعارو دفصاحت او بلاغت بيان وکړ... (۱)
په پښتو پخوانيو ادبياتوکې دويم اثر چې يوه برخه يې زموږ پــه واک کــې ده ، هغه د سليمان ماکو تذکره ده ، موږ دا منو چې داخو يوه تذکره ده اوهغه دکره کتنې لپاره بشپړه نه ده ، خو يوه خبره بايد له يــاده نــه وباســو هغــه داچــې، داتذکره ده اوهغه هم دشاعرانو او دعارفانو ، چې له شعراو شاعرى ســره يــې سروکاردرلود،اوديوشميرشاعرانوپه اړه يې خبرېکړې چې هغــه خپلــه دکــره کتنې موضوع ده ، خو دريغه چې دغه اثر هم په بشپړه توګه زموږ په واک کــې نشته ، خو بياهم ښه خبره داده چې دغه څو پاڼې يې هــم زمــوږ لپــاره دکــره کتنې په برخه له هره پلوه مهمې دي. په هرډول دغه دوې بيلګې له موږ ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ دکره کتنې په برخه کې هسې ديوې يـادونې پـه توګـه مرسـته کـوي ، ترمنځنی بهیردمخه شته له دې پرته نورکه هرڅوک په دغه برخـه کـې څـه وايي هغه به له لاپوشاپو زيات بل څه نه وي .

منځنی ادبي بهير اوکره کتنه:

له پورتنې يادونې وروسته په جرآت سره ويلای شو چـې پـه منځنـي ادبـي بهيرکې خبره برعکس ده ، منځني ادبي بهيرخورا زياته وده کړې ، ان تـردې چې سرې ويلای شي ، دومره پياوړې دوره اوترې دمخه دومره کمزورې ادبـي جريان له يوه اوبل سره په هيڅ ډول داپرتلې وړ نه دي ، په دې مانا چې په دغه دوره کې ايجاديات وده کوي او شاعران هم په شعوري توګه دشعراو ايجاد ډګر ته مخه کوي ، کره کتنه په تما مه مانا ديوه برلاسي علم په توګه خپلـه وړتيـا اوځای لري. اودالومړی مرجع اولومړنی بهيردی چـې د کـره کتنـې منظمـې بيلګې په کې ترسترګوکيږي چې شاعران اوليکوال پردغه مهال دکـره کتنـې پراهميت پوه کاروايی کوي اوپه شعوري توګه دهنري اونوښتي پديدو په ايجاد باندې لاس پورې کوي ، دوی د وخت دکره کتنې له اصولو سره سـم لاس پـه کارکيږي، مانا داچې دادبي آثارو دمعيارونو تاکلو لپاره کره کتنـه ديـوه منـل شوي ميتود او لارښود بنه غوره کړې او ديوه پراخ ادبي بهير د ودې پـه تـرڅ کې خپله لارښودې او روزونکې دنده اورسالت دعلمي کره کتنـې پـه رنـاکې پرمخ بيايي . چې ترټولو مخکښ او نوميالی شاعراو ليکوال ، کـره کتـونکي او هنرپوه استازی يې خوشال ختک دی چې په دغه برخه کې دشلمې پيړی لـه کره کتونکو سره په علمي ډګرکې پرتله ، مطالعه اوڅيړل کيدای شي .

خوشال ختک (۱۱۰۰-۱۰۲۲ هجري) په پښتو منځني ادبـي بهيرکـې لـومړني ليکوال دی چې ددغه عصرپه ادبي بهيرکې يې دکره کتنې ژوندی روح پوه کړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه هنري اوادبي افکار په دغه ادبي بهيرکې هغه مرغلرې دي چې زموږ دمنځنيو ادبياتو دګلپاڼوپاڼوبڼ پرهغو باندې ښکلول شوي دي. په پښتو کې دخوشال ادبي کارنامې او ادبي افکارديوه ټولنيزدايره المعارف ځای لري ، په دې چې دادبي مطالعاتو داسې اړخ نشته چې ده به پرهغه باندې څه ويلي او ليکلي نه وي ، علامه حبيبی دده دځانګړي استعداد او ادب پوهنيزشخصيت په اړه ليکي : « ... خوشال يوعالم سړی و ، مشرقی علوم يې لوستي اودعربي او پارسي دبلاغت اوفصاحت علوم يې ښه زده وو ، په فقه اوتفسير اونور اسلامي علومو کې يې معلومات درلوده ، پهتصوف کې هم خوشال خان بشپړ و اودده له ويناوو څخه دده پوره علمي لياقت ځرګنديږي ...» (۱)

---

(۱) بريښ ، افغان ياد (دمقالو مجموعه) کابل ۱۳۶۰کال (۹۸) مخ .

په هرډول ، زموږ په منځني ادبي بهيرکې هم خوشال ته دا وياړ ورپه برخه شوی چې ده دکرکتني په اړه لکه دمخه هم اشاره وشوه علمي فکرکړی دی. دی په دغه برخه کې ان دراتلونکو لپاره هم په علمي لحاظ دلاربشود ځای لري ، ځکه چې په خپل وخت کې برسيره پردې چې شاعردی او ليکوال ، سياست پوه دی او هنرمن په عين حال کې يې ديوه ښه کره کتونکي دنده هم سرته رسولې ده اوپه دغه برخه په علمي معيارونو او اساساتو برابرآثارتري پاتې دي. خوشال ديو سالم ادبي بهيرد رامنځ ته کيدو په خاطردکره کتنې مقدس مقاومت اوقضاوت ته لاس واچاوه ، دده عصر په پښتونخوا کې د وچ تعصبي برلاسی عصرو ، داسې چې کله کله يې ان انتقاد او ګوتنيوي ته هم دليکلو او ويلو اجازه نه ورکوله ، دغه حالت دداسې يوې فضا ښودنه کوله لکه داروپا دمنځني پيردوچواو دګم شرايطوپه څير، خوخوشال له دغو حالاتو سره سره بياهم ديوه پراخ سکوت ملا ورماته کړه اوپه پوره جرآت سره يې هغه څه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ټولنه کې دشعراونثرپه ژبه باندې وویل چې دپوهانو په وینا پـه دغـه عصرکې دبل پښتون له توانه نه وو پوره، چې یوبرخه یې هم په دغه ترخ کـې کره کتنه وه ، خوشال په دغه برخه کې دلومړي ځل لپاره ګام کیښود اودکـره کتنې لپاره یې یوه مقدمه راپیل کړه . یوه خبره چې په دغه اړه باید وویله شي هغه داچې په ټول منځني ادبي بهیرچې څه زمـوږ شـاعرانو دادبیـاتو، ادبـي پدیدو په باب ویلي موږ پوهیږو چې دهغوخومره د ادبـي نقـد او کـره کتنـې اوخومره دادب پوهنې دنورو برخو په باره کې دي . د فارسي او هندي(*) کـره کتنې په اړه دخوشال مطالعه کیدای شي ددغه ټکي لامـل شـی چـې ده پـه پښتوژبه کې په دومره ژورتیا سره دکره کتنې په اړه فکرکړي وي ، ځکـه نـو سړی ویلای شي چې کومه ژبه او کوم فکر چې په دغه اړه ده کارولي ساری یې په ټول پښتو ادب کې ډیرلږ لیدل کیږي ، دده په نامتواثر (دسـتارنامه) کـې دهغه اثر څلورم هنر چې دشعرپه اړه کښل شوی دي په خپله یوه کره کتنه ده . خوشال په دغه برخه کې شعر په علمي او هنري توګه تعریف او تشریح کړی دی ، دده نظر په دغه برخه کې هم په علمي او هم په هنري لحـاظ دپـاملرنې وړدی ، په دی مانا چې ده په دغه برخه کې دکره کتنې لپاره دیـوه مقـدماتي بحث لکه د ارسطودبوطیقاپه شان پیل کړی دی. داچې د ارسطو بوطیقا د کره کتنې په پیل اوپیلامه کې دپاملرنې وړ نړیـوال شـهکاربلل شـوي اود علمـي ارزښت له پلوه ترننه هم له اهمیته ونـه ولویـد همداسـې خوشـال اود هغـه انتقادي لیکنې او کره کتنه په پښتوژبه کې بوطیقایی ځای اواهمیت لري، دی دهنرپه اړه لیکي : « داهنرچې دشعردنظام دی هم داخل دکسـب کمـال دی. امامشتق دی له شعوره چه جبلي طبیعت دشعرلري ، شعردهغه دی ، فنونـه ، صنعتونه یې په کسب حاصلیږي ، که ډیرتحصیل

(*) په خوشال پوهنه کې یومهم بحث هند پوهنه ده ، په دې مانا چې خوشال په خپـل وخـت کـې د هنـدي ادب او ددغې ژبې له نزاکتو او ادبیاتو اود هغو له مهمو آثارو سره آشنا و ، زموږ یوشمیرلیکوالو دده (دستارنامه) په فارسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کې نظام الملک کیکاوس له (سیاستنا مې سره یوشی بللې په داسې حال کې چې دا سمه نده ځکه چې خوشال په دستارنامه کې د نامتو عالم کوشلیه دنامتو اثر (آرت شاستر) سره ورته والی لري .

دعلم وکا ، صنایع بدایع دشعرزده کا ، چه طبیعت دشعرجبلي نه لري، خبره به نظم نه کا... دراصل شعر په لغت کې کلام منظوم وته وایي ، دواړه مصراع دبیت په تول تللې ، په حرفونوسره سمې عروض قافیه سره جوړ ، په داکې هرچې وي که قصیده وي ، که غزل وي ، که رباعي وي ، که قطعه ده ، که مخمس ، که مسدس په ډیرو چې شعروایه شي ... دشعرپایه لویه ده دحکمت سره یاد شوي دی، پیغامبرانو ویلی دی ، ددې خانه برانداز سینه ګداز خوتعریف توصیف کوم ، لګیدلی اوردی چې هرڅه په مخ وړي . میلمه زور ور دی واړه وینې دلړمانه خوري . پوهه یې دشواره ده ، ویل یې ګران دي، دهرچا کارنه دی، دشعرطبیعت په مثال دتوند باد دی ، لویي ونې طاقت لري چه ورته ودریږي او که نه بنیاد محکم نه لري ، هغه ونې له ویخه ولوړوي ، قوت دعلم بویه چې ویخ یې پرې محکم وي اوکه نه یې افت مضرت به پاتې نه شي ... چې بې علم شعروایي خونقصان لري . اول خوبه یې درست ونه وایي ، دشعردعیب جاسوسان ډیردي . ځان به دخندا کا... »(۱)

دخوشال دغه نظریه په خپل وار ددغه تکي څرګندویه ده چې دی دکره کتنې په علمی اصولو او ارزښت باندې په ښه توګه پوهیږي ، په دې مانا چې دي په دغه برخه کې ځان په رښتیا هم دیوه لاربشود نقادپه دریځ کې دروي ، دی دواړه علمی او هنري وړتیاوې په دغه برخه کې له ځانه په ډاګه کوي ، کله چې نقد کوي ، هلته دیوه عالم له لید سره مل دی اوکله چې ایجاد کوي ، هلته دی دیوه شاعر له لیده سره ځان غاړه غړې کوي . ځکه دی په خپله د شعر دعیب له جاسوسانو څخه ځان ساتي او نه غواړي چې ځان دهغو ترانتقاد لاندې راولي اونه غواړي په دغه برخه کې د ناپوهۍ له امله ځان دخندا کا. ځکه نو دی دیوه عالم نقاد له دریځه دخپلې نظریي له امله ډیرښه مطالعه کیدای شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره مو په یاد وي چې ده نقاد اوکره کتونکي ته دجاسوس نومونـه یـاده کړې اوداهغه نادرنومونه ده چې له ده پرته په شرقي ادبیاتو کې له نورو نـه ده په ډاګه شوې . دی په بل ځای کې دیوه تیورسن په توګه وایي:

که شعردی هغه دی چې یې ووایي دانا
هغه څه شعر نه دي چې یې ووایي کانا
دواړه توکه څه وي درته وایم په معني
یو آواز دخره دی بل آواز دی د سورنا

بل ځای وایی :

بل که هرڅو در ګوهرپیي په شعر
عیب جوی یې جاسوسی کا دافعال
هرشاعر یې په ویلو ګوت مندی کا
که په شعر کې ته من یې دی مثقال

(کلیات ۵۳۷ مخ)

خوشال په ځانګړې توګه د پښتو شعر منځني بهیر ، هغه بهیر چې په مجمـوع کې په علمي

---

(۱) خوشال خان ختک ، دستارنامه کابل ۱۳۴۵ ۲۴-۲۳ مخونه .

لحاظ دانتقاد وړ دی انتقاد کړی ، ځکه چې ده ته پښتو شـعراوادب ،ایجـاد او مطالعه په یوه تنکسیاکې ښکاري ، هغه شاعران چې ترده دمخه پـه روښـاني دوره کې دعصر نومیالي بلل کیدل دده په نظرهغوی ادبي محتوا ته لکه څنګـه چې وروه پاملرنه نه ده کړې ، مانادا چې دخوشال دانتقادي لید له اړخـه دوی هم دکلک انتقاد وړ دی ، دخوشال دانتقاد دغه اړخ له تیوریکي پلوه هـم سـم بریښي لکه یوکره کتونکی دلویدیز دادبـي بهیـر پـه اړه لیکـي : « ... او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځنیو پیړیوکې چې په لویدیز کې کلیسا ته دتسلیم او ایمان عصرو هــرډول تنقیدي فکر او څیړنه شرم بلل کیده ، ځکه نو ترهغوچې ددغو خنډونو ماهیت څرګند نه و ، لویدیزې نړۍ ونه شوای کولای چې د ارزښتنو په څیړنــو بانــدې بریالی شي ...» (۱)

خو موږ په پښتو ادبیاتو کې دداسې اصل تطبیق نه شو کولای چې د غه او هغه بهیرپه فکري او تاریخي لحاظ د پرتلې وړ نه دي ، یوازې په ځینو برخو کې لــږ لږ ورته والي شته چې کیدای شي هغه هم په سرسري ډول یاد شي . خوشــال هم ترځان دمخه پیرته انتقادي ګوته نیولې ځکه نو وایي :

دمیرزا دیوان مې ومانده په ګوډې مسخر (مسخره) مې ارزاني خویشــکي زمند کړ

څه شې چې دخوشال په دغه انتقاد کې په ځانګړې توګه دیادونې وړدي دادی چې دی په خپل انتقاد کې دهغه په عملي اونظري اړخونو باندې ټینګــارکوي ، غواړي دیوه رسالت مند کره کتونکي په توګه دومره روښانه لارښــونه وکــړي چې دغه جرات ان په اوسني کره کتونکي کې هم خورا لږ لیدل کیږي. پــه دی مانا چې دی په رښتیا هم کره کتنه کوي ، اودشعرپه ماهیــت بانــدې د زړه لــه کومي پوهیږي ، خوشال په دغه برخه کې په دي پوهیږي چــې شــعرڅه شــي اوڅوک یې باید ووایي ؟ دده د زړه خبره داده چې وایي :

په جهان ترشاعرۍ بدڅه نشته خدای اخته مه کړه سړی په دا جنجال

خوشال دشعر په وړاندې دمسوولیت احساس پــه جــدی توګــه لــه پامــه نــه غورځوي ، مانا داچې څوک باید شعر ووایي اوڅنګه یې باید ووایي ؟ داهغه څه دي چې دی اندیښنه لري اوسپارښتنه کوي چې باید دغه کار د کاراهل ترسره کړي ځکه نو په بل بیت کې په روښانه توګــه آِرمطلــب تــه راځــي او خپلــه تیوري په دغه اړه په ډاګه کوي چې :

دهغه شاعر دانې وشه په ژبه چې دشعر در دانې پلوري په مال

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دیوان دکابل چاپ ۵۲۴مخ)

داډول تمايلات په علمي لحاظ مورږ ته يو ټکی را په ګوته کــوي اوهغــه داچــې خوشال د اصولو له مخې يوه اديب کره کتونکی دی ، نه عالم کره کتونکی ، پــه دغه اړه لوی توپير له ادبي پديدې سره د ليکوال او کره کتــونکي چلنــد دی ، هغوی چې له ادبي ژبې ، شاعرانه انداز او نورو ادبي ځانګړنو څخه کاراخلي هغه ته اديب کره کتونکی وايو او هغه چې د ادبي تلازماتو او اندازونو پرځای زيــات پرفکتونو او اصولو او منطقي استدلال ټينګارکوي ، هغه

---

(۱) زرين کوب پورتنی اثر (۳۳۱)مخ

ته مورږ عالم کره کتونکي وايو.چې ترډيرې کچې يې کره کتنه او قضاوت دادبي آثارو او ادبي پديدو په اړه له علمی او انتقادي پلوه دباور وړهم دي.
په هرډول ، که چيرې غواړو چې په منځي ادبي بهيرکې دکــره کتنــې پــه اړه خپله خبره را ونغاړو ، نوپردغه ټاپي باندې دريږو چې ددغه ادبي بهيرپــراوړدو او لنډو ، ماناداچې له روښاني دورې رانيولې بيا تر ميراحمدشاه رضواني پــورې دکره کتنې بهيرديوه ډول ترچترلاندې راځي چې هغه ته پوهــان د (ذوقــي) کره کتنې نومونه يادوي ، دکره کتنې ددغه ډول په اړه ويل شوي چې : « ذوقي کره کتنه دکره کتنې هغه ډول دی چې يوشمير شاعران او ليکوال يې ديوبــل په باب وايي او ليکي ، په دغه عصرکې هم لکه دپخوانو پــه شــان دود وه چــې دسياليو او رقابتونو بهير دغه اصل ته په زړه پورې لوړتيا ورکړه ، ددغه عصــر شاعرانو او ليکوالو نه يوازې خپلو آثارو او خپل اسلوب ته په خپلــو خبروکــې ګوته نيوله ،بلکې دنورو پخوانيو او معاصرو شاعرانو په باب يې هم خبرې کولې او هم يې خپلې علمي رايې څرګندولې چې له هغــو څخــه جــالبې او پــه زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ګټې ترلاسه کولای شو ، لکه څنګه چې دپخوانو په باب دهغوی له ستاینواو درناوي څخه پوهیدل کیږي ... »(۱)

پر ته‌وله منځنۍ دوره کې همدغه اصل برلاسی دی اوپرهمدغه میتود باندې کره کتنه دلته خپل دریغ پرمخ بیایی اوبرلاسی میتود بلل کیږي څکه په پښتو منځنۍ ادبي دوره کې زیاترو شاعرانو یاد ځان اویاهم دنوروپه اړه دستاینې اوکله کله غندنې په لامل له دغه میتود څخه کاراخیستی دی ، دوی کله دځان ستاینه اود نورکمی ویلی دی، چې خوشال هم په دغه برخه کې خپل کارکړی دی. دده په کره کتنوکې یوه هم په سواتنامه کې داخون درویزه پر (مخزن) باندې کره کتنه ده چې زیاتره لیکوالو، کره کتونکو دکره کتنې له مخې ډیره لوړه ارزولې ده او په دغه دوره کې دکره کتنې ترټولو ښه اوپه اصولو پوره کره کتنه بلل شوې ده. خوشال په دغه اړه وایي :

درویزه چې بیان کړی خپل کتاب دی
نوم یې مخزن الاسرار کړی جناب دی
هربیان یې ناموزون مجهول بې رنګه
خالي پاتو له دانشه له فرهنګ
که یوه مسره په شل بله په سل ده
نامربوطه ناموزونه په ویل ده
قافیه یې لام و دال سره وهلې
په ردیف کې یې نون واو سره پیلې
قصیده د بوصیري ترجمه کړې
عربي یې ترپښتو مضحک راوړې

---

(۱) زرین کوب پورتنی اثر (۸۶)مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــر هربيــت دقصــيدې چــې در مرجــان دی
پـــه پښـــتو کـــې تراوربشـــو لا ارزان دی
معمـــــا د (آذری) ترجمـــــه کـــــړې
تصـــوف يـــې وعـــالم وتـــه نومـــوړې
ترجمـــــه د(شاناصـــــر) يوڅواشـــــکاله
وعـــالم تـــه جـــوړه کـــړې لـــه مقالـــه
مســـلې يـــې نظـــم کـــړی پـــه پښـــتو دې
درتـــه څـــه وايـــم چـــې څـــه دي دايســـتودې
پـــه داهســـې شـــان کتـــا ب مباهـــات دې
دجامي تر (هفت اورنـــګ) ورتـــه ناويـــات دې
ګنـــده پـــز د ګنـــده خـــور ســـره جـــوړيږې
خاص په خاص اوعام په عام ويـل خوښـيږې
پـــه حيـــرت بـــه واړه ګـــوتې وچيچلـــې
اخـــون پـــه مخـــزن چـــا ګـــوتې کښـــيولې
هرسړی چـــې پـــه مخـــزن بانـــدې څـــه وايـــې
پـــه دنيـــا کـــې ترســـاعته بـــه څـــوک پـــايې

استاد روهي په دې باب ليکې چې :« ... خوشال نه يوازې دمضمون په لحاظ د اخوند درويزه پر(مخزن) باندې انتقاد کړی دی ، بلکې دهغه فورم اوشکل تـه يې هم ګوته نيولې ده

.د اخون درويزه پرمخزن باندې انتقاد کول هم څه آسانه خبره نـه ده ، ځکـه چې يوسفزيو پردې کتاب ډيره کلکه عقيده درلوده ...»

اومرحوم استاد حبيبي هم دخوشال دا انتقاد دسواتنامې په پايڅوړو کې موجه ښودلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ټکي ته مو بايد پام وي چې په منځني پيرکې زياترو پښتو شاعرانو له ذوقي کره کتنې ښخه کاراخيستی خو دا ددي مانا هم نه لري چې ګواکي په دغه دوره يوازي همدغه تګلاره دکره کتنې په برخه کې برلاسي تګلاره وه ، نه ، په دغه برخه کې ديوشميرشاعرانو له خوا دکره کتنې نور ډولونه هم دشاعرانو اود هغوی دآثاروپه اړه کارول شوي دي دبيلګي په توګه موږ کولای شو دحميد ماشوخيل له خوا د برهاني کره کتنې له ميتود ښخه هم کار اخيستل شوی دی. خو له دی سره سره با يد ووايو چې زياتو ليکوالو له ذوقي تګلارې ښخه کار اخستی دی چې ښوبيلګې يې دلته لومړی دښان ستاينې په اړه را اخلو :

خوشال وايي :

چې لاپ وهي دشعر — نن په دا دور دي ډير
خدای دې نه کا چې به وايم — حال د دويو تيراوبير
ښوک پاوی ښوک نيم پاوی — قلندر په کې نيم سير
چې دموږه په حساب دي — هيڅ مې نه دی واصل هير
بل فقير دولت دري پاوه — زه ترې ښوشيرهی تير...

بل ښای له همدغه شعرسره په توپيرکې داسي انتقادي توره را کاږي او ليکي :

يوپه حال اوپه ماضي کې هسې نه و
چې ښکاره يې دخبرو راته خوند کړ
دميرزا ديوان مې ومانده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خويشکي زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې دهر يوريشخند کړ...

(کليات ۳۴مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخوشال په شعر کې داډول ګوتنوي ډېرزيات ليدل کيږي ،که څه هم په دغه ډول شعرونوکې دده ځان ستاينه خورا زياته او دپاملرنې وړښکاري ، خو دا ددې مانا نه لري چې ګواکې دی يوازې ځان وينې او جهان نه ، خوشال چې څومره دځان په باره کې رښتيا ويلي همدومره يې کټ مټ حقايق دنوروپه اړه هم په رښتيا ينې سره په ډاګه کړي دي ، اودشعرپه ډګر کې يې دنورو استعدادونه هم پرته له هرډول تعصب اوکينې څخه تشريح کړي او ستايلي دي. زه په دغه اړه په دې نظريم چې خوشال په خپل عصر (منځنې دور) کې دټولو شاعرانو لپاره دکره کتنې په برخه کې دلارښود حيثيت او مقام لري ، ده ديوه لارښود په توګه ددغه پيردشاعرانو وړتيا وې او نيمګړتياوې دواړې په انتقادی ليد سره په ډاګه کړې دي. اودخپل دغه ليد له امله مور ده ته دپښتوکره کتنې په تاريخ کې دلومړيتوب حق ورکوو. ده چې هرڅه ويلي هغه يې دکره کتنې داصولو له مخې ويلي دي ، ترده دمخه که ميرزاخان او نورو هم څه ويلی وو او يايې دچا په شعراوکلام باندې قضاوت کړی و ، هغوټولو دستاينوبڼه درلوده اودانتقاد څه په کې نه وو اويا لږ وو ، خو خوشال بيا په خپل وار په دغه اړه يونوی ګام پورته کړ او دلومړي ځل لپاره يې انتقا د دهغه په رښتيني او علمي مانا سره وکړ. دکره کتنې داصولو له مخې دانتقاد موخه ښيګړې او کمزورۍ دواړې په ګوته کول دي ، خوشال داکارکړی او په دغه برخه کې يې په خورا دقت سره ځان دقضاوت په ډګر کې درولی او داخبره نورو ته هم په خپل وخت کې په ډاګه شوې ده . دپيرمحمد کاکړ خبره دخوشال په اړه پرځای ده لکه چې وايي :

تل په شعر کې هم سيال دخوشال نشته

که څه درشت دی دا دده سخن دان شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځان ستاينې خبره په ټولو شرقي ادبياتو کې دود او معمولــه خبــره ده ، پــه اردو، هندي او دری ژبو کې په سلګونو شاعران شته چې دغــه ټکــی يــې پــه ځانګړې توګه سمبال کړی او په دغه برخه کې يې قلم چلونه کړې ده. دپښــتو ادب په منځنۍ پيرکې هم دغه موضوع د بيلابيلو شاعرانو له خو څارل شــوې ده . نوميالی شاعر رحمان بابا هم دا کار کړی او ويلي دي :

خوشالا اود ولتا مې غلامان دي

زه رحمان په پښتو ژبه عالمګيريم

دميرزا د ارزاني دعوي به پرې کا

قدردان دشاعرانو رحمان راغی

کيدای شي ډيرخلک داسې فکروکړي چې رحمان بابا يوعاجزاوملنګ سړی و، دهغه په دغو کارو باندې کار نه و، خو داډول نظراو فکربيــا دملنــګ او قلنــګ پرضد دی اوسړی دا ويلای شي چې رحمان يــو مفکــر، يوعــالم اوپــه هنــري ارزښتونوباندی پوه او ملا مفکرو ، ده چې کومه ايجاد ګري کــړی، هغــه ديــوه عالی فکراو تلاش پايله ده هماغسې چې خوشال وايی : « دشعرپايه لويــه ده ، دحکمت سره ياد شوی ...» رحمان بابا چې د خوشال اودولت غوندې شــاعرانو پرکلام باندې ګوتنيوی کوي، هغه په خپل ذات کې دغه ټکي په ډاګه کوي چې رحمان يولوی مفکراودشعرپه هنر باندې په هراړخيزه توګه پوه عالم تيرشــوی دی. او داخبره چې هغه يو عادي ملنګ او له دنيا لاس په سر و ، په خپــل ذات کې يوه بې مانا او دټيټ ذهنيت او درک څرګندونه کوي چې بايد اهميت ورنــه کړل شي.

دپښتودشعر استاد حميد ماشوخيل دمنځني پير له وتلو شاعرانو څخــه دی ، چا چې په دغه برخه کې شاعري کړی ، هغوی ټول ده ته ، دده پوهې تــه د زړه له کومي ارادت لري ، هغه هم دځان ستاينې په برخه کې ځان آزمــويلی دی ، داکار د ذوقي کره کتنې له مخې علماً زيان نه لري ، خو په دې شرط چې دروغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي . حمید په ځان ستاینه کې دنورو شاعرانوپه اندول ډیرماهیر او ځرک دی ، په دي ماناچې کله دی په دغه برخه کې قلم چلوي ، هغه په خپل وار له داسې باریکیوسره مل دی چې جالب اودپاملرنې وړ انتقاد له ځان سره لیږدوي لکه دغه بیلګې :

دانایان به ورته غوږ نیسي حمیده
ناد ان څه پوهیږي ستا په درسفتن

(دیوان ۳۱۷)

فارسیانو دحیرت ګوتې په غاښ کړې
چې حمید سخن سازي کا په پښتوکې

(دیوان ۲۷۸)

مهمه خبره داده چې حمید لکه خوشال غوندې دکره کتنې په اهمیت باندې د زړه له کومې پوهیږي او د هغې رسالت دزړه له کومې منې . دکره کتنې لپاره لیوال او تږی دي ، هغه شاعران چې په شعرکې یې نوښت او ابتکاروي ، هغو ی تل په خپلو آثارو باندې دقضاوت لپاره سترګې په لار وي ، خو له بده مرغه چې حمید په دغه دوره کې یوازنی څوک دی چې دخپل شعرلپاره یې په پښتنواوپښتو کې قدردان نه دي موندلی ، حمید ښه شاعردی، دی په خپل وخت کی لومړني شاعراو هنرمنددي چې دشعرغلا (ادبي غلا) ته یې چې نن سبا یې په ادبي کره کتنه کې ځای ځانګړی دی اشاره کړی، او په دغه اړه ځانګړي سپارښتنه لري لکه وایی :

دانسته مضمون دزدي له بله نه کا
دحمید ویل پخپله دي لذیذ

(دیوان ۹۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې حمید لوی شاعر دی مانا داده چي لویه اوپراخه پوهه هم په دغه برخه کې لري ، په ستاینه هم پوهیږي ، په غندنه هم ، او په کره کتنه هم ،ځکه فریاد کوي :

دحمید دمینې ګوټ به کره ووزي
که پرې پوه شي قدر دان صراف

(دیوان ۱۶۰ مخ)

پیرمحمد کاکړداحمدشاهي دورې نومیالي شاعراولیکوال اوګرامر پوه هم دخپل وخت دنومیالی پوه اوشاعرپه توګه د پښتو ژبې نومیالي شاعران ټول لوستي ، څېړلي او د دوی شعرونه یې ارزولي دي ، هغه ددغو شاعرانو آثار خپلې مخې ته اچولي اودهغوپه اړه یې خپل نظرڅرګند کړی دی :

دمشهورو شاعرانو حال مې ووې
نه و ماته دنورو عیان شعر ،

چې انصاف زه پیرمحمد کړم لافې نه کړم
په هم عصرو کې مې خوښ دي دځان شعر

(دیوان ۴۲مخ)

قلندر بل شاعردی چې هغه ځان ستاینه کړې اوپه دغه پیرکې دشاعرانو په حال او استعداد باندې غرېدلی دی ، دهغه په دیوان کې هم دکره کتنې دغه ډول ته اشاره شوې او خپل نظر یې داسې بیان کړی دی :

دپښتو ژبي په شعر په داخپله زمانه کې
پرې دی نه ښود قلندره بې حمید بل حریف

په پښتو منځني ادبي بهیرکې زما لپاره ددغې دورې ترټولو مهم او دپاملرنې وړشاعرنومیالی شاعر په ځانګړې ډول دپښتوکره کتنې په تاریخي بهیرکې دیادونې او ستاینې وړدی ، دغه نومیالی شاعراو ادیب دخوشال دمکتب ترټولو ځوان او ورستی خانزاده کاظم خان شیدا دی. کوم څه چې خانزاده کاظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدا په منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې اړوند ویلي اولیکلی هغه زما په انـد ترخوشال خان هم دپشتوکره کتنې لپاره په علمی اومیتودیک لحاظ دپاملرنې وړدي ، کاظم خان شیدا، هغه لوی شاعراومفکردی چې دهند په نیمه وچه کې یې وده کړې او دلته یې په ادبی هستونو باندې لاس پورې کړی دی ، دی دهند په بیلابیلو ژبو لکه اردو - هندي اوفارسی په ښه توګه پوهیده اوددغو ژبـو لـه ادبي شهکارونو سره یې هراړخیزه آشـنایي وه اود یادوشـویو ژبـو لـه ادبـي بهیرونو سره په تمامه مانا بلدو، همداده چې دی هم په دغـه ځـانګړي ادبـی بهیرکې یولړداسې خبرې لري چې هغه زموږ لپاره زموږ له موضوع سره اړونـد خورا مهمې دي ، دکاظم شید انظریاتي تمایل موږ ترهرڅه دمخه دده ددیـوان په مقدمه کې له ځان سره لرو ، دی په دغه سریزه کې دکره کتنـې یورنګینـه تحلیل زموږ په واک کې راکوي ، دغه تحلیل دویم تحلیل دی چـې مـوږ هغـه ددغه نومیالي ادیب دفکری ، ادبی اوانتقادی لید یوعلمی او میتودیک تحلیـل بولو ځکه نو دلته دا اړتیا محسوسوو چې دغه مقدمه لومړی له ځان سره ولرو، بیا یې ولولو او په پای کې له لوستونکو څخه هیله وکړو چې ویې ارزوي . کاظم خان شیدا دخپل دیوان په پیل کې دخپلې دغې سریزې په ترڅ کې مـوږ تـه دیوه نوښتګر او دهندي سبک د نومیالی سرلاري په توګه لیکي :

« راقم ددې صحیفې محمد کاظم ، شیدا تخلـص ، ختـک نسـب ، حنفـي مذهب، نقشبندي مشرب (غفرالله تعالی ذنوبه وسترعیوبه) په عرض دسـخن شناس ، روشن قیاس رسوي . هرچند په نزد دخردمند ، شـان دسـخن رفیـع وبلند دی.

بیت

آب بود معنئ روشن غنی
خوب اگر بسته شود گوهراست
اواهل ددي فن عزیز وارجمند-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيت

ازسخن ما را دماغ ديگراست

چون صدف مغز سرما گوهراست

ليکن زه چې په دوکان کې دشاعرۍ قليل البضاعت يم او په ايوان د زبان آورۍ زرنګار دصناعت نه لرم ،و خپل مناسبت فطري له دې شيوې سره په محل دقصور کې مومم اوموانست جبلی له دې وتير په مراحل دورتر، با وجود آن په عنفوان الشباب کې مې استراحت دحضر په محنت دسفرمبدل شه او الی آن مې په شام دغربت صبح دوطن مالوفه طالع نه دی ، انواع دمحن دلشکن چې لازمه دسفرومنافي د راحت وفراغت دی ، لاحقه دخاطرفاطر.

بيت

مدتی شد چون قلم در مشق سرگردانیم

تاچه آرد برسرم آخرخط پیشانیم

بالجمله په کلبه دجدايی او په ناويه دتنهايۍ کې په مصداق ددې مضمون يم :

فرد

دل می تپد ونيست کسې را درس ما

ازقافله دوراست خروش جرس ما

به آنکه خواهش دهسې دولت لرم چې حلاوت دانزوا شم او حاصل ددې قيل وقال ، مطابق زما دحال دی.

فرد

آئينه ام ازنور نظرميکشد آزار

تاعاقبت کارمن ازهم نفسان چيست

بل مبرا له ځان اوجهانه وم او بهرمند له دې شان ونشانه ،

په دغه دوره کې داډول تمايلات چې دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړدي، ديوزيات شميرشاعرانو له خوا وړاندې شوي دي اوپه آثارو کې يې ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلي دی ، دغه بهیر په خپل وار ترهرڅه دمخه دغه ټکی په ډاګه کوي چې وايي:« دهراديب په دننه کې يونقاد هم وي » .
موږ په منځني پيرکې ديوشميرشاعرانوله دغه شان نظرياتو سره مخامخ کيږو چې په ټوليزه توګه دوه اړخه لـري، يـوداچې يوشـميرخو دقدماووپرشـعرونو باندې يوازې د ارادت له مخې خبرې کړي دي ، خودويمه ډله بيا پـه انتقـادي ډګرکې ولاړه ده اوپه جدي توګه يې انتقادکړی دی . اودځـانګړو شـاعرانو پـه شعرونو باندې غږيـدلي دي چـې پـه دغـه برخـه کـې اشـرفخان هجـري ، عبدالقادرخان ځټک ، قاسم علي ، کاظم شيدا ، شمس الدين کاکړ، عبدالعظيم رانيزی ، ميرزاحنان ، ميراحمد شاه رضواني ، عبدالله پوپلزی ، دولـت لـواڼی ، قلندر اونوردي . ددې لپاره چـې اصـله موضـوع موښـه روښـانه کـړې وي ، ديوشميرشاعرانو په شعرونو اوکره کتنو په ترڅ کې دهغوی تحليل راواخلو :
شمس الدين :

که څوک ونيسي په لاس ميزان دشعر　　په عروض کې سنجيده بيان دشعر
وبه نه رسي په شعرله رحمانه　　که هرڅو کوي هوس افغان دشعر
په تحقيق سره رښتيا لسان الغيب دی　　لياقت يې درلوده لسان د شعر
پس له دويه موشګاف عبدالحميد دی　　باريکي يې دکلام ده ځان دشعر
درست ديوان يې له نوخطوګفتګوی کا　　هم يې واخيست له نوخطوشان دشعر
ښه مربوط شعربيان عبدالقادر کړ　　ځکه دی په پښتانه کې کان دشعر
په غزل کې يې لږ پست وبلند نشته　　برابر يې دی تما م سامان دشعر
عليخان په رنګين شعرکه خبرشې　　هرغزل يې دی تنها ديوان دشعر
نه رسيږي دچا لاس دده ترفکر　　هسي شان يې کړ بلند ايوان دشعر
دخوشال ختک په شعر نظر وکړه　　چې څکوي په يوه تار کاروان دشعر
دفقير ميرزا په شعر ويل نشته　　بل به نه وي هسې شان دکان دشعر
په رديف کې برابردی ولې دريغه　　بې معنی الفاظ يې کړه عيان دشعر
قلندر و دميرزا ديوان موجزدی　　منتخب يې څوغزل بيان دشعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شاعر عبدالرحیم دبخارا دی چې يې نه لیده ردیف پایان دشعر
پیرمحمد کاکړ په شعر کې نامدارو یووړقبر لره ده ارمان دشعر
که د واړو شاعرانو حال بیان کړې نه کړي ځوک پرشمس الدین گمان دشعر
(دیوان ۴۱مخ)

پیرمحمدکاکړ وایی :

جــوړ پــه شــعرکې رحمــان غیــب اللســان دی
پـــه داځیرنشـــته هرگـــز د انســـان شـــعر
ترمصـــرع یـــې ځارشـــه لـــړ دمرغلـــرو
پـــه ځـــه تـــاریې اویختـــه کړیکســـان شـــعر
تـــل پـــه شـــعرکې هـــم ســـیال د خوشـــال نشـــته
کـــه ځـــه درشـــت دی دا دده ســـخندان شـــعر
کـــه ځـــوک بحرمـــواج وایـــی ورتـــه ښـــایي
پـــه دیـــوان کـــې یـــې مونـــده شـــي هرشـــان شـــعر
هـــیڅ ترشـــعره د رحمـــان بـــه ډیـــرکم نـــه وي
ومنصـــف تـــه دختـــک خوشـــال خـــان شـــعر
لکـــه شـــعر دی دده پـــه پښـــتونخوا کـــې
بـــل بـــه کـــم وي پـــه داوخـــت دافغـــان شـــعر
بیـــا رنگـــین شـــعر بیـــان عبـــدالقادرکړ
داشـــرف دی هـــم دده نـــه ســـوزان شـــعر
پـــس لـــه دویـــه موشـــگاف عبدالحمیـــد دی
چـــې یـــې ووې ښـــه نـــازک نکتـــه دان شـــعر
دمیـــرزا شـــعر بـــه جـــوړ و ولـــې دریغـــه
پـــه وحشـــي الفـــاظ ده کـــړو ویـــران شـــعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشهوروشـــــاعرانو حـــــال مــــــې ووې
نـــه و مـــا وتـــه دنـــور بيـــان شـــعر ه
چـــې انصـــاف زه پيرمحمـــد کـــړم لافـــې نـــه کـــړم
په هـــم عصـــرو کـــې مـــې خـــوښ دی دڅـــان شـــعر

(ديوان مخ)

که وغواړو چې پردغو دواړو شعرونو باندې څه وليکو، په دغه اړه يوازې دومره ويلای شو چې دشـمس الـدين کـره کتنـه هـم دوه اړخـه لـري . يـوداچې ديوشميرشاعرانو لکه رحمان بابا ، خوشال خان ،علی خان حميد او نورو ته په اهميت قايل دی ستايي خو دويمـه ډلـه لکـه ميرزاخـان ترکلـک او قلنـدر ترکمزوري انتقاد لاندې راولي ، په داسې ډول چې په خپل انتقاد کې تعادل هم نه شي ساتلی او داسې تصور له سړي سره پيداکوي چې ګواکې انتقادييی هـم پرتقليد باندې ولاړ دی ، شمس الدين شاعردی ، خوکه يې د کـره کتنـې پـه دريځ کې دروو ، په هغه حال کې سړی ويلای شي چې که ميزار دانتقاد وړ دی ، نو خوشال هم له آسمانه نه دی راغلی هغه هم ستونزه لري ، اوپه شعرکې يې لکه دميرزاخان په شان زيات وحشي (ناآشنا اوکله کلـه د نـه ويلـو) الفـاظ ترسترګوکيږي ، بله داچې خبره اوانتقاد يې نوی نه دی ، همدغه کټ مټ خبره پيرمحمد کاکړهم کړې ، هغه هم وايي :

دميرزا شعر به جوړ و ولې دريغه
په وحشی الفاظو ده کړ ويران شعر

په داسې حال کې چې ميرزا خان دپښتوادب په دغه ادبي پيرکې له مخکښانو څخه دی ، دوی ته دا خبره بايد معلومه وای اوپه دغـه اړه يـې بايـد پـه پټـو سترګو قضاوت نه وای کړی ، دميرزا په اړه له دغې خبرې پرته بله خبره يـوه شاعر هم نه دي ويلي ، اوکه يې ويلي نو هغه بيا داسې چا ويلـي لکـه دولـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوانې ، نومیالي شاعر او په پښتو شعر کې دشاعرانو سردار ، هغه دمیرزا په اړه وایی :

میرزا ګنج راته خپل وښوده غني شوم
بیهوده صفت به ولې دبل چا کړم
هیڅ افغان ده غوندې شعرکړی نه دی
دی په خپل عصرکې هرچانه بهترو
یادا چې میرزا حنان وایي :
یومیرزا میرخان دولت دعلم کان وو
دسلوک شعریې کړی دی افضل

خوشال په خپله ټوله لویی سره په دغه اړه وایی :

له چا نه په پښتو کې ما میزان لیدلی نه دی
میرزا په دا لسان کې ویل کړي دي تللي

که خبره لږ را لنډه کړو ، پیرمحمد کاکړانتقاد کـړی او شـمس الـدین دهغـه دمبلغ دنده سرته رسولې ده ، پیرمحمـد کـاکړ اشـاره دمیـرزا پـه شـعرکې عروضې باریکیو ته دی ، په دغه اړه باید ووایو چې له دولته پرته زیاتره پښـتو شاعران په خپلو شعرونو کې له عروضي پلوه نګوښیدلي دي ، دمصراعو اندول او وزن یې نیمګری دی لکه دغه شعر :

هرسالک چې دسلوک په لارکې سم مري
چې دحقیقت دمینې پرصنم مری
(دیوان ۲۰۹) مخ

یوځل بیا د کاظم خان شیدا نظرته ورګرزو دی بې شکه په شعرپوهیږي اودکره کتنې ارزښت ورمعلوم دی، دی هم په دغه برخه کې ترنورو یوڅه زیات دمخـه شوی اوپه پښتو ژبه کې یې دشعراوشاعری په څرک پسې دخپـل نظـر نیلـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زين كړی اوپرهغه تږله نازكخيالي چې دی يې په شعركې لري، پرهغه څه چې ده دهند پرفرهنګي چا پيريال كې دځان كړی او پښتو ته يې دګل په شان رنګينه ديوان ډالې كړی وايي :

دپښتو ژبه تمامه   ده بې نظمه بې نظامه
چې اشعاروته يې ګورې   خود زما ترشعرپورې
جوړ دنثرعبارات دي   مسجع په فقرات دي
عندليب وايي وځان ته   راشي دي زيبا بوستان ته
ګل پريشان كا له آهنګه   بيا غنچه كاندي دلتنګه
په دا هونره پښتنوكې   بيا په ژبه دپښتو كې
يومرزا ، دولت واصل هم   ښه كلام لري حاصل هم
چې قلم په لاس دخان شو   مرتب يې لوی ديوان شو

كاظم خان شيدا خبره را سپينه كړې، اوپه پښتو كې پرهغه ستونزه غږېدلی دی چې هغه ترننه هم پښتوشعرته ور دغاړې ده ، اوس په پښتوكې زيات شمير شاعران له عادي پوهې برخمن نه دي ، اوس هم لكه چې كاظم خان په ډېرادب سره ويلی (ګل پريشان كا له آهنګه) په پښتو ژبه كې دكيفي شاعرۍ په مانا نه پوهيږي ، كاظم خان يوله هغو شاعرانوڅخه دی چې په هندی او فارسی دواړو كې د استادۍ ترپورې رسيدلی دی ، ده ته موږ له شكه پرته د شعراو هنر استاد ويلی شو هغه وايی :

كړه يې وا لكه ګره دتورو زلفو
باريكي لري تمام ديوان زما

اوداهغه خبره ده چې په ژورې پوهې ، هغه هم په ادبياتوكې سړی درک كوي او پرهغې به دهنر په معامله كې ځان عياروي . ځكه نو سړی ويلای شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده انتقادي نظرپه دغه برخه کې ځانګړی دهاستاد بینوا دده دفن او فکــر پــه اړه کاږي :
« سره له دې چې سخن شناسان اودفن ماهرانو ته دا صلاح حق ورکوي . بلکی دهغوی اصلاح دځان په حق کې یوډول احسان ګڼي . بیاهم دخپلو اشعارو لــه ویونکو څخه یوه بله هیله لري اوهغه داچې دوی باید د شیدا اشــعارو تــه پــه سرسري نظر ونه ګوري اوڅه قدریې په تامل او دقت سره ولولي . ځکــه چــې دده دځینو اشعارو مفهوم او ادبي خوند په سرسري نظر نه څرګندیږی ... » (۱)

دکاظم خان شیدا کره کتنه په پښــتو منځنــي ادبــي بهیرکــې دپښــتو شــعر دغوړیدوپه برخه کې له یوې خوا دپاملرنې وړده او له بلي خوا ښه لارښونکې ، ځکه چې دی په دغه برخه کې ډیرژورفکرکوي داسې چې داوسنیو شاعرانو له توانه هم نه دی پوره ، شعرته پرهنري ارزښت برسیره له ملــي پلــوه اهمیــت ورکوي ، نوښت او نویوالی اوهنري وړتیاوې هغه څه دي چې دپښتوشــعرپه اړه یې هرهغه چا ته چې شعروایې سپارښتنه کوي چې دا وړتیا دپښتو شعرد ودې او پرمختیا یوازني لامل بولي .
رضواني په دغه کاروان له وروستیو کسانو څخه دی چې دپښــتومنځني پیــر دشاعرانو په اړه یې خپله ایده اونظریه ویلې ده، دی هم اته تنه شــاعران چــې هغه خوشال خان دپښتو شاعرانو پاچــا ، عبــدالقادرخان لکــه چــې دی یــې دخوشال لومړني زوی بولي او یوه تیروتنه ده ، هجــري ، کــاظم خــان شــیدا ، رحمان بابا ، حمید ، علیخان ، بابوجان ته داســتادی پــه ســترګوګوري، دیــوه اوږده شعرپه دغه ترخ کې ده هم هغه څه ویلي لکه چې له نورو مو ولوســتل ، دی دخپل شعر په پای کې وایي :

وو په قدرومنزلت کې په خپل دور   دا اته واړه په مثل د شاهان
نور د ډول اود سورنې شاعران ډیردي   رضواني دغه شمیرلي استادان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پا یله :

دانتقادي مطالعاتو له پلوه څه چې دپښتو منځني پيرپه ادبياتو اوپه تيره بيا په کره کتنه کې دپاملرنې وړدي هغه دادي چې زياتره شاعرانوچې څه دځانو او يا نورو دشعراو اوافکاروپه اړه ويلي ، دهغـوی دېـری د (مفـاخرې) بنـه لـري ، مفاخره د زياترواديپوهانو لکه ايراني

---

(۱) کاظم خان شيدا ، ديوان ، کابل ۱۳۳۱ کال سريزه

ليکوال لطفعلي صورتګر او افغان اديبوه اروانباد الهام په کره کتنه کـې نـه ده شميرلې ، خو پښتو کلاسيکو شاعرانو په منځ کې داسې کسان هم شته چې په عين مفاخره کې يې شديده انتقادي

روحيه هم دځان کړې ده چې دغه تمايل زه فکرکوم له نقـد څخـه نـه شـې بيليدای. بله خبره چې ددغه ادبي بهيرپه اړه يې بايد وکړو ، هغه داچې له کره کتنې سره دوه ډوله چلند شوې دی ،

يوداچې سم او دکره کتنې له اصولوسره برابر چلند او دويم ستايوال چلند دی ، په دې مانا چې ليکوالواوشاعرانو ځان دنورو شـاعران د افکـار تراغيزلانـدې راوستی ، هغوی ته يې دومره امتياز ورکړی چې له ډيره درنښته يې کره کتنـه له ياده وتلې ده اوپه دغه برخه کې يې نظر نيمګړی دی . دريمه خبره داده چې په دغه بهيرکې هرڅه چې ويل شوي هغه د(ذوقـې) کـره کتنـې ترسـيوري لاندې دي اودغه ډول په دغه برخه کې برلاس ډول دی ، ذوقی کره کتنه لکـه چې له نامه څخه يې ښکاري د نړی په ادبياتو کې دځاني ذوق بنه او اصول لـه ځانه سره لري ، او څه ناڅه دغه ډول پردغه مهال پـه زيـاترو شـرقی ادبـې بهيرونوکې لکه چينايی ، هندی ، فارسي اوان عربي کې ددغـو ادبيـاتو دکـره کوني په لړکې کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردغو ټکو برسیره باید ووایو چې په دغه پیرکې دیوه مهم اثرچې هغه هم لــه کره کتنې سره تړاولري هم را منځ ته شوی چې هغه (پټه خزانه) دی ، دغه اثر دمحمدبن داود له خوا په ۱۱۴۲هجري کال کې په کندهارکې لیکل شــوی دی، دغه اثریوه ادبي تذکره ده، په هغې کې دادبی آثارو په ایجاد باندې خبرې لري او دهغې په ترځ کې یې په ادبي پدیدو او ایجادیاتو باندې قضــاوت کــړی دی.
نومیالی لیکوال زلمی هیواد مل ددغه اثر په اړه لیکي :
« ... دپخوانیو شــاعرانو پــه بــاب دمحمــدهوتک لــه دې ډول قضــاوت څخــه ځرګندیږي چې ده دهغو شاعرانو دکلام په باب نظــر ځرګنــد کــړی دی چــې دیوانونه یې ورته لیدلي دي، یاپې دکلام ډیرې ستونزې ورته په لاس کې وې ، دمعاصرو شاعرانوپه کلام داکثرو آثارو او دیوانونه یــې لیــدلي دي ، او پرهغــو آزادانه نقد کوي او حتی دپاچا دشعرپه باب که ضعفونه او خامی ولري پرته لــه هیڅ ډول ملاحظې او ویرې خپلې خبرې کوي ... » (۱)
په علمي لحاظ دمحمد هوتک کره کتنه هم په خپل جوړښت کې ډیرنوي څــه نه لري ،څه چې ده په دغه باره کې ویلي هغه ترډیــره حــده دشــاعراولیکوال فزیکي اکر باندې دکره کتنې پرځای غړیدلی دی ، له بده مرغه چــې همدغــه ساده تشریح په راوروسته کې هم یوشمیرلیکوالو ان زموږ په دري اوپښتو کې په همدغې آسانی سره ځارلې چې زیاتره د ادبي پدیــدې پرځــای دشــاعرپه خیره او جوله باندې بوخت شوي دي. محمد هوتک یوخل بیــاهم هغــه تیــره خبره په ساده نثرکې داسې کښلې ده : « خوشال بیګ هم دغزلو دیوان لرینه ، چې دده غزلونه ډیرښه دي، او کله کله هزل په شعروایی ... » (۲)
اوداهم هغه خبره ده لکه چې پیرمحمد کاکړترهرچا دمخه په دغه اړه کړې ده، ځکه نوداکومه نوې خبره نه شو بللای ، خوله دې سره سره دا دویلو وړده چــې په دغه اثرکې دپښتو ژبی اوادبیاتو، پښتو شعر او هنرپه باب خبرې راغلې دي او یواړخ یې دکره کتنې له موضوع سره تړاو لري ، داچې دا دسلیمان ماکو لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکرې وروسته دویمه تذکره ده نویې دیوه مقدماتي اثرپــه پــه توګــه ونــډه دپاملرنې وړده. محمد هوتک په اثرکې دمحمد یونس په اړه لیکــي : « محمــد یونس په پیښور کې علمونه اوکتابونه ولوستل او په هغه وقت کې عبدالرحمان بابا ژوندی و دهغه شاګرد شو. اود شعر دیوان یې جوړکا، چې ډېرغــزل لــري ، محمد هوتک حکایت کا، چې محمد یونس په خپله دیره کــې ډېرپــاتې کــړم اوهره ورځ یې ماته ویل چې یوه نن شپه لا وکړه بیا نو ولاړسه . یــوه میاشــتي یې زما عزت وکااوهره ورځ به یې اشعار ابدار ویل ... (۳)

---

(۱) دمحمد هوتک ژونداومزار ، کابل ۱۳۶۲ (۷۸)مخ

(۲) پټه خزانه ، کابل ۱۳۵۷ (۳۸)مخ.

(۳) همدغه اثر (۶۲) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دپښتو اوسنۍ کره کتنې پيلامه

(د شلمې پېړۍ لومړۍ نمايې)

دپښتو هنري ادبياتو د ودې اوايجاد دپيــل پــه برخــه کــې دنولســمې پيــړۍ وروستي کلونه په ځانګړې توګه دیادونې وړدي ځکه چې په دغوکلونــو کــې چې د منځني او معاصرپير ترمنځ پوله بلل کیدای شي،دپښتو ادبياتودايجــاد په برخه کې دنوي ادبي خوځون نښې نښانې را وتوکيدې . په دې مانا چې نــور نوکلاسيک ادب خپله شکلي اوماناوي وړتيا په نوي رنګ او نويو فورمو کې چې دنوي عصر ايجاديات ورته وايي رامنځ ته شول، په دغه برخــه کــې ترهرڅــه دمخه په پښتو کې دمنشيانو(منشي احمد جان ، مولوي احمــد اونــور) هلــې ځلې او يو لړادبي کارونه دیوې پيلامې په توګه دیادولو وړدي. برسيره پــردوی يوڅه راوروسته استاد راحت زاخيلي په دغه بهيرکې دهنري ستوري په شــان په نوي ډول او نوې روحيې سره دپښتوادب پرآسمان باندې راوپړکيد. اونثريې له شکه پرته په نوي بڼه هغه څه زموږ په واک کې راکړل چې په تمامه مانــايې دعصرله نړيوال بهيرسرههم سيالي کوله او هم يې ورته والی ورسره درلود ، ده يوشميرداسې آثار لکه (شليدلې پڼه) (کونډه نجلۍ) اوتردغوهم اوچت (ناول دمارخې) اونورايجاديات پردغه مهالپښتو ادب ته ور ډالۍ کړل چې دغو تولــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د نوي انداز او نوي طرز اوعصرکې پيغام په شکلي او معنــوي لحاظ له ځان سره درلود. هرڅوک چې دغــه آثارپــه لــومړي نظرګــوري نــو داپوښتنې ورسره رامنځ ته کيږي چې ولې په پښتوادب کې د منشيانواو راحت په آثارو سره دپاملرنې وړ توپير رامنځ ته شو ؟ ولې د راحت آثــارو پــه خپــل عصرکې دنوي ادب ځانګړتياوې دځان کړې ؟ او يا ولې د راحت په ادبي جــاج اوتفکرکې دادب په تيره بيا دمعاصريت او معاصرو ادبي ژانــرو خبــرې ديــوې اړتيا بڼه ومونده ؟ دغو ټولو خبرو ته ځواب کيــدای شــي دا وي چــې راحــت پردغه ځانګړي مهال ديوه داسې ليکوال پــه حيــث را وپړکيــد چــې دخپــل عصرادبي روح يې په عامه اود پښتو ادبي بهيراړتيايې پــه خاصــه توګــه درک کړه اوپه دغه ادبي بهيرکې يې په نويو او نوښتني هستونو باندې لاس پورې کړ ځکه نو دده په باب داخبره سمه ده چې وايي : « پښتو په موجوده ترقي يافتــه ستايل کې اچول د راحت صاحب ايجاد دی . په دې لحاظ که ورته دنوې پښتو موجد وويلای شو نو بې ځايه به نه وي (۱) . که موږ راحت اودهغه ادبي افکارلږ په غورسره وګورو او ويي لولو ، زه په دغه اړه داخبره په پوره باورسره کــولای شم چې د اوسنۍ کره کتنې نظري طرحه په کوزه پښتو نخواکې د را حــت لــه افکارو سره تړلې ده اوده ته منسوبيدای شي داځکه چې دادب پــه اړه داســې فکرکول په خپل ذات کې ديوه دقيق او علمي درک پايله بلل کيــدای شــي او آثاريې په خپل ذات کې دعصرځانګړنې په خورا دقت دځان کــړې دي ، دی د ناول دمارخې يا نتيجه عشق په مقدمه کې ليکي : « ناظرينو دا کتاب فی الوقع صحيح قصه ده ، مګرديوې وجهی اصلی نوم پری ايښــی دی ، اميــد دی چــې ناظرين به دې قصی لره په نظــر درغبــت وګــوري ځکــه چــې دحــال زمــانې سرګذشت دی او زما دچشم ديد واقعه ده چــې پــه ســنه ۱۹۰۶، ســنه ۱۹۰۷ ، ۱۹۰۸ او ۱۹۰۹ کې تيره شوې ده ... (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخبره په خپله دا په ګوته کوي چې ، دی که ایجاد ګرو ، نو څیړونکی هم و، او دتخلیقی او تحقیقی ادب په رمزونو باندې د زړه له کومی پوهیده ، ځکـه دده په اړه هم هغه عموي وینه په ښه توګه صدق کوي چې : « دهرشاعر او هنـرمن په دننه کې یوکره کتونکی رمزهم پټ دی » ځکه نو د راحت له شخصیت سره که څه هم دی شاعردی اوکیسه لیکونکی خولـه دغـو ځانګړنوسـره یـې پـه آثاروکې انتقادي خبرې هم شته چې دهغو له مخې یې یـوکره کتـونکي هـم بللای شو.دا سمه ده چې موږ هغه ته یو مسلکي کره کتونکی نـه شـو ویـلای ځکه چې دی تل ایجاد کوي او دغه اړخ یې ترانتقادی هغه پیاوړی دی ، ده پـه (ستړي مه شي)کی د ټولنیزانتقاد یوه برخه زموږ په واک کې راکړې ده.
په افغانستان کې محمود طرزی لومړنی لیکوال و چې د پخوانی زمانې شـعری بهیراو پخوانی شعر، شعري سمبولونه او تشبیه ګانې ، چـې پـه هغـه شـعري بهیرکې یې هنري انځورونه جوړول دخندا وړاویا په بله ویناد‌انتقـاد وړوبلـل ، محمود طرزی د اوسنی نوی شعرپلوی شاعراو منتقدو چې له ده وروسته دغـه تګلاره دسراج الاخبار زیاترو لیکوالو اوشاعرانو دځان تګلاره کړه ، دوی ټولـو بیا پرپخواني شعراو دهغه په شعري جوړښت باندې کلک انتقادونه وکـړل. پـه افغانستان کې دپښتو ژبې ګوتې په شمارلیکوال هم په دغه برخه کې د محمود طرزي پرلار روان شول، اوهماغه انتقادی بهیریې دپښـتو شـعرپه برخـه کـې وخاره . دسراج اخبارپه پاڼوکې چې څه موږ د کره کتنې د ډولونو په نامه څـه وینو هغه زیاتره د کتاب معرفی ، دشاعرانو ژوند لیکونه ، په پخواني شعر باندې ګوت نیوي دي چې دتقریظ او مقالو بڼه لري. دبیلګې په توګه دمولـوي غـلام محې الدین افغان دسراج الاخباردپنځم کال په (۴) ګڼه کې د (حالات خوشال خټک) ترسرلیک لاندې مقاله خپره کړه ، په دغه مقالـه ده د خوشـال خـان دشعرپه څرنګوالي باندې په بشپړه توګه خبـرې او انتقـادي کتنـه کـړې ده ، ترکومه ځایه چې د لیکنې شکلي جوړښت دی ، هغه په هراړخیزه توګه دیوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی انتقادی اوادبي مقالې بنه لري او ليکنه يې ديوې انتقادي ليکنې ډيرې ځانګړنې لري ، افغان دغه مقاله په فارسي ژبه ليکلې ده چې په يوه برخه کې د خوشال په اړه وايي : « ... ديوان خوشال خان که بحر زخار پندونصايح وضرب الامثال وجواهرنا ياب است درحجم از کتاب ديوان حافظ (رح) بزرگ مي باشد، ديگردرعلوم وفنون مختلفه اين شخص زايد ازيک صد کتاب تصنيف کرده است. اما الحال ازتصنيف او همين ديوان وفضل نامه و فرخنامه ورياض الحقيقه وعياردانش(*) ترجمه انوارسهيلی به مشکل ميسرمی شود. اين بديع افغان دراکثرمعقولات ومنقولات علامه

(*) وروستيوڅيړنوونښوده چې دغه ژباړه دخوشال خان نه بلکې دهغه د نوميالی اوادیب زوی ده .

دهرگذشته است. علاوه ازين خان موصوف درشجاعت وجوانمردی وسخاوت رستم وقت وحاتم دوران خود بود... اشعارافغانی او بی مثل واشعارفارسی خوشال خان بدرجه اعلی مي

باشد... » (۱)

انتقادي اوادبي مقاله دکره کتنې يومهم ژانردی چې په هغه کې دادبياتو مهمې ځانګړنې ، بهيرونه او سبکونه څيړل کيږي ، د سراج الاخبار ليکوالو هم له دغه ادبي ژانرڅخه کاراخيستی او يولړادبي اوټولنيزمسايل يې په دغه ژانرکې توضيح کړي دي ، ترکومه ځايه چې څرګنده ده،دسراج الاخبار د ليکوالو انتقادي ژبه په نثراونظم کې يوډول نه ښکاري اونه هم په دغه برخه کې خپل انډول ساتلی شي ، دوی ادبی کره کتنې ته پاملرنه کړې ، خو زياتره هغه څه چې په نثراو انتقادی مقاله کې ليکي ، هغه ګرده دهغو له شعروينې اوکره کتنې سره په تمامه مانا توپيرلري ، په دې مانا چې د دوی شعری ژبه ترنثري هغې دادبياتواو شعري تحليل په اړه ډيره تيزه ده. دمثال په توګه که چيرې دافغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مقالې سره دهغه شعرپرتله کړو ، نو دهغه له شــعره مــوږ تــه دهغــه وړتیــا اوانتقادي ژبه له هره پلوه سمه ښکاري شعريې دادی :

بیاچې مخ د دلبرشمس وقمربولې پـه تخمین به دا سودا کوې ترکومه
لمرپه دوو ګوتو هیڅا نه دی پټ کړی ته به داد حق اخفا کوې ترکومه
نه رسیږي دچا لاس به وکاکل ته ته د زلفو به سودا کوې ترکومه
دلبران ټول بې وفادي وفا نه کا ته یې طمع د وفا کوې ترکومه
معشوقان دعاشقانو قاتلان دي ته دترکو تمنا کوې ترکومه
دفرنګو په تیغ زړه زما سوری شو دجرمن به نمنا کوې ترکومه
دیورپ وحال ته ګوره حال یې څه شو خوشالي به په ایشیا کوې ترکومه
راشه راشه سترګې وموږه بیدارشه دنرګس به تما شا کوې ترکومه
دغنم په شان خاموش شه خوله که پټه ته به ګل غوندې خندا کوې ترکومه
حمید څه شو چې بیدل دپښتنو وو ته رحمان غوندې وینا کوې ترکومه
نه څوک غوږ باسي نه پند اخلي افغانه
چپ شه ته به دا وینا کوې ترکومه

زه فکرکوم چې دمعاصرشعراو شعری بهیر په برخه کې ددغه شعرانتقادي اړخ ډیرپیاوړی اودپاملرنې وړدی ،کله چې پردغه شعرباندې دکره کتنې پــه پلمــه خبرې کوو، نو ترهرڅه دمخه مو دغه پوښتنه ترسترګوکیږي چې دا انتقاد دی که نه ؟ هو، انتقاد دی خودشکل له مخې دمعاصرې کره کتنې بڼــه نــه لــري ، داسمه ده چې په دغه انتقادسره زموږ دادبي بهیرتګلوری دیوه نوي پرمختــګ په لور پرانیستل شو، دشعردبدلون طرحه له همدغه ځایه را پیــل شــوه، خــو بیاهم دشکل له مخې دغه انتقادهماغه بڼه لري لکه چې په تیرڅـــپرکي کــې موديوشميرپخوانیوشاعرانودنظرياتو په ترڅ کې ولوسته، کیدای شــي داســې

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرحو ته هم په معاصرمفهوم (ذوقي) کره کتنه ووايو. دکره کتنـي پـه اړه دا خبره ديوزيات شميرپوهانو له خوا منل شوې چې په دغې پوهه کې دمسايلو

---

(۱) سراج الاخبار ، پنځم کال ، ۴گنه ، ۱۳۳۳ هجري کال.

دښې تشريح په موخه يومهم اصل چې په پام کې نيول کيږي ، هغـه دنـوي او زاړه ترمنځ د ديالکتيکی اړيکوداندول په نظرکې نيول او خونديـ کول دي چې دغه ځانګړتيا د کرکتنې د روزنيزاړخ دپياوړتيا لامل دی . سره له دې چې پـه دغه شعرکې ديوې نيمګړتيا نښه له ورايه داده چې له پخواني شعري بهيرسره ډېرسرسري چلند شوی دی ، خو دلته بايد دا ټکي په ګوته کړو چې کله ذوقی کره کتنه يادوو، هدف دلته هغه نومونه ده چې ادب پوهانو له اوږدې مـودې را په دې خوا په تيره په ختيزو ادبياتوکې ددغه ډول انتقاد لپاره غوره کـړې ده ، که چيرې (ذوق) دښکلاييز مفهوم په توګه په عام ډول په پام کـې ونيسـو، کيدای شي دامفهوم بيا دادبي څيړنو په نـورو برخـو کـې مطالعـه او وڅيـړو. دافغان ددغه شعرپه ترڅ کې زموږ لپاره دکره کتنې پـه برخـه کـې يـوڅرک ترسترګوکيږي چې دهغه له مخې دغه کره کتنه دنوښت په لحاظ هـم زيـات اهميت لري ، لکه چې مخکې هم اشاره وشوه ، په دغه کـره کتنـه زمـوږ پـه شعري بهيرکې يوټاکونکی بدلون رامنځ ته شو دا چې مثبت بايـدوارزول شـي اوکه منفی داپه خپله يوه فردي ذهني مساله ده ، شعراو ژوند ، ژونـد او شـعر يوبريد شو چې په نوي ډول يې په معاصرادبي بهيرکې ديوه فکري بدلون ساه ننه ايستله او په افغاني ادب کې دغه پوله د تحول او بدلون پوله ده ، که چيرې دا خبره هم وکړو چې دغه پيراو دا ډول نظريات په علمي اوعملي توګه ، ددې لامل شول چې په شعرکې بايد زاړه انځورونه ، سمبولونه او ان تخيلونه له يوه بدلون سره مخامخ شي او له يونواخته موضوعګانوڅخه دي په نوښتي ادب کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره وشی ، دافغان اودده دعصرله يارانوسره ادبی بدلون يوه اړتيا شوه اودغــه اړتيا په خپل وار کره کتنه اودهغې واک اوځواک و. چې دغه شعرپه دغه برخه کې ديوې بيلګې په توګه ځان په ځانګړې وړتيا سره زموږ په وړانــدې طرحــه کوي اودکره کتنې يوه ښه اوعلمي بيلګه بلل کيدای شي لکه چې يــو ليکــوال ليکي :

« کره کتنه دادبي آثارو بهيربدلوي، دادبي اثرپه ميتود اوکړنلاره بانــدې ژورې اغيزې کوي که ادبي کره کتنه نه وي ، نو په نوښتي آثاروکې زياتې بې لارۍ او ګډوډۍ رامنځ ته کيږي... » (۱)

لنډه داچې که نوی شعرزموږ د زماني حتمي غوښتنه وي ، که نوی شعردټولنې دنوي برخليک په بدلون کې څرګند رسالت لري ، که له شاعر سره دنــوي ادب او فرهنګ دبډايی پوښتنه وي ، نو دا ځانګړتياوې هم ددغه شعرپه انتقادي ژبه کې څرګنده ، مثبته ، روزونکی او علمي کره کتنه ده.

---

(۱) لکچرهای آموزشي ، (ګستتنر) دکابل پوهنتون چاپ ۱۳۶۲ (۱۴۵) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شلمې پېړۍ د پرشم کلونه

۱ـ پښتونخوا :

دپښتوکره کتنې په پیل کې د روانې پیړۍ دیرشم کلونه پــه ځـانګړې توګــه دیادونې وړ دي، هغه علم چې په راتلونکې کې باید د اوسنۍ کره کتنې په نامه یاد شي دهغه دپیل کلونه اود ودي پړاو له همدغو کلونو را په دیخوا پیل شوی دی ، په دغوشپو ورځوکې یوشمیرخپرونې له کوزې پښتونخوا خپـرې شــوې چې هغو په ادبي اوهنري لحاظ ډیراهمیت اوځـانګړی دریـځ درلــود اود کــره کتنې نوې بحثونه یې را پیل کړل ..

په دغوخپرونو کې یو شمیرداسې لیکنې زموږ ترسترګوکیږې چې هغوتــه پــه هراړخیزه توګه په پښتوکې د اوسنۍ علمي کره کتنې په برخــه کــې لــومړنې علمي بیلګې ویلای شو. دلته دوه ډوله لیکنې زموږ ترسترګوکیږي یا پــه بلــه وینا دانتقادي ژانرونو دوه ډوله دلته وینوچې یوه یې انتقادي مقاله او بلــه یــې کتاب پیژندنه یا پیژندګلوي ده ، په دغو لیکنــوکې پښـــتو ادبــي بهیرتــه پــه انتقادي نظرکتل شوي خو دغه انتقادي کتنه بیا هــم ترډیــره حــده د پښـــتو ادبیاتو دغه پیرته دیوې بشپړې او سالمې لاربښوونې دنــده نــه شـــي ترســره کولای چې لامل یې یوازې او یوازې دمسلکی کره کتونکونشته والی بللای شو، یوشمیرلیکوالو او کره کتونکو په دغه وخت کې په ځانګړې توګه دپښتو دهغو شعرونو لپاره چې په مشاعروکې ویل شوي دي یولړلاربښوونی په ګوتــه کــړې دي ، دا ډول لیکنې پردغه مهال په (پښتون) اخبارکې خپـرې شــوې دی. د ۱۹۳۸ کال په هغې مشاعره کې چې د کوهاټ پــه پولیتېکــل مشــاعره باندې نامتوده نامتو ادیب ، شاعراو لیکوال عبدالاکبرخان وویل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ځما رونړو ! دشعرخاوندانو ! دقام جوړول او تباه کیدل ترډیره حده پــورې ستا سې لاس کې دی ، تاسو قوم له یونوی تخیل ورکونکي خلق یــې ، تاســې دقامې جذباتو احساســاتود آینــو خاونــدان یــې ، تاســې دقــام اود جــذباتو بیدارونکي یې . تاسې دقام په احساساتو جذباتو لوبي کونکي یې ، هغــه ! یــو عرض کوم چې همیشه دخپل فن دترقی خیال ســاتي . همیشــه شعروســخن خپل تخیل دقامي ستاینې تمدن تعمیر په لارکې دصرف کولو کوشش وکړئ . دنیا ځان پسې روانه کړئ او تاسې دنیا سره ځی . زه دامنم چې دبدقسمتی نه زمونږ پښتون قام دادب طرفته توجه په داسې وقت کې وکړه، چې هغــه ډیــره دبي ارزی زمانه ده ، تمامي دنیا په بلا اخته ده ، دسیاسي کشمکشی زمانه ده ، پښتون هم په سخته ابتلا کې دی ، لوږه ، بی آرامي دسیاسي ابتکارشوق مــونږ کوټلی کارته نه وزګاروي په داسې وخت صحیح لتریچر پیداکول ګرانه خبــره ده ولی بیاهم که چیرې هغه خلق چې د سیاسیاتونه جدا دي اووخــت ورســره شته ، هغوی دا کارپه لاس کې واخلي . د ی طرفتــه توجــه وکــړي اودا قــومي خدمت اوکړي نو دابه یولوی جهاد وي ، زه دخپل قوم په خدمت کې عرض کوم چې دداسې خلقو قدر وکړئ ، دهغوی حوصله زیاته کړئ ، ولــي چــې صــحیح لیتریچر دخلکو دخیالاتو عکس دقوم حال او مستقبل ښه کولی شي ... »(۱)

په همدغه اړه په (پښتون) کې یوبل ځای لولو:

« دیوقوم دلتریچرنه مراد دهغه تحریري کارنامه ده، چې دهغې نه مونږ دهغــې قوم دعروج او زوال حال معلومولی شوو. په دې ریکارد کې د تاریخ لویه حصه ده . دویمه درجه دفلسفې ده ، ددې نه دیوه قام د ذهني قوت حال معلومیږي. دې ته کوټلي یا وزني لیتریچرویلی شوو. دریمه حصه دادب ده چې هغــې تــه ادب لطیف وایي یا لایت لیتریچر په دې لحاظ سره یوازې ضروري نــه ده چــې هغه قوم دیوقوم جمالیاتی ضرورت پوره کوي ، روح یې تازه کوي ، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

---

(۱) پښتون اخبار، ۱۹۳۸ کال دنوامبرمیاشت (۲۹) مخ .

ددې لحاظ نه هم ډیرضروري دی چې دهغې نه دیوه قام تخلیقي روپ صـحیح اندازلګي. داداب لطیف شوق ذوق چې په هغې کې شاعري ، افسانه نویسـي او تمثیل نګاري داخل ده ، په یوه قوم کې هغه وخت پوخوالي ته ته رسي او ترقي کوي چې د روزی دګټلـو، دکشـمکش دمنـزل نـه تیرشـوی وي او د ذهنـي اوجسماني سترِوالي دلرې کولو دپاره ، د آرام اودسکون طلب ګاروي. چونکـه دقومونو د ژوند دا دور صرف نزاکت خیال سره تعلق لري ددې دپـاره دیوقـوم داداب لطیف نه مورِ دهغې قوم دحالت دا انداز لګولي شو چې ده په دنیـا کـې دکشمکش حیات خـومره درجـې تیـرې کـړې دي او دخـومره مصـیبتونو - سختیونه پس بې آرام موندلي دی. اود جذباتو او احساساتو د نزاکت دلحاظ نه دخومره ذهني ریکمالی اوصفایی ورته ضررت پیښ شوی دی.
حضرات ! اوس راحئ چې په دې رڼاکې مورِ دپښتو ژبـې پـه ادب نظروکـړو او وګورو چې مورِ څه کړي دي، څه راته پاتې دي ، او مورِ له څه په کاردي اوڅـه رنګ به مورِ خپله ژبه ددې تقریرقابله کړو ، دابه مورِ پـه دوه طریقـو ګـورو ، یودهغې وخت ادب چې دنیا کې دعلم دومره چرچه نـه وه . او یـوددې وخـت یعنی دموجوده دورحال چې هرقام د ژبې علم وفن دلحاظه په ټوپونو روان دی ، دجمالیاتي لحاظه نه هم او دغیرجمالیاتي لحاظه هم . » (۱)
داډول فکري تګلاره دکوزې پښتونخوا په زیاتروخپرونو(*) کې لیدله کیـږي، خو دایوپوښتنه داوسنیوعلمي پرمختګونو له مخې ورسره مطرح کیږي چې آیا مورِ داډول طرحې په ادبي کره کتنه کې وشمیرو اوکه په ادبي تیوری کې ؟ نن سباد ادبیاتواو ادب پوهنې ساحه په بیلابیلوعلمی څانګو باندې ویشله شـوې څکه نوپه دغه برخه کې خبره په یوه څانګه باندې نه خلاصه کیږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بله پلوه زه فكركوم دغه لنډه تبصره به بې ځايه نه وي چې با يد وويله شي هغه داچې: په دغو ليكنو هم دادبی كره كتنه اوهم ادبي تيوري دواړه سره ګډ شوي اواوډل شوي دي. كله چې دپورتنۍ ليكنې پيـل لولـو، هلتـه پـه ډاګـه يوشميرخبرې يادې شوي چې هغه د ادبي تيورۍ په ميتودلوژۍ باندې برابرې دي، خوكله يې چې دپای ټكي ته راځو، هلته بيا داسې څه لولو

---

(۱) پښتون اخبار ، ۱۹۳۸ سپتمبرد لومړی نيټې ګڼه ، (٤۱) مخ .

(*) په دغو خپرونوكې نومياليې مجلې : لار، رهبر، پښتون، خپلواک .... اونورې راخې.

چې هغه له كره كتنې سره سرلګوي همداده چې موږ دا ډول ليكنې اوطرحـې هم ادبی تيوري بللای شواو هم ادبي كره كتنه ، په دې چې علمـی بـيس بـې خورا پياوړی دی، په مستقيمه اوغيرمستقيمه توګه دادبي ودې له كاروان سره په زړه پوري مرسته ، لارښونه اوپريوه سمت باندې دهغه لارښونه خپله رسالت او دنده بولي ، وګورئ دا چې اكبرخان وايي : لطيف ادب په يوه مقام كـې هغـه وخت دپوخوالي مرحلې ته رسيږي چې د « روزی ګټلو دكشمكش دمنـزل نـه تيرشوی وي » داهغه علمي نظريه ده چې نن سبا يې ماركسستي پوهان حواله په ماركس اوماركسيسم وركوي اوادب په اړه يې دهغه په نبوغ كې شـميرې. كيدای شي موږ هم دپښتون مفكر دا خبره په ادبی تيورۍ كې راوړو ، خويوڅه چې بايد په ډيردقت سره زموږ په پام كې وي هغه داده چې دپـورتنې ليكنـې ترمهاله په ختيزكې پوهـان لاهـم پـه دې نـه پوهيـدل چـې ادبـي تيـوري اويانورادبی علوم به له يوه او بله دومره سره بيل وي لكه ادبـی كـره كتنـه او ادبي تيوري ، زه اوس هم په دې باوري يم چې د ادبی تيـوری ، كـره كتنـې او ادب تاريخ دځيړنو دپولو خبره لاهم په ډيرو برخوكې ګونګه ده ، لاهـم نازكـه ده اوپوره بيلتانه ته لاهم وخت پاتې دی. دپښتوادب په علمي وده كې دكوزې پښتونخوا ونډه په دې دپام وړ ده چې هغوی ترموږ مخكې دنړۍ له ادبيـاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوی له ادبي بهیرونو سره آشنا شول اوهغه ځانګړني چې لویدیزادب ته پـه تحقیقی او تخلیقي برخوکې وربرخه وې دهغو له مخې دلته (په پښتو ژبه کې) ډیرخه دهغو په شان اودلویدیزبهیرونو تراغیزلاندې ترسره شوي دي . خو لـه دغو ځانګړنو سره سره ختیزادب په تولیزه توګه لاهم له دودیزپوښ څخه چې تردغه وخته په ختیزکې دود و نه دی راوتلی چې پښتو یې هـم یوبرخــه وه ، دلته هم کره کتنه لا دخپوړ دور وهي اوپرمخ ځینه ...

په دغه اړه یوځه دکره کتنې عملي برخې ته را ستنیږو چې هغه دکره کتنې د ژانرونو برخه ده ، موږ دپورتنیو نظریاتو په څنګ کې دکــره کتنــې د ژانرونــو یوشمیربیلګې له ځان سره لرو چې دهغو له مخې هم کولای شو دکــره کتنــې یوه برخه په ډیره ښه توګه وڅیړو او ویې پیژنو، دکره کتنې دبیلابیلو ژانرو پــه ترڅ کې یوهم اعلانامه ده ، دا یو ژانردی چې نن سبا یې پوهان دکره کتنې پــه برخه کې دپاملرنې وړبولي ، په کوزه پښتونخوا کې ددغــه ژانرزیــاتې بیلګــې دکتابونو پرپشتیوباندې ګوروچې په ځانګړې ډول سره یــې لیکــي چــې دوې بیلګې یې دادي :

شهیده سکینه:

« دا هغه مشــهوره اوزړه غوځــونکې ډرامــه ده ،چــې پــه لوســتویې دســړي دسترګونه بې اختیاره د اوښکو سیلاب روانیږي ، په دې کې د پښــتو زنانــه وو مظلومې په داسې طریقه بیان کړې شوې ده چې یو سنګدل نه سنګدل ســړی هم بې اثره نه شي پاتې کیدی ». (۱)

خوږ ژوندون:

« دایوه نوې ډرامه ده چې په (پښتون) کې مسلسل شایع شوې ده او اوس پــه کتابي شکل کې میدان ته راووته . ددې متعلق به داقدر ویل بس وي چــې پــه پښتوژبه کې ددې مثال نشته ، په دې کې زموږ هغه عیبونه ښکاره کــړه کــړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي چې دکومو په سبب پښتون قام په غاردتباهی کې پروت دی ، قیمت صرف څلوراني »(۲)

---

(۱) پښتون اخبار، (۱۹۳۸) دسپتمبردګنې پښتې.
(۲) همدغه اثر د دسامبرګڼه .

۲ـ افغانستان :

په افغانستان کې دا ډول لیکنې چې دشکل اومحتوا په لحاظ زموږ لـه بحـث سره تړاوموندلای شی زموږ لپاره ځانګړي اهمیت لري ، یوه خبره چې باید پـه دغه برخه کې مخکې له مخکې وشي داده چې په افغانستان کې د پښـتونخوا په اندول دتحقیقي ادب لمنه ترزیاتې اندازې پراخه اود پاملرنې وړده، همداده چې دلته دادبي کره کتنې په اړه هم ډیرڅه چې ددغې پوهې له طبعیت سره نږدي ترسره شوي دي . همداده چې بره پښتونخوا له کوزې هغې په ډیروبرخوکې توپیرلري ، په افغانستان ترټولو مخکنې خپرونه (طلوع افغان) ده چې یوشمیرمقالې یې دکره کتنې په اړه دیـادونې وړدي ، دادبـي آثـارو مطالعه ، څیړنه او تحقیق په دغه خپرونه کې ترسره شوی اود ادبـي جریـانونو پرتلیزجاج هم په ډیروبرخو کې دلته ترسترګوکیږي. دطلـوع افغـان اونـورو خپرونو په ترڅ کې پرکره کتنه باندې دیوې عصري او ادبـي اړتیـا پـه توګـه خبرې شوې دي ، اوداهغه دپاملرنې وړخبره ده چې په راتلـونکې کـې زیـات شمیرلیکوالوهغې ته دیوه شعوري حرکـت پـه توګـه پراختیـاورکړه اودایـې دپښتوادب دودې اوترقی ترټولو ښه اوعلمي لاره وبلله اود داسې یوه حرکـت نښې په دغه برخه کې رامنځ ته شوې لکه چې یو لیکوال په دغـه برخـه کـې اشاره ورته کړې ده : « که څه هم خلک اوتاریخ ترټولو باخبره قضاوت کونکی دی اوخپل وروستي قضاوت دادبي او هنري پدیدو په باب ترسره کـوي ، کـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی دي چې ټاکلې پولې په ګوتو کوي اوپه خپلــه څېړنــه بانــدې دیــوې ابداعي پدیدې په دننه کې دې نتیجې ته رسیږي چې کومه یوه یې ارزښتناکه اوکومه یوه مبتذله بې پیامه تکراري او تعقیدي ده ... »

هغه وخت چې استاد حبیبي دطلوع افغان چلونکی و په دغه وخــت کــې یــو لړآثارله پورتنی میتودلوژۍ سره سم رامنځ ته شول ، دمثال په توګه د (۱۳۱۷) لمریزکال په (۱۷) ګڼه کې « دکابــل دپښــتوټولنې اقتــراح تــه یــوه کتنــه » یوسرلیک خپورشوی دی ، هلته دنومــوړې اقتــراح پربنســټ دوی پوښــتنې طرحه شوې :

۱ ـ پښتو به څه ډول لوړه شي ؟

۲- پښتو به په څه ډول خپره شي ؟

دغه دوه اصله هغه موضوع وه چې پرهغې باندې یوزیــات شــمیرلیکوالو لکــه سیدقاسم رشتیا اونورو په خپل وار وار خپلې نظریې ولیکلې، دغــه لــړۍ پــه څوګڼوکې اوږده شوه ، رښتیا په خپل نظرکې په دغه اړه لیکلــي دی اوعلامــه حبیبي هغه بیا انتقاد کړی دی په لاندې ډول :

« ... په څلورمه فقره کې فاضل لیکونکي دپښتودالفبا اصلاح ته توجه کړې ده ، دا فقره زما په عقیده تروخت دمخه ده د ژبو د رسم الخط اصلاحات یاترمیم یا تبدیل هغه وخت کیږي چې په یووار ژبه په صــحیح ډول مــخ تــه راووزي،اود ژوندون ساه وموميی ، بیا نو په دې خبرو کې څېړنه کیږي. تراوسه لازمــوږ ژبــه عاموخلکو زده کړې نه ده. په رسمیاتواولیک کې یې پل نــه دي ایښــی ، آثــار اوکتب یې ورک دي ، اوس که موږ د ریم الخط په سمون بوخت شوو ، یــوادبي عام فوضویت به جوړشي ، چې بیا یې علاج هم ګران دی، په دې باب کې مــوږ ته دنوروملتو تجربه هم پرته ده ، دوی هغه وخــت د رســم الخــط پــه اصــلاح کامیاب شول چې یوواریې خپلې ژبې ته وجود ورکی . اوس کــه مــوږ پــه دي ګران کاربوخت شو اولکه چی جنــاب رښــتیا لیکــي مــثلا : د مرکباتوپرځــای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفردات غوره کوو اودحرکاتو پرځای لکه لاتین حروف مخصوص حروف ولیکو داکار علاوه پردي چې اوس زموږ له لاسه نه دی پوره ذاتآبه هم مسلم او مفیـد نه وي ... » (۱)

---

(۱) عبدالحی حبیبي « دکابل دپښتوټولنې اقتراح ته يوه کتنه » طلوع افغان ۱۷۰ گنه (۱۳۱۷) کال ، (۱۳) مخ .

ددغې اقتراح په ترڅ کې چې زموږ په خپرونو کې يې دغه لـومړني بيلگــه ده، ډيري اوپه انتقادي لحاظ دپاملرنې وړخبرې دعلامه استاد حبيبي له خوا ويـل شوې او وړانديزشوې دي. هغه د ښاغلي رښتيا ځواب په ادبي لحــاظ ورکــړی دی. مانادا‌چې نقديې کړی ، خو رښتيا بيا پرنقد باندې نقد کـړی ، زه فکرکـوم چې دا په افغاني ادب کې دنقد پرنقد لومړنی بيلگه هم وي ، نقـد پرنقـد پـه اوسني علمي کره کتنه کې دآثاروا‌و ادبي بهيرونو دپيژندنې او تشريح په برخه کې په علمي اوانتقادي لحاظ يومهم او دپاملرنې وړانتقادي اصـل دی. ښــاغلی رښتيا هم خپله ليکنه د (ځواب توضيح نه دی) بيــاځلې خپـل ځــواب دنقـد پرنقد په بنه وړاندې کړی دی.
په هرډول، په افغاني ادب کې ددې ډول ليکنولړۍ چې دکره کتنې په لومړنيـو بيلگو کې راځي يوه جالبه لړۍ ده، که چيرې موږ وغواړو چې پـردواړو ليکنــو باندې يوه پرتليزه کتنه وکړو، نو بياهم دعلمي کره کتنې له عينکوورته وگورو اوداويلای شوچې دغه دواړې ليکنې پرهغو عواملو باندې نــه راڅرخـــي ، هغــه چې دپورتنيو دوو پوښتنو په اړه طرح شــوې دي، کــه مــوږ د دواړو ليکوالــو طرحې لړ په غورسره ولولو، ديوه دريم گړي نظرله مخې ســړی دا ويــلای شــو چې دواړه لوري په دغه اړه حق په جانب دي ، دواړو ديوې مفکورې له دريځــه موضوع ته کتنه کړې ،او په يوه شان يې له مسالې ســره تحليلــی اوانتقــادي چلند کړی دی. د دوی تحليل او دلايل دپوښتنې وړ نه دي ، يوازنی څــه چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي او ځيرونکـي تـه دپوښـتنې وړدي هغـه دادي چـې دوی بيـاهم دوروستي ټکي يا په بله وينا پايلې په توګه څه نه دي په ګوته کړی اودادغې کره کتنې نيمګړتيا بللای شو.

په هرډول دابايد ووايو چې په طلوع افغان کې خپرې شوې کره کتنې په خپل عصرکې يو دپاملرنې وړټکي مورِ ته راپه ګوته کوي اوهغه داچې ددغو انتقادي ليکنوبڼه ځانګړې ده ځکه نودا په ګوته کوي چې ددغو کره کتنو پربنسټ مورِ کولای شو په راتلونکي کی ديوشميرجالبواو دپاملرنې وړکره کتنو شاهدان وو. دطلوع افغان دليکنولړی مخ په لوړده ، دپښـتونخوا لـه هغـو سـره پـه يـوه توپيرکې ترسترګوکيږي. دلته دطلوع افغان او پښـتون اخبـار د اعـلان نـامو يولنډ پرتليزجاج اخلو، دپښتون هغه مو مخکې ولوستی ، داهم د طلوع افغـان څخه دخوشال دکلياتو دچا پ اعلانامه :

« وپښتنوته دعلمي اوادبي سوغات دی ، چې په (۱۱۲۸) مخ او (۸۴) مخه کـې دخوشال خان سوانح او دده پراشعارو او تبصره چې ټوله (۱۲۱۲) مخه ضـخيم ادبي اثردی . دا کتاب فقط خوسوه جلده له ډيرو قلمي نسخو څخه چا پ شوی دی، شايقين دی ترتاميدو دمخه په کندهار کې د طلوع افغـان اداري څخـه جلد په (۱۰) افغانی رانيسی ...» (۱)

---

(۱) طلوع افغان . (۱۹) ګنه ، ۱۳۱۷ کال (۴) مخ .

په هرډول ديوې نتيجې په توګه :

دکره کتنې بهيرپه بره اولره پښتونخوا څه ناڅه له يوه او بل سره همرنګي لري ، لاهم دخپل پيل په لومړني پړاو کې دی ، په پښتونخوا دغـه بهيرلـه نړيـوال ادبي بهيرسره په ارتباط کې په نوي ډول او نويواصولو سره روان دی ،خـو پـه افغانستان کې دننه دغه عصره دغې برخې ته ديوې ځانګړې پوهې او ځانګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلک په توگه یوڅه لاره پردغه مهال لاهم په مخ کې وه خو له دې سره سره باید ووایو پرکوم شي چې سړی ډاډمن کیدای شي هغــه دادی چــې عمــومی لیوالتیا ددې لپاره شته چې کره کتنې ته باید په اهمیت سره وکتل شي. کــوم لیکوال چې په دغه برخه کې په دغه دوره کې کــارکوي ، دوی مســلکی کــره کتونکي نه دي ، دوی هغه لیکوال اوایجادگردي ، چې په دواړو خــواوکي قلــم چلوي ، دکره کتنې ډول یې هم ددغه علم داصولوهراړخیزه ځانگړنــه نــه پــه گوته کوي ، یوازې دکره کتنې په یوه اړخ چې هغه هم تاریخي اړخ دی هرڅــه راڅرخوي ، د ډولونو خبره یې هم یوازې د تقریظونه بنه لري چې ان هغه هم د بشپړو تقریظونو ځانگړنی په ځینووختوکې نه لري ، خوله دې سره ســره هــم داســتاد حبیبــي کارونــه او تقریظونــه او څرگنــدونې چــې دخوشــال اوعبدالقادرخان پردیوانویې لیکلې ترټولو مهمې اومخکنۍ بیلگې دي چې پــه علمي لحاظ حساب پرې کیدای شی . ځکه نو ویلای شو چې دی لومړنی څوک و چې دلومړۍ پښتو کره کتنې له پیل سره دده نوم په لومړیتوب کــې راځــي. ترده وروسته بینوا په دغه برخه کې رغنــده گامونــه پورتــه کــړي دده کــوم تقریظونه چې دپیرمحمد کاکړاو کاظم خان شیدا پردیوانو باندې راغلي دي په انتقادي لحاظ ځانگړي دي ، داستاد الفت او پوهاند رښتین کارونه (دحمیــد پردیوان) لومړۍ انتقادي هڅې دي چې دکره کتنې په برخه کې یــې ترســره کړې دي. همداسې په پښتونخوا د استادکامل ، همیش خلیــل او پــه لســگونو نورو انتقادي کارونه څه دمعاصرو ادبیاتو په اړه اویاهم د کلاسیکو ادبیــاتو پــه اړه په علمي او ادبی لحاظ دپاملرنې او یادونې وړدي. کابل مجلې پــه خپــل وار په دغه موده (لومړۍ نیمايي) دانتقادي لیکنو په خپرولوکې ډیره مهمه دنــده ترسره کړه ، په دغه موده کې له دغې لارې په سلگونو انتقادی لیکنې خپــرې شوې چې دهغو له لارې موږ دیولړانتقادونو او جوړونکو آثارو دخپرولو شاهدان یو ، لکه : دپښتوښه شاعرڅوک دی ؟ (۱۳۱۹) . ملــي ادیــب کــوم یــودی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۱۹) . دهندوستان نومیالی شاعرټاګور (۱۳۱۸) . فضلت او انتقاد (۱۳۱۷) او په لسګونو نورهغه سرلیکونه دي چې دکره کتنې پورتنی ځانګړنې سره له دې چې لومړۍ بیلګې ورته ویلای شو زموږ ددغه پیردنومیالیو لیکوالـو لـه خـوا لیکل شوي دي.

======

« ... اوهغه آثار چې له انتقادڅخه پاتې شي
دخلکو په نظر ارزښت نه لري ... »
روهي ·

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريیم څپرکی

پښتومعاصره کره کتنه د ودې پر لور

د رواني میلادي پیړۍ په دویمه نیمايي کې هسې چې پښتو ژبــه اوادب د ودې اوپرمختګ لاره نیسې همداسې کره کتنه هم پــه دغــه تــرڅ کــې وده کــوي اودزیات شمیرلیکوالو په وړاندې دهغې داهمیت خبره هم رامــنځ تــه کیــږي. زیاتره لیکوال اوشاعران دادبي تیروتنو اوغلطیو دمخنوي په موخه کره کتنــې ته په کلکه اړتیا محسوسوي ځکه چې د زده کړې کچه لــوړه ځــې هغوافغانــ ځوانانو چې په خارج کې د ادبیاتواو فرهنګي ځانګوپــه برخــه کــې زده کــړې وکړې، هغوی په دغه برخه کې له یوعالم تجربــو ســره هیــواد تــه راســتنږې اودخپلوتجربو په رڼاکې پښتو ادب او په خاصه توګه کره کتنې تــه نــوې ســاه ورکوي چې یوه بیلګه یې هم په پښتو ژبه کې دکره کتنې وده اوپرمختــګ دی چې خبره یې دمسلکي کره کتنې ترپولې پــورې رســیږي. داســې چــې دوی دادبي آثــارواو ادبــي بهیرونــو دودې لپــاره دکــره کتنــې جهادتــه ملاتــړې اودخپلومترقي خیږنو په ترڅ کې دوی په دقیقه توګه دکره کتنې په برخه کې په علمي لحاظ لاس په کارکیږي. خو په ځنګ کې یې یوشمیرداســې لیکــوال اوڅیړونکي هم شته چې هغوی لاهم له عصري پرمختګو څخه ناخبره او یوازې پرهم هغه دودیز ډول لیکنې اوڅیړنې کوي ، چې ګتورتیــا یــې لــه مــوادو را

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولولوپرته په نورو برخوکې ډېره محسوسه نه ده ، خو له دې سره سره داهم باید ووایو چې ددغې ډلې دا ډول کارونه (دموادو راټولول) داسې هم نه دي چې سرې يې په هيڅ وشميري برعکس زه په دې باوريم چې کارونه يې په خپله برخه اوان دموادو د راټولو په برخه کې د ستاينې قدرداني وړدی. دهنرې موادو اوآثارو یا په بله وينا دمعتبرونسخو کشف او پيژندنه چې دغو ليکوالو هغوی چې زموږ يوشمير ورته د دوديزو څيړنو پلويان اوپيروان وايي دعصرد ادب په تاريخ کې دپاملرنې وړڅيړکی او برخه جوړوي. دوی سره له دې چې لوی کاريې کړی دی ، دوی په کره کتنه کې له
خورا ساده ډولونواو تکلاروڅخه کار اخيستی دی (*) دهغوی دليکنولمنه دکره کتنې دعلم له

(*) په دغه برخه کې هدف ټول هغه کسان دي چې پرآثارو باندې تقريظونه دکره کتنې په نامه ليکي دي ، په داسې حال کې چې دوی په هغوکې دکره کتنې پرځای په نورو مسايلولکه ادبي تيوري او ادب تاريخ باندې رڼغيدلي دي اودتقريظ ځانګړني يې په پام کې نه دي نيولې .

مخې ډېره وړه او تنګه ده. ځکه دوی پرهغو ميتودونو او اصولو لکه چې موږ ورباندې پوهيږو نه پوهيدل اوياداچې کله کله يې ان په لوی لاس نه دي غوښتي چې کره کتنه وکړي ، دوی برعکس له کره کتنې څخه دقدما وو د آثارو دکره کولو په برخه کې کرکه کړې ده اوپه دغه کار سره يې دخپل عصرله ادبي بهيرڅخه يو مصنوعي ادبي بهيرجوړکړی دی. په دغه برخه کې يوشميرليکوال چې ددغو نويو او پخوانيو ترمنځ يې دوصل کړی جوړه کړې هم شته چې ددوی نظرياتو له موږ سره د معاصرې اوعلمې کره کتنې په برخه کې ډېره مرسته کړې ده ، په دغه ډله کې يوهم علامه حبيبي دي چې نظريې دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« مادمخه وويل چې په پښتوشعرکې د فکري تحول نوې دوره لــه (۱۳۱۰ ش) کاله څخه شروع شوې ده. اوداد يوه قرن ځلورمــه برخــه تــر۱۳۳۵ پــورې زه دمنځګړو دوره ګنم ځکه چې دغه دوره دپښتودکلاسيک شعراونوې غورځنګ ترمنځ ديوې منځنې دورې حيثيت لري ... په دي دوره کــې دپښتوشــعرفورم اوقالب هغه دخوشال خان او رحمان او ددوی دملګرو په څېرو خو فکريی نوی و دشعرمحتوی اوښتي وه ... » (۱)

له همدغه شعري بهيرسره سم زموږ کره کتنه هم په تيره په افغانســتان کــې ځنګ په ځنګ روانه ده. زياتره هغه شاعران او ليکوال چې پردغــه مهــال پــه دغه منځګړي دور پورې اړه لري د څېړنواو هستونو په کار بانــدې لاس پــورې کوي. چې دوی ترډېره حده په دغه برخه کې له يوشــميربرياوو ســره مــل وو. دوی پښتو ته نثر په نوې بڼه ور ډالۍ کړ، داسې چې تردوی دمخه پښتو نثر په افغانستان کې دلوستلو نه و. ځکه نودابايد په ډاګه کړو چې په دغه دوره کــې دمنځګړو ليکوالو آثار او ايجاديات په ځانګړې توګه ديادوني وړدي.

اوس که چيرې ، په ځانګړې توګه په همدغه هنري چاپيريال کې د کره کتنــې حالت څېړو ، دلته دپخوا په اندول ډېرکوچنی تحــرک زمــوږ ترســترګوکيږي. داځکه چې دغه پيل دي اوهرڅه په پيل کې له يولړستونزو سره مله وي ،خــو له دی سره سره هم دکره کتنې په برخه کې هم دلته په افغانستان کې اوهم په پښتونخوا کې کوټلي کار پيل شوی، مانا داچې کره کتنه په يوډول نه يو ډول د ادب اوهنر زړه ته لاره ور مومي او يوشميرداسې بيلګی يــې زمــوږ ترســترګو کيږي چې دهغو پرستنو باندې موږ کولای شو د راتلونکې په لور کوټلي ګامونه پورته کړو او کره کتنه په يوه نوې او جوړونکې بڼې سره ووينو. چې دلته ورتــه يوه لنډه کتنه کوو:

---

(۱) عبد الحی حبيبي ، په اوسني پښتو شعرکې د ژوند څپې ، ۱۳۶۰ کال (۲۷) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف : په پښتونخوا کې:

په پښتونخوا کې دکره کتنې دغه سترجهاد ترډیره حده، یوشمیرخپرونو لکــه (خپلواک) (رهبر) (دوران) اوداسې نورو اخبارو په غاړه واخیست ، هغه آثــار چي په دغوخپرونو کې دکره کتنې په بڼه خپاره شوي دي ، هغه ترډیره حــده هغه لارښونې دي، چې هغو له شکه پرته دپښتو ادبیاتو دودې اوپرمختګ پــه ترڅ کې خپله لاره پرانیسته، دوی یوشمیرداسې څه دخپلوخپرونو له لارې په دغه برخه کې خپاره کړل چې په هغو کې په رښتیا هم په فــاکتونو او حقــایقو باندې خبرې شوې دي چې دهنري ادب او هنر دودې اوپرمختګ په برخه کــې په نړیواله کچه منل شوي علمي بهیردی ، یوله هغو لیکوالو څېړونکو څخه چې په دغه برخه کې په لومړي قدم لاس ورباندې اېښــودای شــو ، هغــه نومیــالی لیکوال ایازداودزی دی چې لیکنې او څېړنې په دغه برخه کې دنوی غلمی کره کتنې په برخــه کــې لارښــونکې اود پــاملرنې وړدي. ایــازداودزی پــه دغــو شپوورځوکې د کره کتنې په برخه کې ډیرځلیدلی دی ، ده چي څه پــه دغــه وخت کې لیکلي ، پرهغو باندې هغه خالیګاوې ډکې شــوې، هغــه چــې ددغــه وخت هنري ادبیاتو دهغو لپاره اړتیادرلوده، دبیلګې په توګه هغه په خپلــواک خپرونه کې د (پښتواونثر) تر سرلیک لاندې یواوږده مقاله لیکلې ده ، دایــوه په رښتینې مانا انتقادي مقالــه ده ، ددغــې مقــالې پــه ســر کې د اخبارمــدیر یولنډیزلیکلي چې په هغه کې لولو:

« ایازداودزی هرڅوک پیژني ، ځکه چي ایاز یوښه فنکاردی، یوښه شــاعردی ، او ډیراوچت نقاد دی ، ایاز چي پــه پښتوشــاعری کــې دفــن اوښــکلا کــومې مرغلرې پیلې دي، نوهغودپښتوشاعری سینګاراو ښایست یوپه دوه کړی دی، ولې بل خوایې چې دنثرپه میدان کې د ژوند په هراړخ کې قدم راپورتــه کــړی نودقلم دزور یې ډیره ستاینه شوې ده... »

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایاز داودزی دغه کره کونکې مقاله ډیره اوږده ده ځکه نو ددې اړتیا شته چې دهغه دکره کتنې وړموضوعات باید دلته راپه ګوته کړل شي پــه لانــدې ډول :
دمقالې په پیل کې یوه مهمه موضوع چې (پښتو پښــتو غــواړي) رامــنځ تــه شوې ده ، په دغه اړه دده ځانګړې رایه چې یوانتقادي لید دی، داســې لیکــل شوي ده :
« پښتو ، پښتو ځکه غواړي چې پښتنو ورسره چیرې هم پښتو نه ده کړې، نــه یې چرې دځان سره دلیکنې مانۍ ته بوتلې ده ، او نه یې دعلم اوزده کړې پــه مسند دځان سره کینولې ده ، چې پاچایی به یې کوله، خیته به یې مړه وه نــو پارسي به یې ویله ، شاید دایې ګڼله چې ګني هم دادوړو تړو ، بربنډو او لغــړو ژبه ده ، اوړې خیته بــه پښــتو وایــی او مــړه خیتــه بــه پارســي... دلوســتلو پښتنوهمدغه کاردی چې دپښتونه اول په فارسي ، عربي اونن اردو اوانګریزي زیات مین دي، دا مینتوب څه بدنه دی ، باید بنده ډیرې ژبــې زده کــړي خــو پکارداده چې کومې ژبې زده کړي نو چې دهغې علمي او ادبــي ننګــه دتــوان مطابق په خپله ژبه کې واوړي او دخپلې ژبې لمن د رنګ رنګ ملغلرو نه ډکــه کړي ... »
په دغه مقاله کې دویمه موضوع « په پښتوکې نثرولې نشــته ؟ » ایــاز داود زي په دغه برخه کې پردغه ټکي باندې لاس کلک نیولی چې ولي موږ شعرویلو ته هڅه کوو، ولې په پښتو کې نثرنه لیکل کیږي . هغه په دغه مقاله کې دمســالې بیلابیل اړخونو څیړلي دي اوموخه یې داده چې باید پښتو نثرپه هــرډول چــې کیږي باید وده وکړي، عام شي اودهنري هڅو په ترڅ کې بایــد وغــوړیږي ، ده په دغه اړه دخپل زړه براس ډیربښــه ایســتلی ځکــه نــو دیوشــمیرلیکوالو او شاعرانوپه اړه لیکي :
« په خیبرکې خدای پاک حمزه پیداکړو چې پښتوادب به ورباندې تل فخرکوي ، هغه شاعردی ، ښه شاعردی ، ځکه چې دهغه ټول ژوند هڅو یوشعردی . هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ژوند په خپل فن قربـان کـړی دی، خـو ددغـه سـترې هسـتی اثرپـه خیبرداوشو چې دخیبرهره ګټه پورته کوي نو شاعرترینه دلاندې نه راوځي او نثر... ؟ دکابل دپښتو ټولنې دایرکټر ښاغلی ګل پاچا الفت (غوره اشـعار) نـوم کتاب چې په لاس راغلو نوهم مې اوخندل اوهم مې وژړل ، خندامې ځکه کوله چې داسې ښکلی چاپ شوی کتاب اوپه پښتوکې . ژړا مې په دې خبره راغلـه چې دکابل دټولنې دایرکټرچې هم شاعرشو ، نو دچا نه به ښوک څه ګیله کوي منم چې هغه به نثرلیکي ، ښه به یې لیکي ، علمی څیزونه یې هم لیکلـی دی ، خو دهغه دشعراثر به دهغه په چاپیرچل کې هم هغه وي کوم چې دخوشال دی یاد حمزه دی ، هسې خو رښتین هم شاعردی ، مجروح ، بینـوا، قیـام الـدین خادم اوداسې نور ټول شاعران دي ، خو چې دټولنې مشرشـاعردی نـو نوربـه ارمرو شاعري کوي،دلته هم زموږ ټول مشران شاعران دی ، ګران کامل صـیب که مورخ اومحقق دی نوشاعرهم دی ، عن چې هغه کاکاجی هم شـاعردی ... » (۱)

که چیرې دایاز داودزي دغې کره کتنې ته لږ ځیرشو او دیوې ادبي مقـالې پـه توګه یې تحلیل کړو ، ترډیره حده په کې دیوې جامع ، روزنیـزې کـره کتنـې ځانګړنې په هراړخیزه توګه ومومو، داځکه چې هغه په دغه ځـانګړې زمـاني شیبه کې زموږ دلیکوالو پاملرنه په ادبیاتو کې هغه مهم اصل ته ور اړولې چـې هغه نه یوازې دپښتو ژبې لپاره حیاتي ده بلکې له دغې لارې مـوږ خپلـه لاره دنړیوال ادبي بهیرپه لور ورباسو. ده نثردیوې اړتیا په توګه، دیوې طرحې پـه توګه مطرح کړی دی ، اودایې په ګوته کړې چې ولې باید ټول ددې لپاره هڅـه وکړو چې باید شاعران شو ، دایاز داودزي د نثرلویوالی اواهمیت په دې کې دی چې ده په خپله دغه مقاله کې دهنري نثرخبره او اړتیا رامنځ تـه کـړې چـې دغه نوې ټکي یې کره کتنې ته لوی اهمیت ورپه برخه کړی دی. کیـدای شـي چې ددغې کره کتنې لوی اغیزبه داهم شوی وي چې موږ په راورسته کې لـوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثرلیکونکي ومونډل لکه بینوا او الفت او لسګونو نور رامنځ تــه کــړل ، ځکــه نوداخبره بې ځایه نه ده چې اوس یوشمیرلیکوال اوکره کتونکي دالفت نثرتــه هم دهنریت له امله شعروایی . لنــډه داچــې د ایــازداود زي کــره کتنــه پــه هراړخیزه توګه یوه روزنیزه کره کتنه ده چې موږ د روښانه لرلیــدونو پــه لــور هڅوي.

همدارنګه مقالې پـه (رهبر) خپرونه کې هم ترسترګو کیږي چــې یادونــه یــې اړینه بریښي ، په دغه خپرونه کې چې موږ کومې انتقادي لیکنې لولــو، دهغــو یوشمیرپه زړه پورې دي اویوشمیرنه ، دلته موږ یوازې پرهغــو لیکنــو بانــدې رڼااچووچې هغه هم دپښتونخوا په یوشمیرنومیالیو پورې اړه لــري، د رهبرپــه ډیرو کره کتنوکې یوه هم هغه کره کتنه دیادولو وړده ،چې دکامل صــاحب پــر (رحمان بابا) نومي اثرباندې د تقویم الحق له خوا لیکل شوې ده ، په دغه مقاله کې دانتقاد ټکی دادی چې کامل صاحب د رحمــان بابــا د ژونــد نیټــه غلطــه ښودلې ده ، دمیا تقویم الحق په ځواب کې کامل صاحب لیکي چې :

« ګرانه میا صاحبه : وعلیکم السلام و رحمه الله وبرکاه ، ړومبی به ددې خبــرې معافی وغواړم چې کتاب مې په خپله خپل لیک سره درونه لیږلو پــه هرحــال خلیق صاحب سره دخدای ښه وکړي چې ځما پرځای یې دافرض ادا کړو. هغــه بله ورځ مې په (رهبر) کې په (رحمان بابا) ستا سو قیمتي اود قــدروړخیالات چې ځما په نامه مو دخط په شکل لیکل وو ولوستل، په کتــاب کــې د دومــره ژورې دلچسپۍ اخیستلو او ما له مو په خپلو خیالاتو دوباره غوراوفکر دموقعی راکولو دپاره ډیره ډیره مننه کوم. په خپل فاضلانه تنقیــد کــې تاســو ځینــې خبرې خوداسې لیکلې دي ، دهغودځواب دپاره خــو شــاید چــې ځمــا دغــه عریضه کافي ده. خوځینې داسې بحثونه مو هم ځیرلي دي چې دهغــو دحــل کولو دپاره به ځما تر پوهې دامعروضات هیڅ کله کــافي نــه وي، پــه هرحــال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترخپله استعداده د (رهبر) ځای سره سم به دخپل موقف د وضاحت کوښښ وکړم.

ستاسو وړومبی اعتراض دادی چې ما درحمان بابا د زیږیدو کال دلوستونکو عرض ته د (۱۰۶۰او ۱۰۷۸ هجري) منځ کې پریښی دی. حال دادی چې دهغه په دیوان کې یوشعردی چې په دي باب زموږ ښه رهنمایی کوي ، په دی باب ما دومره اوږد بحث کړی دی چې دهغه خلاصه هم دلته راوړل هم راته ګران ښکاري ... » (۱)

دغه کره کتنه یو اوږد بحث او انتقاد دی ، خو دکیفیت له مخې دومره زیاته خوځونکې او ژوندی یا په بله مانه ډیره اغیزناکه نه ده ، داسمه ده چې کامل یو عالم لیکوال دی، خو که یې کره کتنه د ایازداود زي له هغې سره پرتله کوو ، دایازداودزي کره کتنه پرې اوچته ده اوپه

---

(۱) دوست محمد کامل مومند، رحمان بابا ، رهبر ۱۷ګنه ، ۱۹۵۸ کال (۷) ګڼه.

علمي لحاظ یې ارزښت خورا لوړدی. خوله دې سره سره هم کامل صاحب ددغه عصرپه کره کتونکو کې ځانګړی ځای او مقام لري په تیره د متنپوهنې په برخه کې، دده ځای ځانګړی دی ، ده د زیاتوپښتو آثارو سمونه کړې اود زیاتو آثارو سریزې یې دخپل وخت دکره کتنې په برخه کې دیادونې وړدي.

دپښتونخوا ددغو شپوورځو په کره کتنوکې زیاتره دکره کتنې یوشمیرژانرونه لکه انتقادي مقالې ، تقریظونه ،کتا ب پیژندنهدي، چې دیولړیې یوشمیربیلګې لکه پورتنې دوې موږ په دقیقه توګه ولوستې چې د کره کتنې علمي بیلګې ورته ویلای شو. پورتنۍ دوې مقالې په دغومجلوکې ډیرې جالبې اود پاملرنې وړ مقالې وې چې دعلمي کره کتنې په اړه جامع بیلګې زموږ په واک کې راکولای شي. همدغه بهیرپه یوشمیرنورو مجلواو اخبارو لکه (پښتو) (

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوریت) (اولس) (سیلاب) (لار) او داسې نورو کې هم لیـــدای او لوســـتای شو،خوداټکی باید ووایو چې تردې ټولو خپرونو د (پښتو) مجلې لـړۍ دکـــره کتنې په بهیرکې یوځه پرله پسې والی ښیی چې کیدای شي دغه لـړۍ دکـــره کتنې په برخه کې نوره هم په دوامداره توګه وڅیړل شي ځکه چـــې پـــه دغــه مجله کې دنوې کره کتنې له اصولو سره سمې کره کتنې دیوزیـــات شـــمیرهغو پښتنولیکوالو له خوا چې دوی ددغې زمانې اړتیا پرضرورت بانـــدې پوهیـــدل لیکل شوې او خپرې شوې دي. په دغو کره کتنوکې یوشمیرداسې کره کتنـــې هم شته چې که په دقیقه توګه وڅیړل شي اوولیدل شي ، کیـــدای شـــي چـــې دهغوله مخې دپښتو ژبې په یولړمهموآثارو او تذکروباندې چـــې ددغـــې ژبـــې لرغونتوب دویمې هجري پیړۍ ته رسوي ډیرویارانو ته شکونه پیداشـــي ، لـــه بلې خوا یولړداسې کره کتنې هم شته چې په هـــیڅ ډول راتلـــونکې او د نویـــو پدیدو دودې لپاره دښه نیته موخه له ځان سره نه لري ،لکه دغه انتقادي لیک چې ډ آزاد نظم دغندنې په خاطر پـــه (دوران) کـــې خپورشـــوی دی : « ... زه دهرنوي څیزخلاف نه یم، خو موږ ته داهم کتل په کاردي چې موږ دکوم څیـــز چې ابتدا کوو دهغه انجام به څه وي ، آزاد نظم د اردو او انګریزې ادب کې اوس ځان ته بیل مقام جوړکړی دی ، خو پښتو کې د آزاد نظم رواج لانشـــته او زمـــا یقین دی چې که آزاد نظم پښتوکې راغی نودابه ډیریاران بې لارې کړي . آزاد نظم دپاره تجربه ، دعروضوعلم ، د اوزانوپیژنـــدګلوۍ ســـره ســـره دموســـیقي قدرتي حس پکاردی اودا څیزونه د ډیرو کمو خلکو په نصـــیب دی . پښـــتوکې زاړه دومره صنعتونه شته دي ، اوهغوصنعتونوکې نورې دومره زیـــاتې تجربـــې شوې دي اوکیدای شي ، چې د آزاد نظم ضرورت هـــم مـــوږ تـــه نشـــته او کـــه هردپښتو شاعرآزاد نظم لیکل شروع کړي (ځکه چې نن آساني هرچا ته مزه ورکوي) نودا به دپښتودتنزل په لوري کې اولي قدم وي اردو کې ما پـــه خپلـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزاد نظمونه ليکلی دي ، خو پښتو سره زما قدرتي مينه ماته اجازه نــه راکــوي چې زه پښتوآزاد نظم وليکم ... » (۱)

کيدای شي چې له پورتني ليکوال ســره دده داخبــره ومنــو؟ نــه ، ځکــه زه فکرکوم چې ترده بې ميني او بدبين ليکوال په دغه پيرکي ډيرلږ ليدل کيږي ، دی په دې نه پوهيږي چې آزاد نظم يا آزاد شعر دنوي عصــر ډالــی ده ، داکــه څوک غواړي اوکه نه ، دشعردغه ډول به خپل تګلوری دپرمختياپه لور پــرمخ بيايي اودخپل عصرټاپه به خامخا پرخپله تنده باندې وهي، هيڅوک به

---

(۱) دوران دويم ټوک ، (۳۲-۳۱) ګڼه ، (۱۹۵۸) کال (۵۰) مخ .

داورسره ونه مني چې ده غوندې له دغې اړينــې پديــدې ســره دې دښــمني وښيي اودهغې په مخ کې دې ډب شي. داکوم منطق دی چې اردو او انګريــزي دې آزاد نظم ځانګړی مقام ولري او په پښتوکې دې بيا ډيرياران بې لارې کړي ؟ که شعرپه رښتيا هم شعروي ، نو دا به بيښکه په نوي فورم کې ښکلي او پــه زړه پوري وي ، آيا دا سمه ده چې پښتو ژبه او ددغې ژبې شعري بهيــردې لــه دغه پرمختګه وروسته پاتې شي او يابه دا انصاف وي چې پښتو بايد پــه لــوی لاس دپرمختګ له دغه کاروان څخه پريوه خوا وساتو، آيادا انصــاف دی چــې زموږ پښتون شاعرپه نورو ژبوکې آزاد نظم وايي او په خپله ژبه کې بيا له هغــه څخه ډډه کوي ؟

دغې ستونزې ته ځواب له هره پلوه منفي دی ځکه نودا ويلای شو چې ددغې کره کتنې علمي بنسټ اواســتدلالي منطــق لــه يــوې خــوا لوســتونکي تــه ډيرکمزوری ښکاري اوله بلې خوا يې خبره له تشو احساساتوپرته بل څه نه ده .

په دغه بهيرکې داسې کره کتنې هم شته چې ديوې ادبي پيښې ، يوه ادبي اثر اويو شاعر خو لاڅه کوې چې ګردسره يې ديوه ادبي بهيراو يوې رسالتمې ادبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدیدې اوبهیر په مخ کې هم دچا خبر ه دشگوبندونه درولي دي ، سره لــه دې چې دغه بندونه به دومره مهم اوعلمي بنسټ ونه لري خوبیاهم دیو شمیر پــه وړاندې تریوه وخته کولای شي یوذهنیت رامنځ ته او مدلل کړي .

دپښتونخوا په ادبی بهیرکې دکتاب داعلان ژانر هم لــه پخوانیــو ډولونوســره ډیرلږ توپیرلري ،دبیلگې په توگه د ۱۹۵۸کال د (رهبــر) پــه (۱۷) گڼــه کــې داجمل خټک دغیرته چیغي په اړه لیکل شوي : "دغیــرت چغــه دپښــتونخوا دمشهور ادیب اوشاعر اجمل خټک دپښتني غیرت نه د ډکو او دزمانې ناترسو ځپیړو دلاسه دسولو نظمونو مجموعه ده اوریدو سره مړغیرت را ژوندی کــوي او اوده غیرته را بیداروي په چا پ شوو مجموعو کې په هرلحاظ مثالي مجموعه ده " (۱)

که چیرې پورتني اعلان دتیرو پنځوسو پخوانیو کلونو له هغو سره پرتله کړو ، له هغو سره دجولې او منځپانگې له مخې ډیرلږ توپیرلري ، په دغه اړه کــولای شو چې له دغه اعلان سره د (شهیده سکینه) اعــلان دخپلــې دغــې ادعــا دثبوت په خاطرسره پرتله کړو. که څه توپیرهم په کې وي نو هغه به یوازې یــو کوچنی لفظي توپیروي او بس.

دتقریظ په برخه کې هم د پښتونخوا دادبیاتو په اړه داخبره کولای شو چې لــه یو لړمحدودو تقریظونو پرته چې دکره کتنې له مخې په وړو اصولو سمبال دي ، په نورو کې دیوه انتقادي تقریظ وړتیا وې خورا لږ لیدل کیــږي. پــه دې چــې زیاتره تقریظونه یوازې نگه ستاینې دي او پرهمدغه موخه باندې لیکل شــوې دي ، ځکه نو په هغوی کې داثرله محتوا سره اړوند څه په کې نشته په دی مانا چې په اثرکې خبره پریو څه ده اوپرتقریظ کې لیکوال داثر له موضــوع څخــه دباندې په نورو موضوعاتودي . خو په عین وخت کې یوشمیر تقریظونه داســې هم شته چې هغوته په کره کتنې برابر تقریظ ویلای شو ، اوهغه ټولې ځانگړنې له ځان سره لري ، هغه چې دیوه انتقادی تقریظ ځانگړنه باید وي . ددې لپــاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي ديوه ښه تقريظ ځانګړني مو دلته په ګوته کړې وي ، په دغه برخه کې د (تربور) د ډرامې تقريظ را اخلو ، دهغه له مخې چې مور کـولای شـو ددغـې درامې په ټولو ځانګړنو باندې په ښه توګه پوه شو دغه تقـرظ دحـافظ محمـد ادريس له خوا داسې ليکل شوی دی :

" ... په تربورکې دمال ، دولت دبربادی ، دخـراب مجلـس ، دجـواری دشـرابو دتعليم اودقتل وغيره مسئلوبحث شوی دی ، خودا بحثونه قابـل مصـنف پـه داسې انداز کې کړې دي چې نه يې دځانه واعظ جوړکړی دی اونه تنها ديندار، خپل ځان يې شاته ساتلی دی اوځنګه چې واقعات په خپله ښـويدل دغسـې ورسره دقلم سياهي هم په کاغذ خوريدله ... دتربور ترتيب دلوستو سره تعلق لري ماورته د رقابـت پـه سـترګه کتلـې دي ، خـوداول نـه ترآخـره پـورې دهرکردارخصوصيتونه دهغې په بره ختل ، بياد هغې راکوزيدل ټول پـه ځـای شوي دي هرکردار هغه قسم کارونه کوي او په هغه لهجـه کـې خبـرې کـوي کومه چې دهغه دپاره مقرره ده " (۲)

دايوه ښه بيلګه ده ، چې دپښتونخوا په معاصر ادب کـې داډول بيلګـې خـورا زياتی

---

(۱) رهبر (۱۷) ګڼه (۱۹۵۸) کال د کتاب وروستی پښتی

(۲) حافظ محمد ادريس ، تربور (۱۹۶۱) کال ، سريزه

ترسترګوکيږي ، ځکه چې ټولو ليکوالو يوازې دې خوا ته پاملرنه نـه ده کـړې چې بايد يوازې دکتاب دساده پيژندګلوی په موخه څه وليکي ، دوی بـرعکس په دغه برخه کې هڅه کړې چې داثرپرمنځپانګه باندې دهغه لـه پيژنـدګلوی سره يوځای يوڅه دلوستونکي پـه واک کـې ورکـړې اوداثرهغـه ځـانګړې را برسيره کړې ، هغه چې داثراړانه جوړوي. په دغه برخه کې داهم دیادولو وړده چې دلته هم زياترو ليکوالو دکره کتنې ځای په خپلو تقريظونـو کـې دادبـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیوری مسایلو ته ور پرېښې دی او دلنډکي تقريظ پرځای یی تیوریکي بحثونه کښلي دي.

دپښتونخوا دکره کتنو په لړکې یوبل ځلاند مشال هـم زمـوږ ترسـترګوکیږي چې هغه قلندر مومنددی ، ددغـه نـامتو لیکـوال زیـاتره کرکتنـې زموږپـه پښتوکره کتنه کې هغه څه دي چې د پښتوادب په وده او وړتیا پیژندنـه کـې زموږ لارښونه کولای شي . کله چې موږ دده زیاتره لیکنې لولو او یايي د تحلیل منګولو ته سپارو ، قلندرمومند یولړ داسې لیکنې هم لري چې په ټولیزه توګـه کولای شي دهغو تیروتنو سمونه په کې وشي چې هغه دیو شـمیر لیکوالـو او پوهانو له خوا دهغوی داحساس په لمنه کې پرپښتو ادب باندې وراړول شـوې دي. دقلندر مومند د ډیرو نامتو کره کتنو په ترڅ کې چې لوړ ادبي ارزښت لري ، یوه هم هغه کره کتنه ده چې د ۱۹۷۹کال په (پښتو) مجله کې خپره شوې ده ، ددغې کره کتنې سرلیک داسې دی : (پتـه خزانـه فـی المیـزان ، د یـونس دديوان شهادت)

په دغه کره کتنه یا انتقادي لیکنه کې دیونس پردیوان اوهغه بحث باندې پوره رڼا اچول شوې چې دیونس په باب په پتـه خزانـه کـې راغلـې دی ، ډیرښـه استدلال په کې شوی اود یوه معاصرنقاد په توګه يي موضوع په مستنده توګـه دعصرله ټولو ځانګړتیاوو سره اړونده خیړلې اوتحلیل کړې ده . مخکې تـردې چې ددغې کره کتنې یوه برخه دلته راواخلم بایـد ووایـم چـې دکـره کتنـې موضوع یی ډیره جالبه ، واقعآ ادبی کره کتنه یا کره کونه باید دکره اوناکره آثـا رو کره توب ته ځان وقف کړي ، دهغو مانا، مفهوم او ارزښت باید لومړی خپلـه کره کتونکی درک کړي اوله هغه وروسته یی باید نورو ته ولیږدوي. لکـه چـې اشاره وشوه دغه کره کتنه ډیره جالبه ده ، خوداچې له دغه ډول لیکنې څخـه پښتنو ضد کسانو زیاته ګټه پورته کړي ، زما په نظر داموضـوع بایـد اوس پـه دغه خاصه زماني شیبه کې بیاهم دیوې پوښتنې په حال کې پریږدو څکه کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسناد او رښتيني واقعيتونه څوکاله نورهم زموږ لاس ته رانه شي ، فکرکوم چي بيا به موږ خپله په ډاګ پاتې شو ، زما ددغه اثر لارښود استاد پـــه خپــل يـــوه يادښت کې زما د لارښوونې په موخه يوه ډيره په زړه پوره خبـــر ه ليکلـــې ده داسي چې :

"که زموږ نيکونوموږ ته غني ادبي ميراث نه دی پريښي ، دا ستا يا زما قصور نه دی ، په زوره بايد امتياز ورنه کړو "

که داډول پرعلمي پرنسيپ ولاړې خبرې په ټوليزه توګه دپښتو کره کتني پـــه اړه په پام کې ونيسو نو رښتيا ده چې فرهنګ او فرهنګی پديدې په احساساتو باندې وده نه شي کولای ، ممکن تريوه وخته اويوه حده په دغه ترڅ کې يو څه پرمختګ ترسترګوشي، خو علم ، هغه هم کره کتنه ډير بـــی رحمـــه علـــم دی، ډيرزر دخپلو علمي څيړنوپه ترڅ کې په علمي منطق سره دهـــرې ادبـــی او نـــا ادبی ليکنې کره توب اوســـمون زمـــوږ پـــه واک کـــې راکـــولای شـــي ، علمـــي پرمختګونه د عصرله شونيتاوو سره په تماس ډيرپه بيړه روان دي اوقضـــاوتونه لکه آزادې فرښتني زموږ پرسر حاضراو ناظر دي . قلندر هم ځان پـــه واقعيـــت سمبال بولي اوليکي :

" ... ديونس او رحمان بابا ترمنځه داستادۍ او شـــاګردۍ رشـــته هـــم درحمـــت هوتک دافسانې يوه حصه ده ،چې ديونس ديوان پرې هيڅ شهادت نه ورکوي، صرف په دي بنيادچې ديونس په ديوان کې يونظم داسې دی چې د رحمان بابا مرګ ته په کې اشاره شوې ده دا دعوی کول چي يونس دهغه شاګردوو صحيح نه ښکاري په خپله دغه نظم کې چې يونس شعرونه لـــري ، پنځـــه شـــعرونه د رحمان بابا په حقله دي او شپږشعروکې د (ښويارانو دجدايی) فرياد شوی دی ، په دې لحاظ دانظم د رحمان بابا او يونس ترمنځه دشاګردۍ په ځای د دواړو ترمنځه د دوستۍ په ثبوت کې پيش کيدی شي اوداهم هله چې موږدچا مرثيه ليکل صرف دهغه دمعاصر ذمه واري وکړو اوکه داسي وشي نو بيا محتوا کاشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او میرانیس چې دامام حسین علیه السلام مرثیې لیکلي دي هم دحضرت امام معاصروګنړلي شی ... " (۱)

په دغه اثرباندې دهمدغې مجلې په ترخ کې نورلیکنې هم شوې دي چې دکره کتنې په برخه کــې دیـادولو وړ دي ، . دقلنــدر مومنــد پــه مقــالو برســیره یولړخپلواک ایجادي او ترجمه شوي آثارهم دپاملرنې وړدي چې یــویې هغــه چې تراوسه دوه ځله چا پ شوی هم دي د (تنقید) په نامه یادیږي چې دکره کتنې په برخه کې له موږ سره په علمی او تیوریکی لحاظ ډیره مرسته کــولای شي.

دغه اثر (تنقید،تلخیص او تنقیح) لکه څنګه چې له نامه یې ښــکاري اوخپلــه قلندرخپله هم وایي چې دهدسن (متوفی ۱۹۲۰) دمشهوراومعرو ف کتاب دیوه باب لنډیزاوخلاصه ده . (introduction to the study of literature)

که چیرې دنوموړي اثرمحتویات په عمومی لحاظ دکره کتنــې اوپــه ځــانګړې توګه په پښتوژبه کې ددغه علم دمینه والو لپاره په پام کې نیسو ، زه فکرکــوم چې په دغه ځانګړي وخت کې دځانګړې پاملرنې وړو. دا لومړني خــارجی اثــر دی چې په دغه اړه په دغه وخت کي دیوه ځانګړي اثــر پــه توګــه چــاپیږي ، قلندر لکه چې دکره کتنې په برخه کې ما دده علمي دریځ اومقــام تــه اشــاره وکړه ، په پښتونخوا کې بی له شکه یو سترګور،عالم اوپوه کــره کتــونکی دی ، ماته ددغه اثر په خپرولو سره دیوه ځانګړې لید خاوند ښــکاري ، ده پــه دغــه اثرکې له یوې خوا دکره کتنې په اړه هغه مهم نظریات را اخیستې چې ددغــې پوهې دتګلوري په ټاکلوکې مهم دي ، خومهم تردي لاداچې ده له یــوې خــوا داکار دلیکوال دنظریاتو ترڅنګ ترسره کړی خو له بلې خوایی ددغو نظریــاتو او اصولو په اړه خپل نظریات ور زیات کړي دي ، دده خپل نظریات په دغــه اړه دکره کتنې په اړه دده د نظر څرګندونه هم زموږ په واک کې راکــوي . دویلــیم هدسن داثردتلخیص شویو مطالبو په پایله کې قلندر هم ځای ځــای یوځــه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات کړي دي اويايی دليکوال په نظرياتو باندي خپله تبصره هم کــړې ده . زه باورلرم چې دا په پښتو ژبه کې لومړني اثردي چې دشلمې پيړۍ په اوږدو کــې دکره کتنی په اړه تيوريکی نظريات او اصول موږ ته ددغه تلخيص په ترڅ کــې راپيژني اوقلندر په دغه برخه کې لومړنی ليکوال

---

(۱) قلندر مومند (ديونس د ديوان شهادت) پښتو مجله (۱۱) گڼه ، (۱۹۷۹) کال ييښور (۲۴) مخ .

دی چې داډول نظريات په پښتو ژبه زموږ په واک کې راکــوي. دغــه کــوچني اثرټول په پنځوبرخو کې خلاصه شوې ، چې په لومړۍ برخه کې يی تنقيد څه ته وايي ؟ دتنقيد عام تعريف ، په تنقيد عام اعتراضونه ، ولټر او مورلي ،تنقيد يو تخليقی عمل دی ، دتنقيد غلط استعمال ،دتنقيد صــحيح اســتعمال ، پــه دويمه برخه کې يی : استقرايي تنقيد ، نقاد دمشرح اومفسرپه توګه ، دحکمی اواستقرايي تنقيد توپير، تاريخی تنقيد، دحکمی تنقيد مثالونه ، جديــدنقاد ، په دريمه برخه کې : تنقيدی ادب دادب يوقسم، دنقاد لپاره ضروری خيزونه ، بصيرت ، غيرجانبداري ، په څلورمه برخه کې : دنقادی تقابلي مطالعه ، دتنقيد تاريخ دادبي تاريخ حصه ده ، تنقيد او تخليق ، اوپه پنځمه برخه کې : ذاتی او انفرادي تنقيد ، دلسنګ او اناتول فرانس نظريات ، دنقادانو اجتماع، دکلاسيک مفهوم په ادب کې ،دبقا بهترين اصــول ، دهــم عصــرادب خيزنــه ، کلاســيک دمعيار په حيث . اونور انتقادي اوتيوريکی معلومات راغلی دي .

دقلندر بل اثر (نظميات) دی، ايوب صابر په خپل اثر (جديدپښتوادب) کې په دغه ټکي معترف دی اودايي په ګوته کړې چې قلندر دنــوي تنقيــد پــه کــره کتونکوکې هغه څوک دی ، چې په دغه برخه کې ځانګړې مقام لري .

دپښتونخوا په ادبياتو کې ديوې ټولنې نوم چې هغه (ادبي تنقيدي ټولنه بنو) وه داټولنه ترډيره حده لکه چې نوم يې سرې ته ورڅرګندوي ، سرې فکرکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، دلته به هم دکره کتنې په اړه څه ترسره شوې وي ، خوداسې نه ده ، ځکه چې دغه ټولنه بیا د اولسي تنقیدي ټولنې په نامه هم یاده شوې ده اومرام یې داو چې : « ... مختصرآ باید ووایم چې اولسي تنقیدی ټولنه ددې مقصد اونسب العین دپاره جوړه شوې وه ، چې په دې کې به دلیکوالو په داسې ډول تربیت کیږي ، چې هغه انساني مسایل دادب په نسخه کې شامل کړي اوعام ولس ته يې د ور کړي یعنی زموږ مطلب د داسې لیکوالو وجود و چې زموږ د ژوند حقیقی کشالې هم د رمان په ژبه بیان کولی شي . او دداسې ادب تخلیق کول وو چې هغه نه یوازې دیوې شیبې ذهنی سرور پیداکوي ، بلکې هغه زموږ شعور دغفلت او دلاپوهۍ دخوب نه بیداروي » (۱)

ترکومه ځایه چې د (بنون ادب) له سریزې څخه ښکاري ، ددغې ټولنې لیکوالواو شاعرانو ددې پرځای چې ځانونه په ادبي دنده باندې بوخت کړي . برعکس په ځانګړو اختلافاتو چې هغه هم ځانګړي او کله کله مفکوروي دي اخته پاتې شوي دي، چې څرګنده بیلګه یې همدغه اثر(بنو ادب) هم بللای شو.په دغه اثرکې هم ددغه لیکوال په وینا دمترقی لیکوالودمعرفۍ لپاره یومعیار اودشاته راښکونکولپاره بل معیار په نښه کړی دي. په داسې حال کې چې دادبی آثارو دتحلیل اومعرفۍ لپاره باید یوازې یو معیار ، هغه هم ادبی انتقادي معیار په پام کې وي.

په هرډول ، داباید ووایو چې دپښتونخوا په لیکوالوکې دکره کتنې په برخه کې یوشمیرلیکوالو لکه همیش خلیل ، کامل صاحب ، رسا (دادبی تنقید لیکوال چې اثریې په نسبي توګه دکره کتنې په باب ښه اثرګڼل کیږي ،اوشاید چې دکره کتنې په برخه کې لومړی چاپ شوي اثرهم وي) مولانا عبدالقادر ، قلندر مومند ، محمد اعظم اعظم د (پښتوافسانه) لیکوال اوداسې نور

---

(۱) مجبور سوراني ، دبنوادب ، پیښور ۱۹۷۱ کال (۱۱) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادولای شو . دوی په رښتیاهم دکره کتنې په برخــه کــې پــه علمــي لحــاظ ډیرمهم کارونه ترسره کړي او په دغه برخه کې يي دنړيوالو آثارو په پــام کــې نیولوسره علمي آثار لیکلی اوخپاره کړي دي. په دغه برخــه کــې پرپورتنیــو لیکوالو برسیره د ددغو لیکوالو آثار اونومونه په ځانګړي ډول دیــادونې وړدي لکه ، سمندرخان سمندر (دقرآن ژړا) سحر یوسفزی د (ادب څه دی) لیکوال ، ایوب صابر، افضل رضا چې دوه اثره (تحقیق اوتنقید) (تخلیق اوتنقید) یــې دمعاصرې کره کتنې په برخه کې په ځانګړي توګه دیادونې وړدي.

ب : بره پښتونخوا (افغانستان) :

په افغانستان کې هم په دې وروستیو کلونو کې دکره کتنې په برخه کې دلــرو کره کتنو په شان یواوڅت ګام پورته شوی هغه داچــې دلتــه پــه پښــتوادبي بهیرکې دتحقیق برخه دپښتونخوا په انډول تریوه حده پیاوړي ښــکاري ، پــه دغه اړه تراوسه دپوهانوداخبره بې له شکه منلای شو چې پښتونخوا اودهغــې ادبی بهیر په تخلیقي برخه کې ترافغانستان مخکي دی، زه دا نه وایم چې پــه افغانستان کې به تحقیق ترپښتونخوا دعلمي دلایلو له مخــې ډیرمخکــې وي ، ښايي نه وي ، یوازې یوڅه چې په دغه برخه کې څرګند دي ،هغــه هڅــې دي چې په تیره نیمه پیړۍ کې په افغانستان د پښتوادب او ژبی لپاره په پرله پسې ډول راپیل شوې دي. ددې په څنګ کې داخبره هم ده لکه چې زیاتره پوهــان په دې باور دي او وايي چې تحقیق پــه بــره پښــتونخوایا افغانســتان کــې او تخلیق په کوزه پښتونخوا (اوسنۍ پښــتونخوا) کــې بــې ســاری دی، ځکــه دتحقیق په برخه کې چې کوم بهیر په پورتني زمانی پیرکــې روان و او کومــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانوچې په برخه کې دپاملرنې وړ کارپيل کړي و ، هغه ددې لامل دی چې افغانستان په تحقيقي لحاظ اوچت اوبرلاسی وښيي ، زه خپله داخبره د کانې کرښه نه بولم ، ځکه باور لرم چې دغه بهيربه يومهال يا دير ښه شي او يابه هم کمزوری ، همداده چې زه په خپل عصر کې په دغه باره کې خبرې کوم اوبس .
که چيرې موږ اوس همدغه خبره ديوې پوښتنې په توګه مطرح کړو چې داډيرکار او ډيرخه چې په دغه اړه ترسره شوي هغه څه او کوم کارونه دي ؟
په دغه اړه لکه چې ما مخکې هم يادونه وکړه يوه دتسلسل موضوع ده ، چې په دغه برخه کې په ځانګړې توګه بايد له علمي پلوه په پام کې ونيول شي ، په دغه دوره کې يو شميرنخبه ليکوال او څيړونکي که څه هم دوی د(علوم ادبيه) د مکتب شاګردان وو لکه علامه حبيبی ، الفت ، بينوا ، خادم ، رښتين او رشاد ، دوی په خپل وخت کې دادبياتو او په تيره بيا دکره شعور اوکره کتنې په برخه کې په علمي اونظري توګه دپاملرنې وړ کارونه ترسره کړل ، دوی په دغه تاريخی مقطع کې هغه څوک وو چې له يوې خوا يې د ادبي آثاروپه موندلوپسې پښې را لوڅې کړې وې او له بلې پلوه يې بايد هغه خام مواد پاخه او معرفی کړي وای ، همداده چې دوی دوه ګونې دندې ترسره کړې دي چې په هراړخيزه توګه په علمی لحاظ په دغه زماني برخه کې د پاملرنې او ستاينې وړ دي. داخو دقضيې يو اړخ شو ، بله خبره چې په دغه اړه پردغه مهال په ځانګړې توګه ديادونې وړده هغه داده چې يوشمير علمي هڅې چې د پورتنيو ليکوالو دمطالعاتو پرتګلوري يې وده وکړه ، هغه دادي چې موږ په دغه زماني پيرکې د کره کتنې په برخه کې دمسلکی څيرو او نقادانو سره چې اصلی دنده يې ترډيره حده کره کتنه ده له علمي کارو سره هم مخامخ کيږو، په دی مانا چې دلته يوشمير کره کتونکي داسې هم رامنځ ته شول چې ترپخوانيو ليکوالو او څيړونکو يې ليکنې اوڅيړنې ژوندۍ او دمعاصرې کره کتنې له اصولو سره برابرې ښکاريدې. دوي په خپلو کره کونو کې د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت خبره جدي نيولې وه او په دغه برخه کې يې په پښتو ادبي بهيرکې دکره کتنې په نامه يونوى ميتوديک څپرکى پرانيست.

دغه ډله او د دوى نظريات د رواني پيرى په څلويښتمو کالونو کې په کابل مجله کې تر سترګوکيږي او دا په ډاګه کوي چې په نسبي توګه دکره کتنې پرعلمى متيود لوژۍ برابر څه را منځ ته کيږي همداده چې دلته دوه جريانه موږ ليداى شو ، يو هغه چې دنورو ليکوالو د نظرياتو پربنسټ رامنځ ته شوى او بل هغه چې د پښتو ليکوالوپرنظرياتو رامنځ ته شوى او يايې وده ورکړې ده .

مانا داچې په دغه وخت کې کره کتنه د وروستيو علمي پرمختګونو له علمي روح سره خپله لاره زموږ تر پښتو ادبى بهير پورې هم راباسي او سرې په دي ډاډه کوي چې دغه انتقادى هلي ځلې کولاى شي دادبي مطالعاتود يوې روښانه راتلونکې په لور خپله لاره ور وباسي . دباندنيو ليکوالو په ډله کې يوهم روسي پښتو پوه ګ . ف . ګيرس دى چې په دغه مهال کې دکره کتنې په اړه ليکي :« په افغانى مطبوعاتو کې انتقادونه اود ادب مسايل شته ،خو عمومي جنبه لري ، او په خصوصي ډول سره ددغه انکشاف جريان دتجزيي لاندې نه دى نيول شوى . دپښتنو فلالوجستانو ډيرمقالې داسې دي چې يوازې توصيفى رنګ لري نه واقعي ...» (۱)

دګيرس خبره هم هغه د (علوم ادبيه) دپلويانو ده چې دوى دهرڅه په باره کې ليکل اودهرڅه په باره کې يې خپلې خبرې درلودې ، دده مراد له واقعيتوبه زه فکرکوم هماغه علمي انتقادي ليکنه ده چې دادبى آثارو دشکل اومحتوى په باره کې بايد خپل تحليل، تجزيه او نتيجه ګرې وړاندې کړي . ګيرس په دغه برخه کې يوڅه علمى هم مخکې تللي دى اويولړعلمي ليکنې يې هم کړې دي چې يوه يې هم داستاد رښتين پر (پښتو ادب تاريخ) باندې تبصره ده چې ليکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ددې کتا ب ليکل دپښتوادبياتو دتاريخ په موضوع کې لـومړی کـاردی او همداوجه ده چې له نيمګړتياوو څخه بې برخې نه دی ، دپښـتو داداب د دورو ويش چې دکتاب له خوا پيشنهاد شـوی دی صـحيح نـه دی ، ځکـه دا دورې دپاچهانواو اميرانو دتغيراو تبديل پربنسټ ټاکل شوي دي ، بايد داداب د دورو ويش په خپله د ادبي پيښو دوختو له مخـې ټاکـل شـوې وای . ايـدياليوژيک مسايل او ديوه ليکوال داستادی فن په کې تشريح شوي نه دي ، ددې پرځـای چې د اوسنيو نثرليکونکو آثار تجزيه کړي ، مولف يـوازې د دوی نومونـه پـه فهرست کې درج کړي دي »(۲)

---

(۱) ګ . ف . ګيرس ، پښتو ادب ته يوه عمومي کتنه ، کابل مجله ، (۱) ګڼه ، ۱۳۴۱ کال ۱۳ مخ .
(۲) همدغه اثر (۱۴) مخ

دګيرس کوم آثار چې اروابښاد معتمد شينواري په دغو کلونو کې له روسي ژبې پښتو ته راژباړلي ، هغو زموږ ددغه عصر دانتقادی بهيرله ودې سـره د علمـي لارښود په توګه مرسته کړې ده ، مانا داچې دغو آثارو لړترلږه داخبره موږ تـه را په ګوته کړې چې پښتو کره کتنه کارغواړي چې بايد دهغې دعامولو او ودې ورکولو په کارکې رغنده کارته ملاوتړل شي ځکه نوزه فکرکـوم چـې ددغـو ليکنو روزنيز اړخ زموږ د راتلونکولپاره په علمی لحاظ دپاملرنې وړو.
دهمدغې لړې (دکابل مجلې په څلويښتم کالونه) په ترڅ کې دپوهاند رښتين ، الفت ، خادم ، استاد روهي او شپون يولړ ليکنې ځانګړې تګلاره وهـي چـې دلته يې په يوشميرليکنو باندې لنډې خبرې کوو :
د پوهاند رښتين له خوا په دغه دوره کې يو لړ ليکنې په کابل مجله کې خپرې شوې ، چې په علمي لحاظ د پخوا په اندول د پاملرنې او يـادونې وړ دي ، مانـا داچې له کره کتنو يې يو څه علمي تومنه ترلاسه کيـدای شـي ، او پـه خپلـو ليکنو کې کولای شي دښه اونيمګړي اثر ، کره او ناکره ترمنځ خپل قضـاوت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقاد په سمه ژبه اوادبي انداز سره وکړي، دده ددغه مهال په ليکنو کـې يـوه هغه ليکنه دپاملرنې وړ ده چې ده د رحمان بابا دمشاعرې د ارزونـې پـه بـاب کړې ده ، ددغې ليکنې يوه برخه دلته په ګډه ديوه نسبتآ ښه عملي انتقاد پـه توګه دلته را اخلو :

« بختانی هم ښه شعري طبعه لري ،مګر دلته ده د پخوانيوشاعرانو يادونـه پـه ساده او روانه ژبه کړې ده ، او کوم نوي شی په لاس نه دي ورغلی . د ملګرو ياد عنوان هم سم نه دي ، ولې چې لرغوني شاعران هيڅکله د ملګرو په نامـه نـه ياديږي . په ملګرتيا کې هم عصري ، او هم فکري شـرط دی ، يـوازې کيـدای شی چې هميش ، ساقي ، ساغر د ملګرو په نامه وبولي »(۱)

داستاد رښتين دليکنې دغه لړۍ تقريبـآ پـه همدغـه شـان ترپايـه پـوري رسيدلې ده ، ترکومه چې ښکاري اوما دده دغه کره کتنه په غور سره ولوسته ، نو دا ټکی په کې له شکه پرته ښکاري چې د کره کتنې يوه ښه او پـه منطقـی لحاظ يوه کره روزنيزه ليکنه او کره کتنه ده .

استاد الفت په دغه لړکې بل ليکوال دی چې ليکنې يې له تخليقي مزاج سـره په رابطه کې رامنځ ته شوي ، دی لکه څنګه چې په خپلو ليکنو کې يو انتقادی ليکوال بلل شوی ، همداسې په خپلو کره کتنو کې يې هم دځانګړې ډول کـره کتنې په يا م کې نيونکی کره کتونکي ليکوال دی ، دده کره کتنې هم يـوډول تخليقي اړخ لري ، چې موږ ته د يوې معياري کره کتنې حال او قال دواړه راپـه ګوته کوي . دلته دده دهغې کره کتنې يو بيلګه را اخلو هغه چې د نامتو ليکوال

---

(۱) صديق الله رښتين (درحمان بابا مشاعرې ته يوه کتنه) ، کابل مجله ، (۲) ګڼه ۱۳۴۱کال ، (۱۴) مخ .

او شاعر بينوا په (اوسني ليکوال) باندې يې کښلې ده. الفت پـه داسـې يـو مهال او چاپيريال پورې اړه لري چې هغه د کره کتنې لپاره پـه ټـوليزه توګـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهضمیدو حوصله نه لري ، خو داچې دلته يې جرآت کړي دهغــه لامــل دادی چې دي پربینوا باندې باور لري اوپوهیږي چې بینوا دیوه لیکوال په توګه ددې زغم لري چې دده خبره هم واوري او هم يې وزغمي ځکه نو لیکي :

« ګرانه بینوا په عمر او په قلم دې برکت !

ستا په اجازه ستا په کتاب (اوسني لیکوال) څه لیکم ، یوازې ستاینه نه کــوم ، په تاباندې اعتراض هم کوم ،ځکه چې ته هغومره تریو او تریخ سړی نه يې چې څوک درنه لا په خوب کې هم وډارشي . ســتا یــو خصوصــیت دادی چـــې تـــه محبوب کیدای شې او مهیب کیدای نه شې ... په هرصورت داویلی شــو ، چـــې ته په خپلو قضاوتونو او ادبي تبصره کې آزاد نه يې او انتقادي جنبـــه پـــه دغـــه کتاب کې نیمګړې ده . زه هم دغه نیمګړتیا دمجبوریــت او معــذوریت اغیــزه ګڼم او تا نه ملامتوم ، مګرنورو خبرو ته دې توجه را اړم ، چې کـــه زمـــا نظریـــه درته ښکاره شي په نورو جلدو کې به ورته اعتنا وکړې اوهغه دادي : زمـــا پـــه فکر په دې کتا ب کې دتالیف او تصنیف په لحاظ یو مشخص او معین پروګـــرام نه ی تعقیب شوی ، یعني دا توازن او تناسب په کې نه دی ساتل شوي چې پـــه یوه لیکوال باندې باید څومره بحث وشي اود بحث اساسي ټکي او مهمې برخې باید کومې وي ... په دې کتا ب کې د لیکوالو اوشاعرانو په جمله کـــې یـــو نـــیم سړي داسې هم راغلي دی چې په مسلکي او اجتماعي لحـــاظ د انتقـــاد وړدی مګر بینوا دا ونه شـــوکړای چـــې دهغـــه اصـــلي څیـــره وښـــیي ، امـــا بـــالعکس مجبورشوی چې په ښه رنګ اوښه يې معرفي کړي . دا کتاب اساساً دتخلص په اعتبار الفبآ په ترتیب سره تدوین شوي او چا چې تخلص نه درلود نو بیايې نوم په هماغه ترتیب راغلي دی ،یعني د نامه او تخلص ګډوډي په کـــې ده ،نـــو کـــه چیرې کتاب دنامه په لحاظ مرتب شوی وای دغه اختلاط نه پیښـــیده ، ځکـــه چې نوم هرڅوک لري او تخلص ټولو ته نه دی رسیدلی ، او بیـــا لا داســـې هـــم شوي دي چې ځینې کسان چې تخلص هم لري تخلص ته يـــې اعتبـــار نـــه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړشوي بلکي نوم يې تخلص ګڼل شــوی دی ... دا و زمــا ديــوه ســطحی او سرسر نظرمحصول چې په دغه کتاب خرګند شو ، مګر زه دامنم چې زما دغــه کتنه نيمګړې ده ځکه چې ما ټول کتاب د کره کتنې په اساس نه دی کتلــي او يوازې دکتاب په ځينو برخو کې مې دغه څه وليدل چې ښــاغلي بينــوا دښــه سړيتوب او لويې سينې په اعتماد او زما اووده د ټينګې دوستۍ او ملګرتيا پــه مرسته يې اظهار جايز وګڼل شو، زه ښاغلي بينوا ته سربيره ددغه مهم او درانه کتاب په تبرک داتبريک هم وايم چې ده په خپل د غه کتــاب بانــدې د ادبــي انتقاد ور پرانيست اوله هرچا څخه يې دکره کتنې غوښــتنه وکــړه ، يعنــي دا افتخار هم دده په نصيب شو چې له انتقاد نه ونه ويريده او ليکوال يې دخپــل کتاب دنقص اوعيب پلټلوته راوبلل ، مبــارک دې شــه ، بختــوره ورّوره دغــه کاميابي » (۱)

له دغې ليکنې څخه وروسته له ما او له هرچا سره داپوښتنه را منځ کيږي چې که چيرې

---

(۱) ګل پاچا الفت ، (اوسنې ليکوال) ، کابل مجله (۱) ګڼه ۱۳۴۱ کال (۲۶ - ۲۷) مخونه

استاد بينوا او استاد الفت له يوبل سره دوستان نــه وای ، او دوســتي يــې نــه درلودای ، څه فکرباید وکړو چې د الفت به دغه انتقاد په دومره صراحت ســره پربينوا غونډې ليکوال ، سياستمدار او ښه شاعر باندې هغه هم پردغه مهــال کيدای شو ؟ زه خو وايم چې که دوی دواړه دوستان نه وای دا ډول انتقــاد بــه هم کله هم پريو ادبي اثر (اوسنې ليکوال) باندې موږ نه درلــود ، ځکــه چــې پردغه مهال خو کره کتنې ته زموږ ليکوال اوشاعر په علمی نظر نه کتــل اونــه پرې پوهيدل ، استاد الفت په ډاګه وايي چې دې داسې نقاد نه دي چې خــوک يې نقد ونه زغمې نقد به وربانديې ونه کړي ، په داسې حال کې چې دا ډول بــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوي ، پرداسې لوی لیکوال او شاعر لکه الفت باندې هم په خپله یو انتقاد دی .

له استاد الفته را وروسته په دغه بهیرکې اوس یوه بل پړاو ته ورمخه کوو ، هغه پړاو ته چې دهغه په ترڅ کې پښتو کره کتنه دخپلې ودې له هـره پلـوه نـوي پړاو ته ورداخلیږي، په دغه پړاو کې کره کتنه په یوه مسلکي تګلوري ور مخه کوي ، په پښتوادبي بهیر کې دلومړي ځل لپاره موږ تـه دیـوه مسـلکې کـره کتونکي پته لګیږي لکه استاد صدیق روهي ، روهي سره له دې چې په ښوونه او روزنه او فلسفه کې یې زده کړې وکړې خو دعملي کار اوتحقیق سـاحه یـې بیا هم کره کتنه شوه ، په شرقي ادبیاتو کې تراوسه پورې په دغـه برخـه کـې دیوه مسلکي لیکوال پته ان په نورو ګاونډیو ژبو کې هم نه لیدل کیـدل، خـو روهي په دغه بهیرکې په یوه ځانګړي جراآت سره را څرګندشواود لومړي ځل لپاره یې د عالم کره کتونکي په توګه په لیکنو لاس پورې کړ. دده دلیکنو لړۍ په تیره بیاد کره کتني په اړه د کابل مجلې په ترڅ کې ترسترګوشوې، د روهي په اړه به په راتلونکې ډیرې خبرې ولرو، ځکه چې هغه موږ دادبیاتو په مادي او معنوي اړخ دخپلو مطالعاتو او څیړنو په تـرڅ کـې آشـنا کـړو ، ده د روانـې میلادي پیړۍ په دویمه نمایي کې وکولای شول چې دمعاصرې مترقي اوعلمي کره کتنې اصول پښتو معاصر ادبي بهیرته ورمعرفي کړی او دایـې د معاصـرو ادبي بهیرونو د اغیز په اړه ترټولو مهم راز او رمز وباله ، روهي په دغه ترڅ کـې هغه مهال عملي ګامونه پورته کړل چې دی دکابل مجلې مدیر وټاکل شو ، دده په دوره کې کابل مجله دیوې نګه ادبي او تیوریکي مجلې په توګه خپله دنـده پیل کړه . کومې لیکنې چې دده له خوا په دغو خپرونو (کابل مجلـه ، زیـري او نورو کې) خپرې شوې ، هغه له یوې خوا زموږ دپښـتوعلمي کـره کتنـې پـه ځانګړې اوله بلې خوا دعمومي ادبي ودې په برخه کې د لارښوونو په توګـه را پرکیږي چې په خپل دریځ سره یې په خپل وخت کې ډیر لړزانک پلونه ونړول

(c) ketabton.com: The Digital Library

، اودکابل مجلې په پاڼوکې یې ستره پانګه خپره کړه ، ده د روانــې پیــړۍ پــه دویمه نمایي کې دده په نغوته یوه کره کتنه لکه څرنګه چې دکتاب لیکوال یې له ده انګیري دهغه د (دنبوغ او عبقریت کتاب ته یوه کتنه) پــه نامــه خپــره شوې ده ، په دغه مقاله کې دخادم صاحب پورتنی اثر په علمي او دقیقه توګــه لوستل شوي او دنبوغ موضوع چې دخپل فلسفي ماهیت له مخــې پــه ډېــرو کمزورو دلایلو توضیح شوې دلته دمقالي دلیکوال له خوا په معقولو دلایلو سره چې پرنوموړي کتاب باندې لیکل شوي انتقادشوي ده چې یوه برخه یې دلته را اخلو : « ۴ـ دنبوع اقسام ، ترعنوان لاندې (په یودیرشم مخ کې) ملنګ جان ، شیرزاد آهنګراو خلیفه سکندر آهنګر دنوابغو له جملې شــمیرل شــوي دي . ملنګ جان ته نا بغه نه شو ویلای ـ البته ملنګ جان یو ملي شاعردی ، دده له اشعارو ملي احساسات اودپښتونولي جذبه څرګندیږي په ساده اوعامه فهمــه ژبه یې خپل مطالب بیان کړي او شاعرانه تخیل یې درلــود. شــعري فکــر یــې دعوامو له فکر سره برابردي نو ځکه ځینی عوام خلــک ورتــه خوشــبین دی اوکه دهغوی په نظر نابغه ورشي هم د تعجب ځای نه دی امــا کــه پــه علمــي اجتماعي اوادبي اساس ورته ګورو نو دده شعر کــوم ابتکــاري شــعر نــه دی ، اوداسې مطالب یې ذکرکړي چې ترنه مخ کې ځینې نور شاعران پرې غږیــدلي دي اوپه دغه عصرکې خو هرسړی په دومره جزیی خبرو پوهیږي نن ورځ پــه افغانستان کې ښه شاعران شته چې د اجتماعي ، فلسفي ادبي افکارو خاوندان دي چې ملنګ جان ته داحق نه ورکول کیږي چې دهغوسره دي مقایســه هــم شي ځکه دملنګ جان او د دوی ترمنځ ډیرزیات فرق شته .
مګر دابه ومنم چې دعوامو شاعرانوپه ډله کې راتلای شي نو که څــوک ملنــګ جان ته دنابغه خطاب وکړي دامعني به ولري چې تقریباً هر شــاعر نابغــه دی » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دغه کره کتنه داستاد روهي په نامه نه ده خپره شوې ، خـو داچې دی دکابل مجلې چلوونکی دی استاد خادم خپله ځوابیه کره کتنه چې خـدای شته علمآ خواره ده روهي صاحب ته په ګواښ سره داسې پیل کـوي : « کابـل مجله د دپښتو ټولنې میاشتنې نشریه ده ، چې مسوول چلونکي یـې ښـاغلي محمد صدیق روهي دی ، زه هم په پښتو ټولنه کې کارکوم ، نو زه او دی دواړه همکاران یو. روهی صاحب دکابل مجلې دسږ کال په (۵۱۳) ګڼه کې یوه مقاله خپره کړې ده چې عنوان یې دی (دنبوغ او عبقریت کتاب تـه یـوه کتنـه » دامقاله دعبدالحکیم هلالي پـه نامـه خپـره شـوې ده ، لیکـونکی د ادبیـاتو دپـوهنځي محصـل ښـودل شـوی دی خـو پـه تیـرو ځوکـالوکې چـې زه دادبیاتودفاکولتې استادوم ، دغه محصل ما هیڅ لیدلی کتلـی نـه دی اوهـیڅ پیژندګوي ورسره نه لرم خو زما اریانتیاپه دي کې ده چې دوسـتي او دښـمني خو دواړه دپیژندګلوي څخه پیداکیږي. » (۲)

خادم صاحب دخپلې لیکنې په ترڅ کې په دغه اړه دوام ورکوي : « ... له دغـه پورته عباراتو ، طرز اسلوب ، سیاق او سباق څخه هرچا ته معلومیدای شي چې مقاله انتقادي نه ده ، انتقامي ده ، په دې خبره باندې نور دلایل او شـواهد هـم شته ، یو له هغو څخه دادی زه چې دپښتوټولنې سابقه دار غړی یـم ، روهـې صاحب زما مقالې دري څلور میاشتې ځنډوي اوپه کابـل مجلـه کـې یـې نـه نشروي او په مقابل کې یې دغسې مقـالې پیـداکوي او بـې دپښـتوټولنې لـه مشورې یې په خپل مسو لیت نشروي. که نه وي نو دیومحصل څه سرخوږیږي چې دحسادت او انتقاد له احساسه ډکه مقاله دپښتوټولنې دیـورکن پرعلیـه هغه هم دکابل په مجله کې خپره کړي. داخبرې که د فاکولتې دکوم استاد پـه خوله شوې وای خو یوه خبره وه ، مګر یو شاګرد څنګه کولای شي دبي موجبه قهر دسرولو دپاره دفاکولتې پراستاذانو اس وځغلوي ... » (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې تردې چې دپورتنۍ ليکنې سره اړوند د روهي يادګيرنه ديوې ښې کره کتنې په توګه

---

(۱) عبدالحکيم هلالي ، (دنبوغ او عبقريت کتاب ته يوه کتنه) ، کابل (۴) ګڼه ۱۳۴۱ (۵۳) مخ .
(۲) قيام الدين خادم ، (دنبوغ او عبقريت کتاب) کابل مجله ، (۸) ګڼه ، ۱۳۴۱ (۳۱) مخ .
(۳) همدغه ګڼه (۳۴) مخ .

کټ مټ رانقل کړو ، بايد يوه خبره په پام کې ونيسو چې په پورتنې کره کتنې کې دوه ټکي دخادم صاحب کمزورتيا ډيره اوچته راڅرګندوي يو داچې وايي دښمني او دوستۍ دپيژندګلوۍ له مخې کيږي، داکومه ادبي خبره نه ده ، دخادم صاحب په ځواب کې د انتقاد پرځای يوازې فردي ګيلې او اداري اړيکي په ګوته شوي دي ، چې داکار دادبی انتقاد په فرعي څنډه کې دبحث وړکيدای شي. بله مهمه خبره داده چې داډول دريځ نه شي کولای ديوشاعراو ليکوال ادبی مهارت او ماهيت په ګوته کړي ، برعکس خبره له اصلي مسيره پربله خوا بيايي همداده چې ترننه پورې موږ ځانې ګيلې او انديوالي له ادبی مسايلو څخه نه شوبيلولای .
ددغې مشاجرې په پای کې استاد روهي دکره کتنې پر ميتود لوژۍ باندې ولاړه نتيجه ګيري کړې اوخپله کره کتنه يې چې د کره کتنې ځانګړنې په کې ښکاري زموږ په واک کې راکوي لکه چې ليکي : « کابل مجلې پښتوادب ته دخدمت په غرض هميشه تخليقي اوتحقيقي موضوعات خپاره کړې دي اوزيار يې ايستلی دی چې په پښتوادب کې دانتقاد (Criticism) لار پرانيزي ،همدارنګه دپښتو ژبې ، پښتنې کلتور او دپښتني ادبي رجالو دمعرفۍ دپاره يې موثر ګامونه او چت کړې دي اودخپلو هيواد والوداستفادې دپاره يې علمي او اجتماعي مضامين نشرکړي دي. مخصوصاً په دې وروستيو وختو کې يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي انتقاد خواته زیاته توجه کړې ده . خوله بده مرغه زمــوږ اکثــره لیکــوال دانتقاد له فن سره لکه څنګه چې ښایی آشنا نه دي ، زه دامنم چــې تراوســه پورې زموږ په لیکنو کې په سلو کې سل خالص او صادقانه انتقاد ډیرکم لیــدل کیږي او همدارنګه کوم لیکوال چې د انتقاد په معرض کې واقع شي ، دهغه پــه دښمني او شخصي اغراضو یې تعبیروي ، البتــه ددې خبــرې علــت واضــح او ښکاره دي اوهغه داچې موږ په دې برخه کې ابتدایی ګامونــه پورتــه کــوو ، او ابتدایي ګامونه کلک او مضبوط نه وي ، کابل مجلې دپښتومشــهورو لیکوالــو دمعرفی په سلسله کې دهیواد دپیاوړو ادیبانو لکه ښــاغلي رښــتین ، بینــوا ، ښاغلي خادم او ښاغلي الفت پرآثــارو او لیکنــو بانــدې انتقــادي تبصــرې او مضامین خپاره کړي دي ، موږ ته دا معلومه ده چې په مترقــي هیوادونــو کــې پرتهولو مهمو آثارو او علمي شخصیتونو انتقادي مقالې لیکل کیږي اوهغه آثــار چې له انتقادڅخه پاتې شي ، دخلکو په نظر ارزښت نه لــري . دهمــدې اصــل پربنا موږ په مجله کې دعلمی او ادبي انتقاد دپاره دروازه خلاصه کړه اوعلمــي او ادبي انتقادونه مو خپاره کړل ، خو ددې انتقادونو دځینو په مقابل کې عکس العملونه را پیدا شول او په دې وسیله یې موږ خپلونیمګړتیاووته ملتفت کــړو، هیله کوو چې په راتلونکې به دخپلو همکارانو او پوهو لیکوالــو پــه مرســته او لارښونه دمجلې انتقادي برخه ډیره ښکلې او ســپیڅلې شــي. مــوږ هروخــت انتقاد اوریدو ته حاضر یو څکه چې بې له انتقادڅخه پرمختګ او ترقي منــتځ ته نه شي راتلای . دعلمي او ادبی کره کتنــې دروازه چــې د مجلــې لــه خــوا پرانستل شوې ده دعلمی او ادبی کره کتونکو پرمخ خلاصه وې او دانتقاد دفن دتعمیم اوترویج دپاره به مقدماتي خدمت وکړي . دمجلې اداره پښتو لیکوالــو ته بلنه ورکوي چې ترټولو دمخه پرموږ انتقاد وکړي اودعلــم او ادب دخــدمت دپاره له موږ نه خپله مرسته اوهمکاري ونه سپموي » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) محمد صدیق روهی ، (یاد ګیرنه) کابل ۱۳۴۱کال (۸) ګنه ، (۴۸) مخ .

داستاد روهي ددغه پير په كره كتنو كې دالاندې كره كتنې ديادوني وړدي : « دكره كتنې تاريخي پس منظر او معيارونه ، دادبي كره كتنې ادب (ايتكيــت) ، د روښانيانودنهضت خرنګوالی دتاریخ اوفلسفي په رڼاكې ، لــه روښانيانوســره داخوند درويزه او اخوند پنجو دمخالفت اصلي علتونــه ، داخونــد درويــزه پــه ليكنو كې دپښتنو دكلتور او اجتماعي سايكالوجي انعكاس، دميافقيرالله جلال آبادي دپښتو شعرونو سبک ، دميافقيرالله په (طريق الارشاد) كــې دشــريعت اوطريقت موضوع ته كتنه ، دخوشال دښووني اوروني فلسفه، دخوشال ختک سواتنامه (دټولنيزو اصلاحاتو هينداره) دخوشال اخلاقــي ايــډيال دخوشــال داخلاقی ايډيال په حيث ، دخوشال په آثــاروكې دمضــمون اوشــكل تنــوع ، رحمان بابا اود اشراق فلسفه ، دپښتو لومړني درســي كتــاب تــه يــوه كتنــه ، دپښتو يوه قلمي نسخه ، په پښتو كيسوكې رياليستيک تمايلات، دكابل مجلې دپنځوس كلنی نشراتی دوري عمومی خصوصيات او نور... »(۱)
په دغه دوره كې بل زموږ دنظروړ بل كره كتونكې حبيب الله تږی نيازی دی (ما دخپل تيز دليكلو پرمهال ديو شميرسياسي ملحوظاتواو بنديزونو له امله يو ازې نيازي ليكلي و) نيازی دخپل وخت او دكره كتنې په برخه كــې علمــي او مترقي تګلاره پرمخ بيايي ، او په خپل عصركې دكلكو علمي اصولو اوميتودونو پلوی و، ده هڅه كوله چې ادبي كره كونه بايد دخپلو جــدی اصــولوپه رڼــاكې پښتو ادبياتوته لاره ورپيداكړي. دتږي نيازي په اړه يو ټكي دويلو وړدی اوهغه داچې ده دخپل ادبی ژوند په ترڅ كې هراړخيزې هڅې كړې دي، پــه لومړيــو كې يې ادبي ليكنې زياتې كولې، پرپښتو معاصرادب باندې يې ليكنــې جــالبې ليكنې دي همداده چې استاد روهي دده په اړه ليكي : « په ۱۳۳۷كــې حبيــب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ترې د مجلې (کابل) مدیرشو، دده دلیکنې لهجه تونده وه نــو ځکــه د درو ګنو له خپرولو وروسته دمجلې له مدیریت نه موقوف شو... » (۲)

دده دتوندې ژبې اوتوند ګوزار اغیزدده په آثارو کې هــم خرګنــددی، دادبــي آثارو دکره کتنې پــه برخــه کــې یــې تــل پــه بــي زړه ســوي ګــوزارکړی او یوشمیرداسې کره کتنې ترې پاتې دي چې زموږ په معاصر کــې ادب ، او کــره کتنه کې په علمي لحاظ ځانګړی اهمیت لري. دده په دغو لیکنو کــې ده یــوه لیکنه (معاصر افغاني ادب) ده چې په ۱۳۳۹ کال کې په کابل مجله کې چــاپ شوې ده ، ترې په دغه مقاله کې دپښتومعاصرادبي بهیــر پــروده ، او وروســته پاتې باندې خبرې کوي او ورسره سره پریو شمیر لیکوالواو شاعرانو لکه خادم ، رښتین ، تره کي ، الفت ، مجروح، زمریالي ، بینوا او جلالي بانــدې یــې هــم خپله تبصره کړې ده. په دغه ترڅ کې دی دبینوا په اړه لیکــي : « بینواکــه لــه نورهرڅه بینوا دی ، نود شعراو ادب په نړۍ کې خو یي برخه په خپل وخت کې ترهیڅچا کمه نه ده، دی هم په نظم او نثرکې ډېره ستره برخه لري ، آثاریې پــه مستقل او متفرق ډول د وطن په مطبوعاتو کې خپــاره شــوي دي. دبینــوا یــو ډېرستر امتیازدخپلې دورې په لیکوالو کې دادی چې د ډرامې په لیکلو کې هم ماهراو (زوړګنهکار) یې ددې لړلیکنویوه نمونه ده ، که دښاغلي بینوا په نثــر کې دابرخه نه وي ، نو سړی ویلای شي چې دده دنظم خوا لــه نثرڅخــه ډېــره قوي ده... بینوا په هرحال بینوا دی اودعیش اوعشرت باده یــې لــه بینوایــانو څخه نه شي بیلولي ، ځکه دی هغه څوک دي چې په اخترونوکې دیتیمانو پــه حال ځوریږي ، او دپردیسان په هدیره اوښکې تویوي ... » (۳)

---

(۱) محمد صدیق روهی ، ادبي څیړنې ، کابل ۱۳۶۰کال (۸) ګڼه ، (۲۹۹) مخ .

(۲) همدغه اثر (۳۰۰) مخ .

(۳) حبیب الله نیازی ، معاصر افغاني ادب ، کابل مجله (۷) ګڼه ، ۱۳۳۹ کال (۴۹) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې د خپلې مقالې په پای کې بیاهم د (نوي میلان) تر کوچني سرلیک لاندې یونتیجه ګیري لري چې دهغې له مخې دده د کره کتنې او کره کونې مهارت او جرآت ډېراوچت ښکاري او لیکي چې : « دپورته خبرو په پای کې بایـد داهـم وویلي شي، چې په معاصر افغاني ادب کې یو نوی میلان د ورایه ځرګنداوهغـه دادی چې (ادب دژوند لپاره) همدا میلان و چې له یوې خوا په افغاني ادب کې ولسي فکرغښتلی ا وله بلې خوا ادبي لیکنې ولســي ژبــې او ژونـد تـه رتــې ورنږدې شوې ، ځکه چې دامهال افغانی لیکوالو هم له دې ســترحقیقت څخـه ډډه ونه شوه کړای چې ادب باید یو هدف ولري ،اودا هدف باید ولس وي ، البته په دي کې شک نشته چې دکیسو ځینې مثالونه په افغاني ادب کې دڅه پخــوا مهال څخه هم ښودل کیدای شي ، اما په واضیح او ریالستي بڼه دا برخه هلتـه ځرګنده ده چې په غربي ژبو پوه افغانی لیکوال هم میدان ته راوځي اوپـه دې لاره کې څوک چې سره له یوې لفظــي کمزورتیـا د اولیـت حـق لـري هغـه نورمحمد تره کې دی ، ځکه دی نه یوازې دوخت او مهال په لحاظ دمخـه دی بلکي په افغاني لیکوالو کې یواځنی لیکوال دی چې ادبي لاره یې یوازې همـدا لاره ده ، اوبس ... کوم لیکوال چې وروسته تر تره کي په دې لاره خوځیدلی او آثاریي په متفرق ډول سره په مطبوعاتو کې خپاره شوي دی ، دهغوی آینــده روښانه او دپوره ډاډ وړبریښې امید دی چې د راتلونکي لپاره پــه افغـاني ادب کې دآسمان ځلانده ستوري وي. » (۱)

لنډه داچې ترې نیازی زمور په معاصرې کره کتنې کې په علمي لحاظ یواوچت او عالم لیکوال اومنتقید دی ، هسې چې ده دخپلو ادبیاتو راتلونکي ته روښانه خوبونه لیدل او ددغو ادبیاتو لپار یې روښانه لارښــونې کــولې ، همداســې دی زمور دمعاصرې کره کتنې په روښانه تاریخ کې دقدر وړ روزونکي او لارښونکی دریځ او ځای لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په انتقادي بهيرکې بل دپاملرنه وړ څيره سعدالدين شپون دی ، دغه نوميالي ليکوال هم دخپل ادبی خدمت په ترڅ کې دپښتو ژبې ، پښتو ادب، پښتو کره کتنې اوادبي تيوری په برخه دپاملرنه وړ ادبي مرغلرې زموږ په واک کې راکړې دي. شپون په ليکوالی کې ډيرحساس ، خيرک اودپښتو ادب پرراتلونکې باندې ډاډمن ليکوال دی، مخکې تردې چې زه په دغه برخه څه ووايم ښه به داوي چې دبينوا ليکنه په دغه اړه دلته راواخلو : « ... که څه هم ما دښاغلي شپون ډيرآثار نه دي لوستي خو څه مې چې ليدلي هغه ډيرخوندوراودنوې زمانې دليکنو په څير با کيفه دی ، نو يقين دی چې دا زلمی ليکوال به ډيرژر دپښتو ژبې ښه يوخ عصري ليکوال او نامتو شاعرشي. »(١)

---

(١) پورتني مقاله (٧٥) مخ

(٢) عبدالروف بينوا ، اوسني ليکوال ، دويم ټوک ، ١٣٤١، (٧٥٥) مخ

شپون په پښتومعاصر په تيره بيا د کره کتنې په برخه کې د درناوي وړنامتوليکوال ځای او دريځ لري ، که څه هم ده په دغه برخه کې زياتې تيوريکې ليکنې نه دي کړې ، خو هغه لږ څه چې ده په دغه برخه کې ترسره کړي هغه ډيرمهم او دپاملرنې وړدي. دده تخليق هم په خپل ذات کې يو ډول ټولنيز نقد بلل کيږي ، خو څه چې ده د کره کتنې په برخه کې ترسره کړي، هغه په را وروسته کې د يوشميرلپاره نه يوازې د لارښود بڼه لري بلکه (يو شمير) تراوسه دده پرآثارو شخوند وهي ، اوان چې د غلا ترپولې يې دده له ليکنوکاراخيستی دی ، شپون لومړنی ليکوال و چې يو مهال يې داخبره کړې وه چې (ادبی ټوټه مه ليکي ، دهغه پرځای شعر ته پاملرنه وکړئ) خو وروسته يو شمير نورو داخبره پرته له دې چې دده نوم ياد کړی په خپلو ليکنوکې ځانونه پرې خانتما کړاوهماغه ناره چې ده پورته کوله دهغوی له خولو پورته کيده ،همداده چې دده يادونه زما ددغه تحقيق په برخه کې زما لپاره مهمه وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

. شپون صاحب د کابل مجلې له لارې یو شمیرمقالې دمعمولي کره کتنې یو لــړ بیلګې خپرې کــړي دي ، دکــره کتنــې پــه برخــه کــې دده لیکنــې لکــه (داستایفسکي) (هنرمندان معاصــر) پــه بــاب یــوه لنــډه تبصــره (دپښــتو معاصرشــعرته یــوه کتنــه) (پښــتو ادبــي نثــر) او داســې نــورې دي . پــه پښتومعاصرشعرته یوه کتنه کې دپښتو معاصرشعر بهیرپه بشپړه توګه څیـړل شوی دی. ترکومه ځایه چې ما ته ښکاري ، ده دغه کره کتنــه د نیــازي دکــره کتنې پرمختللی شکل دی ، خو په یوه توپیر هغه داچې په د غه کره کتنه کــې دسراج الاخبار په شاعرانو باندې دشکل په لحاظ کلــک انتقــاد شــوی دی. او وروسته یې دمعاصر شعراو شاعرانو پرآثارو باندې هم خپلې لیکنــې تــه دوام ورکړی دی ، کله چې د الفت ، خادم او بینوا د شعرونو بیلګې راوړي نو بیا دهغو دتحلیل په پای کې لیکي : « په پورتنیو نمونو کې مې فقط د دریوشاعرانوآثار وړاندې کړي دي چې اول قیام الدین خادم ، دویــم ګــل پاچــا الفــت او دریــم عبدالروف بینوا دی ، دغه دری شاعران چې زما دلیکنې په وخت کې ژونــدي دي اولاهم د پښتولومړۍ درجه شاعران ګڼل کیږي. ما ددې دپاره غوره وګڼــل چې یوهم مقلد نه دي ، او تریوه حده ځانله بیل بیل سبکونه لري ... لــه هغــې وروسته الفت هم د ویښ زلمیانو په ډله کې ورګډیږي او داسې اشــعار لکــه د« اعلحضرت حضورته »او « زما ګناه » « دنازمیرمنې » له ۳۰کال څخه راوروسته دی اوتروروســته یــې « دمونشــن دســفریوه خــاطره) ده چــې وایــي : د هغواشعاروپه ډله کې دی، چې موږ ورته دویمه برخه وایو او صلح کل ، ښکلااو هنراو دصلح نړۍ په کې راځي ، داهغه مرحله ده چې دالفت په جهانبینۍ کــې ښکاره وسعت راځي ... تردغو دواړو پاس یادشوو شاعرانو بینوا زموږ عصــرته ډیررانږدې دی ، دبینوا په اشعارو کې مذهبي فکرما ونــه لیــد بلکــي یــوډول وطني او په عین حال شرقي انقلابي فکر دده په هرشعر کې تجــلا کــوي . دی هم د ویښو زلمیانو په نهضت کې شامل و... » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپون همدازار داجمل ختک، غني خان او لايق ايجاديات يــې مطالعــه کــړي اوددغې کره کتنې په نتيجه کې يې ددغو شاعرانو په افکاروکې بنــه نوښــتي افکار هم موندلي اود هريوه په باب خپله نظريه وړاندې کړې ده ځکــه نــو يــو ځاى دلايق او اجمل دشعرونو او افکــارو پــه بــاب ليکــي : « داجمــل او لايــق دشعرونو په منځ کې يو فرق دادى چې اجمل يوازې پښتانه يادوي ، اودخــاص پښتونخوا سره سروکار لري او لايق له بله پلوه داسې يوې ټولنې ته شــعروايي چې په هغو کې پاړسي وان ، هزاره ازبک اوتــرکمن پراتــه دي ،يعنــي دلايــق مخاطب داسې ټولنه ده چې په هغې کې له يوه نه زيات کلتوري واحدونه ژوند کوي ، سالنگ، چونغر، بدخشان او داسې نور شعرونه دلايق کلام ته يو وســيع شکل ورکوي اوداسې بريښي چې لايق تراجمله دډيرو سره غږيږي ... » (١)

---

(١) س.ش. پښتو معاصرشعرته يوه کتنه، کابل مجله (٧) گنه ، ١٣٤١ کال (٣٥) مخ.
(٢) همدغه مقاله (١) گنه ١٣٤١ کال ، (١٨) مخ

لنډه داچې پرشپون صاحب برسيره يــو شــمير نورليکــوال هــم وو چــې يــو شميرمقالې يې دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړ وو ، ددغو ليکوالو مقــالې زياتره په زيري ، کابل ، کابل کلنى ، وږمه مجله ، ننگرهار مجله ، کندهار مجله ، پکتيا مجله (په دغو ټولو کې خپرونو کې يوازې کابل مجله ژونــدى ده دانــور ټولې يومهال خپريدې او له منځه لاړې) اونوروخپرونوکې خپرې شــوې دي. د دويمي نمايې په کره کتنوکې يو شميرليکنې لکه د (چونغر) سريزه ديوه ښــه تقريظ بيلگه بلله کيږي .
دادبي کره کتنې دژانروپه پراختياکې هم يو لړپرمختاوې ترسترگو کيږي ، مانا داچې دکره کتنې يو شميرژانرونو پردغه وخت کې وده کړې او يــو شــميرخو نوي هــم رامــنځ تــه شــوي دي لکــه انتقــادى مرکــه چــې دزيــرې او يــو شميرنوروخپرونو له لارې په دغه برخه کې ترسترگو کيــږي. د ١٩٧٥ او ١٩٧٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو په موده کې د زيرې جريدې اقتراحګانې چې پرهغه مهال دځـوان کـره کتونکي زلمي هيوادمل (*) په هلوځلو رامنځ ته شوې زموږ دکـره کتنـې پـه تاريخ کې ديادولو وړ دي ، دا يوجالب بحث و چې نـامتو ليکوالـو لکـه علامـه حبيبی ، علامه رشاد ، پوهاند رشتين او نورو برخه په کـې واخيسـته اود يـو شمير ادبي مسايلو په اړه که څه هم په ځينو برخـو کـې خـورا تونـد هـم وو انتقادي مقالې وليکلې. په دغه بهير کې دحبيب الله رفيع او هيواد مل نومونـه په ځانګړي توګه ديادونې وړدي. رفيع صاحب په دغـه زمـاني پيرکـې د يـو شمير آثاروا و ديوانو په خپرولو باندې کاروکړاوپرهغو باندې يې ليکنې اوهڅې د متني کره کتني په برخه کې د يادونې وړدي .همداسې دڅه کم دريو لسيزو په اوږدو کې دهيوادمل هلې ځلې دپښتوادب دبډايۍ په برخه له يـاده نـه شـي وتلای ، دده يوشمير ليکنې د وړمې مجلې او زيرې لـه لارې ډيـرې مهمـې او جالبې وې ، دده ترټولوفعاله برخه اخيستنه دزيرې دمسـوو ليـت پرمهـال وه چې دپښتوکره کتنې په کيفي او کمي وړتيا کې نه هيرودونکې دي.

په همدغو کالونوکې دوږمې مجلې کره کتنـې پـه تيـره بيـا د پوهانـد زيـار دمديريت پرمهال ځانګړی انتقادي ارزښت درلود.زيارپردغه مهال پـه وړ مـه کې دکتاب پيژندنې يو جالب بحث ترلاس لاندې ونيو چې د هغه په ترڅ کې به پښتوخپاره شوي آثارپه ادبی او ژبنـې دواړو لحـاظو معرفـي اوارزول کيـدل. استاد زيار په دغه دوره کې د هميش خليل پر (چارګل) باندې کره کتنه کړې چې يوه برخه يې دلته را اخلو :

« ليکونکی ، هميش خليل ، دخپروونکي دارالتصـنيف چاپخانـه ، منظورعـام پيښور (پريس)

دخپريدو نيټه ۱۹۷۳ کال ، فبروری ، مخونه (۱۱۶) کچه ۱۲. ۱۸ سم.

دهميش دامثليکی دڅلورونه ، چې دنهوهميشـه ګلونو(افسـانو) يـو ښـکلی جونګ دپښتونولی پتنګ اودخپلواکی ليوال ليکوال په دي لنډکو انځورونوکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپلوملي ځارځيلو هلو ځلو منډو ترړو ، دردونو، سوزونو، اوامرانو څو سپرغۍ رانغاړلې چې د ډيرو ډبرينو زړونو څخه لمبې پورته کوي ، او له ډيرو ليموڅخه دسرامنو اوښکوچينې بهوي، په دی توګه دغه لپاند انځور ګر څنګه ښه نور خپلې سوځنده‌ی نړی ته بيايی به غرو رغونو ، کوډلواوبنګلو اوبيا جيل په جيل له ځان سره ګرزوي . له (اخري بس) نه پرته چې له پرانسي نه پشتو شوی اودپښتنو غوندې په کلتوري ښکيلاک اخته « الزاسيانو» پورې اړه لري نورې اته واړه افسانې د پښتنې ځپلي چاپيريال زيږنده او انګازه ده چې ليکونکي په کې سترګې پرانيستې ، خاړپوځې کړي او بيايي د آزادی په مينه کې پرې سور اورګرځيدلی دی . ښاغلي هميش دخپلو افسانو په ليکنه کې ترډيرځايه بريالي ښکاري ، په تيره بيا دپايلې په برخه کې چې په ډيرو نيمګښوخو په ډيره زړه را ښونکي توګه يې ځای پرځای پريږدي ، مګر په نورو انځورونوکې يې لنډون او سپما له اندازې نه يو څخه زياتي کوي ، اوداسې بريښې چې د څرګندونې پوره بډايه ژبه نه لري ، اوغواړي تشه يې په هسې بيا پيښو اشعارو او تشبهاتو ډکه کړي ، که نه په افسانه کې تر ادبي فنکاريو ديوې نيمې څرمه پيښې او ماجرا را ټومبل زيات راښکون پيداکوي ، دهمدې خبرې له مخې بيلګې په هرډول مګر د (مور) او (پښيماني) دا خو تشې ادبي ټوټې دي . که څه هم ليکونکي زيار ايستلی دی چې ګړدودي او ورځ چلند ژبه په کارواچوي ، مګر بياهم دمعياري ژبې تراغيز لاندې راغلی ، او ان تردې چې د اروپايي ليکلار (سبک) پيښې يې کړې دي. لکه دنيغې وينا په ليندېو کې نيول او ورپسې يې ويونکي ښوول « درخو په درخو ... دهغې مور ددې »... دليک دود په برخه کې که څه هم ښاغلي هميش يو څه له ځانځاني لياري راوځي مګر بياهم پکې زړغي زړغي کيږي اوترګډوډيږي . دساري په توګه څانګه ، سانګه ، پاځيدل ، پاسيدل ، نا څاپه ، نا ساپه ... بياهم که له دغو پاسنيو ګو تينونو تيرشو، نور نو دګران هميش (چارګل) چاندې زر دی اودپښتنې ښکلا يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیمتي پسول ، څرنګه چې دا لیکنه یې ددغه دوْل مرغلرو لومړی بیلګه ده ، نو هیله ده چې په همدې بسیا پاتې نه شي ، او له دې لارې دپښتني شعور پـه را وینښولو کې لا زیاته برخه واخلي . » (۱)

دافرادواو اشخاصو پرکارونو برسیره د لمریزې پیړی دڅلویښـتمو کـالونو لـه نیمایي را په دیخوا د افغانستان رادیو دهنراوادبیاتوبرخې هم دکره کتنـې پـه برخه کـې دپـاملرنې وړپروګرامونـه درلـودل ، دکلاسیکواومعاصروشـاعرانو پرشعرونواو ددغو بهیرونو دپیژندګلوي په برخه کې ډیرکار هم پیل شو اوهـم یې دوام موند. ددغوپرګراموپه ترڅ کې نه یوازې زموږ ادبیات معرفـي کیـدل بلکه دنړۍ په ادبي شهکارونو باندې خبرې کیدې او دنظرخاوندانو نظریات بـه په کې ارزول کیدل. مانا ددغې برخې یادونه ځکه اړینه وه چـې دلتـه دیـوې اوږدې مودې لپاره یو شمیرلیکوالواو شاعرانو لکه بینـوا ، لایـق ، افغـانپور ، ژواک ،

---

(۱) زیار ، ورمه . (۱-۲) ګڼه ، ۱۳۵۲کال (۱۷۸) مخ

سیلاب ، ننګ یوسفي ، حافظ ، خیبرې ، ملګري په راوروسـته کـې ،لطیـف بهاند، کاتب پاخون، سنګروال، زرین انځور، نور مراد، څیرک ، هیواد دوست او نورو هڅې او کره وړه دیادونې وړوو.

او وروستي ادبي مرکز چې په دغه زماني پیرکې یې کارونه دنژدې یوې پیـړې په اوږدو کې دیادولو وړدې ، هغه دکابل پوهنتون دژبو اوادبیاتوپه جوړښت کې د پښتوڅانګه ده ، چې له دغې لارې په زرګونو زده کونکي وروزل شول ، دغـه څانګه په لمریزحساب له دیرشمو کالو را په دیخوا دیوه فعال ادبـی او روزنیـز مرکز په توګه چې نومیالیو پوهانواو لیکوالویې هم داستادی او هم دشـاګردی ویاړ درلود خپل ملي او فرهنګی رسالت په خورا درنښت سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسره کړ. ددغې ځانګې په درسې پروګرام کې له (۱۳۵۴) کال څخه راپدیخوا دکره کتنې ځانګړې مضمون دتدریس ډګر ته راووت چې دهغه له لارې به زده کونکي له انتقاد ، انتقادي نظریاتو اوعملي نقدونو څخه خبریدل او هغه به یې زده کول ، دغه موضوع هغه مهال ډیره مهمه اودپاملرنې وړ شوه چې په نویواوعصري ادبی مطالعاتو سمبال استادان چې لوړې زده کړې یې له هیواده دباندې ترسره کړې وې په تدریس پیل وکړ،په دغه برخه کې دیوشمیراستادانولکه علامه رشاد،پوهاند رښتین،ډاکتر تړي، ډاکترګل محمد نورزي ، پښتون زوی، ډاکترزیاراوډاکترزیور،ډاکترې زرغونې او نورو کارونه اوهلې ځلې د یادونې وړدي. په هرډول زه فکرکوم چې دابه سمه وي چې دغه اوږد بحث بیاهم د شپون صاحب چې زموږپه معاصري کره کتنې کې یې ژبه اوقلم بې ساري دي او ډیرو دده له دغه سبک څخه فیض موندلي دی ، دلته یې « دپښتوادبي نثر » دکره کتنې وروستۍ برخه دبیلګې په توګه را واخلو چې له ښه مرغه په راوروسته کې زموږ نورو یارانو هم ترې تقلید وکړ:

« ... س ، ستاسو توصیه دنثرلیکوالو ته څه ده ؟

۱- د ادبي ټوټې په ځای کیسه ولیکۍ .

(۲) کیسه دلومړی لاس له تجربو څخه ولیکئ نه دبل چا په تجربو .

(۳) واقعی تجربې که درنولي نه شئ ، نو لږ ترلږه یې تحریف مه کوئ ، په ماشوم دلویانو خبرې په بزګر د فیلسوف نظریې او بیان، په اوښ دلارې باری مه تپۍ (تحمیلوئ) .

(۴) کیسه په تیره زمانه کې ولیکۍ (داحمد کور ناست دی) پرځای (احمد کورکې ناست و) راوړل تاسو ته نوي نظر درکوي . او بیا نو مجبوریږئ چې دواقعیت خیال وساتئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) له رنګينو الفاظو څخه د صحيح انځوراوتجسـم پـه ګټـه تيرشـيږ ، کـه ستاسودکيسې عمومي هډونه يو خيال افاده کړي هماغه هنردی،البتـه دسـم انځوردپاره په الفاظوکې دقت په کاردی .

(۶) دصفاتو په ځای سم استعمال ته هڅه وکړئ د (ښـه سـړي) پرځـای دده طبيعي ښه

سړيتوب ښکاره کړئ ، ښه سړی خو ستاسو حکم دی ، سړيتوب پـه واقعيـت کې وښيئ ، چې لوستونکي ته حق ورکړي چې په خپله آفا قي قضاوت وکړي .

(۷) دکيسې په پای کې نتيجه په الفاظو کې مه اخلئ،بلکې کيسه داسې راولئ چې لوستونکي بې له دې چې هماغه يوه نتيجه ترې واخلي بله لار ونه لري.

دملګري په استدلال کې دبحث وړتکي ډيرشته ، خودده اخره خبره مې ډيـره خوښه شوه ، چې ويل يې، داسې فکرمه کوئ چې زموږ محيط بې خونـده دی ، او په زړه پورې پيښې په ليکلو وارزي نه لري ، زه په زغرده وايم چې زموږ پـه ټولنه کې پرله پسې په زړه پورې کيسې پيښيږي ، هغه تجربې چې زموږ خلک ورسره په اخ و ډب دي دهومر او شکسپير دکيسـو اتلوالـه شـرموي. زمـوږ زخمونه زموږ د ژورو دردو په شان ژور ، زموږ همت زموږ دغرو په شـان لـوړ، زموږ طبعه زموږ دکانو او زوزانو په شان زموږ د شړی په شان زيره دي. تش يو شي چې کمبود دی ليکوال دی چې له همدې خښتود ادبـي شـهکاري مـانی جوړه کړي ، بيانو هيڅ دليل نشته ،چې زموږ ليکوال دې په ادب کـې د نوبـل دجايزې تمه ونه لري . » (۱)

---

(۱) شريفه ، شريف ، (ټولونکې) ، دژوند انځور ، پښتوټولنه کابل ، ۱۳۵۷ ، (۱۱۷) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

« پولوستونکی کولای شي ، دليکوال کمزوری اثر په نظرکې ونه نيسي ،
خودهغه مضر اثرهيڅکله نه شي زغملای » بيلنسکي

څلورم څپرکی

د انقلابي کره کتنې پيل

انقلاب په هره ټولنه کې دبنسټيزو اقتصادي، فرهنګي او سياسي بدلونو پيلامه دی.. زه په دې باوريم چې انقلاب او بدلون به زموږ دټولنې د ټولنيز شعور ودې ته پاملرنه وکړي . ددغه بدلون اغيز په افغانستان له ۱۳۵۷ کال څخه راپديخوا د ادبياتو په برخه کې محسوس دی . له دغې نيتې را پــه ديخــوا دادبــي کــره کتنې نوې تګلاره دهغو هڅو لکه چې تردغه دمه مو په تيرو فصلو کــې يــادې کړې، مخ په وده شوه. همداده چې کــره کتنــې دادبيــاتو پــه ســمت ورکولــو اوپوهونې په برخه کې ځانګړې دريځ غوره کړی دی. زموږ دهيواد دادبياتو پــه تاريخي وده کې ددغه پير کره کتنه ديوې ملي پديدې په توګه څيړل کيــدای او توضيح کيدای شي . دتعهد او پيغام مسالې په دغه عصــرکې دکــره کتنــې شمله په پښتوادبي بهيرکې نوره هم جګه کړه . دليکوالو اتحاديې دکره کتنــې برخې داوښتيا پير دکره کتنې دسازمان ورکونکي ارګان په توګه کره کتنې ته دملي ادبياتو د ودې اوپرمختګ په څنګ کې د مختلفو ډولونوپه څيره کې پــه سازمان ورکولو باندې لاس پورې کړاو د همدې اوښتې يا انقلابي کره کتنې پــه لور نوې هڅې پيل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تيرو څپرکو کې موږ دکره کتنې پر بهيربانديې رڼا واچوله ، هغه آثـار او کـره کتنې چې په دغه بهيرکې رامنځته شوې، بياهم په مجموع کـې هغـه آثـار او افکار دي چې دتيرو کره کتنو تراغيزو لاندې رامنځ ته شوې او دهغو تيروکـره کونو تاثيرات او لړۍ له ورايه په کې ځرګنديږي. نوځکه يې کـره کتنـه هـم يوازې ديوه نيم ليکوال له آثارو پرته ډيره لږ په زړه پورې بريښي . داځکه چې له يوې خوا عمومي بدلون ډيربطی دی او له بلې خـوا دآثـارو دتبـادلې اصـل دنړۍ اوهمداشان دکوزې او برې پښتونخوا ترمنځ ډيرکمزوری دی ، چې طبعـاً دغه کمزورتيا په خپل وار دادبي ايجادياتو په بهيرونو کې ډيرمهم او آن داچې کله کله ټاکونکي هم وي . دلر او بر پښتو ادبي بهيـر تـرمنځ اړيکـي دپښـتو معاصرادبي بهير د ودې ټاکونکی اصل ګڼل کيږي. نن سبا په لرو ادبياتو کې بل ډول روح هنري ځلا کوي اود ادب پوهنې دمختلفو څانګو د ودې پـه لاره کـې رغنده او اوچت ګام پورته کوي. چې دا ګام اخيستل زموږ له اوښـتې پيرسـره په يوه وخت کې ترډيره حده سبکي او زماني ورته والی لري او په يوه ډول وده ورسره کوي. خکه نو دلرو ادبياتو په بهيرکې هم ژوندۍ کره کتنې ځای نيولي دی چې علت يې هم دمعاصروهنري ادبياتو په څپاند ماناوي اوجوليز جوړښت کې لټولای شو.

هو، پرپورتنيوځانګړو برسيره بايد داهم ووايو چې له اوښتون څخه راوروسته هم په لرو او هم برو کره کتنوکې دغه بهير دنويو نړيوالومطالعاتو پـه رڼـاکې د نويو څيړنو اونويو ژباړو له لارې دودتيا او وړتيا مومي ، په دغه انتقادي بهيرکې يو نوی حرکت دنوې ادبی تيورې او نويو ادبي مطالعاتو په پايله کې رامـنځ تـه کيږي ، په دغه باره کې په علمي او عملي توګه يو شميرليکوال اواديبـان لاس په کارشوي او د کره ناکره آثارو په پيژندلو او تشخيص کولو کـې يـې خپلـې هڅې رواني ساتلې دي ، په دغه دوره کې د نړيوالو ادبي مکتبونـواو تيوريوپـه رڼاکې ګامونه پورته شوي ، ديوه ادبي اثر په پيژندنه کې د ښه او بد لـه پـولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورهغه خوا هم د منطق او دليل له عمليې څخه کاراخيستل شوي او کره کتنې ته هم له پراګماتستی دريځې څخه زيات کتل شـوي دي . ددغــه پيــر دکــره کتنې يو ځوان ليکوال ديونقاد او کره کتونکي په اړه ليکي چې : « خــورا ښــه منتقد هغه څوک دی چې ليکوال او دهغه اثر په مينه اوښه نظر ګــوري او پــه هرډول له هغه اثرسره مينه لري. مخکښ منتقيد له دوو پلوو نه بايد دليکــوال ښوونکی او لارښود واوسي . لومړی هغه بايد ځوانو ليکوالو په تيــره بيــا هغــو ليکوالو ته چې احتمالاً د تيروتنې سبب کيږي لارښونه وکړي ، ډيرکسان وايي او په دې عقيده دي چې دبيلنسکي په شان وګړو ته اړتيــا نــه لــرو ... دويــم مخکښ منتقد بايد په خپل ټولنيز مفهوم سره دليکوال په وړاندې دښــوونکي نقش ولري . غيرپرولترې ليکوال چې دټولنيز برداشــت لــه خــوا لا خــام وي ، دخپل دوران او ټولنيز ژوند په باب دناسمو عقايدو په سبب دځينــو تيروتنــو سبب کيږي ، اما داتيروتنې يوازې او يوازې دوی نه کوي او د کارګري طبقــي ليکوال هم کيدای شي دا تيروتنې وکړي ، داخبرې دليکــوال غندنــه نــه ده ، بلکي په اصل کې يوډول ستاينه ده. هنرمندان دټــولنې حســاس وګــړي دي اودټولنيزو واقعيتونو داغيزې لپاره تل چمتو دي ، داخبره هم بايد وکړو چــې ليکوال اکثراً علمي تفکر او مجددو مفاهيمو سره په دې برخه کې مينه نه لري ، اونه په دې برخه کې کوم خاص استعداد لري. » (۱) د پورتنۍ ميتود لوژۍ په رڼاکې کولای شو هغه توکونه په خپلو آثارو کې ومومو چې دپورتنې اصل ســره برابروي ، ددغه اصل د لاځرګندونې په خاطر لازمه ده په دغــه پيرکــې دلــرو ليکوالو په تقريظ باندې چې بيلګې يې له موږ سره شته ، دلته په لنډه توګه رڼا واچوو.

دکره کتنې د خصلت او طبعيت له مخې دغه علم ځانګړي اصول ، اوځــانګړي ژانرونه لري، چې يو هم په کې تقريظ دی . تقريظ په ادبــي کــره کتنــه کــې دهنراو ادبي آثارو دلنډې پيزندګلوۍ په زړه پورې ډول يا ژانردي ، زمــوږ پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبياتو کې دغه کره کونکي ژانر زياتره د ادبي آثارو او ايجادي پديدو د ستاينې لمنې ته لويدلي دی، په تيره بيا له دغه علمي اواهم ډول څخه په دې وروستيو کلونو کې حتې دعلمي ترفيعاتو په ترخ کې (هغه هم په علمي موسسوکې) ډيره ناوړه ګټه اخيستل شوې ، په دې مانا چې له دغه ژانره يوازې دستاينې لپاره کار اخيستل شوي، په دغو تقريظونو کې داثرد جوهراو ارزښت په باره کې څه نه ليدل کيږي ، همداده چې دغو ستاينو دمعاصرې کره کتنې پردغه ژانر باندې منفي اغيزه کړې ده . داسمه ده چې يولږ په زړه پورې کره کتنې په دغه برخه کې هم دپاملرنې وړدي اوهم په دغه برخه کې ترسترګو کيږي ، چې هغه هم په لږو کې راځي . په پښتونخوا کې دغه ژانر ډيره ښه وده کړې ده ، ماناداچې دتقريظ ليکوال په دې پوهيږي چې له دغه ژانرڅخه د يوې ادبي پديدې دپيژندلو په برخه کې په هغه شان چې وړده کارواخلي او يوشميرتقريظونه په علمي اصولو برابر ليکل شوي دي ، موږ دلته دوه تقريظونه چې يو دسائل پرشعرې جونګ (دلمبو په سورې) دسعدالله جان برق اوبل پر(خوشال فرهنګ) باندې د قلندرمومند تقريظونه دي راځيږو .

دلمبو په سورې، هغه شعري جونګ دی چې دپښتونخوا په ادبياتو په تيره بيا دشعرپه ځلاند بهيرکې خوږ ژبي شاعر رحمت شاه سائل ويلي دی . پردغه اثرباندې ليکل شوي تقريظ دکره کونې په لحاظ پر دوو اساسي څيزونو راڅرخي چې يويې شاعر او بل دهغه هنردی . خو له دې سره بايد دا وwايو چې ترليکوال هم زيات دهغه هنر ته وقف شوی دی ، دسائل دژوند په اړه چې هرڅه ويل شوي ، هغه بې لامله او بې دليله نه دي ، په تقريظ کې هم لويه ځانګړنه هم داده چې ليکونکی يې بايد داثرپه اړه په خپله له هغو دلايلو کار واخلي چې په دغه اثرکې ترسترګوکيږي . دسائل ددغه اثردتقريظ ليکوال ليکي : «سائل زما په خيال(اودې خيال کې ډيره دنيا ماسره اتفاق لري) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شاعردی چې د ژوندي پاتې کیدو دپاره دی ، دورکیـــدو، هیریـــدلو اوفنـــا کیدلو دپاره نه دی .

زما ذهن دمرګ نه دی نه به مړشي   دومره ده چې داوختونه بـــه یـــې شـــل کړي

په سائل غریب باندې هم وختونو شې لوبې وکړې چې څه یې زده وو هغه یې تمام کړي خوکوم چې یې پرې بائیلواصل کې داوخت لکه دهرظالم وخـــت بـــې شرمه هم دی اوبی وقوف هم، ښه ورته پته ده چې ددنیا ابتدا یزیـــد لګیـــا دی حسین وژني خو چې څومره یې وژني نو حسین دومره ژوندی کیږي اویزید مړ

----

(۱) لطیف بهاند ، (ژباړه دمخکښ ادبي نقد په باره کې) زیری ، (۲-۳) ګڼه ۱۳۶۳ کال.

کیږي ... (۱)

بل ځای همدغه لیکوال په دغه اړه خپلو خبرو ته دوام ورکوي :

« دسائل آواز او شعر چې خپلوکې سره دومره لازم او ملزوم دي ، نودهغي هـــم وجه ده . دده په شعرکې چـــې دوخـــت د زړه چـــاودون ، دردونـــو، ازمـــانو نـــو اوحسرتونو کوم زبیرګی دی ، دده اواز قطعی داسې ښکاري لکـــه چـــې دهغـــې صوتي شکل و، لکه څه رنګ یې چې دشعرونو نه وینې ځاځي ، دغسې یـــې د آواز نه هم وینې ځاځي اودا ځکه چې ددغه دواړو سرچینه یعني دسائل فکـــر هم په وینو الواني دي . سائل چې په ترنم خپل کلام وایـــې نـــوزه اکثرداســـې محسوسوم لکه چې دده په زړه کې چا خنجرښخ کړي دی او هرڅه تـــرې نـــه زخمي زخمي راوزي :

وړې مې د روح جنازه چرته دخندا پراوړو

په وینوسره دې ترې شینکی شینکي خالونه نه شي   (۲)

نوموړی لیکوال په همدغه تقریظ کې د سائل دغزل په اړه لیکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« پښتو غزل ته دشلمې صدۍ ددې اخرې دور صحيح نماينده غزل ويلي شو ، او بيا دشلمې صدۍ ددغه غزل نماينده شاعر زما په خيال كــې رحمــت شــاه سائل دی . دزلف اورخسار خبرې چې كوي نو په لاشعوركې يې دتيرې او رنــړا احساس هم موجود وي ، چې دګل خبره كوي نو دازغي ازغي ماحول په حواله يې كوي ، دسائل غزل دپښتو دناوې نكريزې دی، خودا نكريزې په اســانه نــه دي راغلې چې دده فكر اواحساس ټكيدلی دی ، اوړه شــوې دی ، پــه اوښــكو لوند شوی دی . اغړلی شوی دی ، نو هله ترې دا دومره ښايسته رنــګ راوتــی دی . ددې ښايسته رنګ يوه نمونه :

په تسنو وسنو سپورو زلفوكې دی سره ګلونه
دچا مزارته د زول په شپه ډيوې بلې كړې (۳)

لكه چې پخوامې هم ويلي وو د برق په تقريظ كې د يوعلمي او انتقادي تقــريظ نښې نښانې په هراړخيزه توګه ترسترګوكيږي ، كه چيرې زمــوږ پښــتو كــره كتونكي او يا په بله مانا پرادبی آثارو باندې تقريظ ليكونكي همدغه تګلاره پــه دغه برخه كې له نظره ونه غورځوي زه فكركوم چې په دغه انتقادي دود ســره به مو دتقريظ ليكنې حق په سمه توګه ور ادا كړي وي. ځكــه زه خــو پــه دې نظريم چې په تقريظ كې ددې پرځای چې پــه عمــومي او تيــوريكي مســايلو باندې خبرې وكړو ، ښه به داوه چې تقريظ دټاكلي اثــر ماهيــت ، ارزښــت او اهميت ته ونډه كړو . لكه چې ما په پيل كې اشاره وكړه چې زموږ ستونزه پــه دغه برخه كې دانه ده چې ځنګه تقريظ وليكو ، بلكې ستونزه پــه دې كــې ده چې زموږ پښتو ادبی مركزونه لكه كابل ، جلال آباد ، كويته ، پيښور كندهار له يوه بل سره په رابطه كې نه دي او موږ د يوه اوبل له كارونو څخه ناخبره يو. په لرو ادبی ليكنو كې د عصر دادبياتو روح چليږي ، زموږ دابرخه له ټولې نــړۍ او دنړۍ له ادبي جريانونو سره په تماس كې ده ، همداده چې زموږ هم زياته تمــه ترې كيږي. له بله پلوه داهم بايد ومنو چې دا كار دپښتنو ليكوالو په دوامــدارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅو پورې زياته اړه لري ، دلته موږ داسې كره كتونكي لكه قلندرمومنـد لـرو چې دكره كتنې په برخه كې دده هڅې اويو لړعصري اونوي كارونه، هغـه څـه دي چې مورډ كره كتنې په برخه كې له نړيوال ادبي بهيرڅخه خبروي . دی په دغه برخه كې دستورې ځای اوحثيت لري ، هغه چې دكره كتنې په برخه كـې همدا اوس ژوندی او روزونكي قلم خو ځوي، پر (خوشال فرهنګ) بانـدې يـې په زړه پورې تقريظ ليكلی چې يوه برخه يې دلته له خپلې موضوع سره په تړاو كې را اخلو: « دافرهنګ صرف په هغوتوريو مشتمل دی چې پـه كليـات كـې راغلي دي، دخوشال بابا ډيرناوياته توري دهغوی په نورو تاليفاتوكې هم شـته خدای پاک د مغموم صاحب او ځلمي كول نورو ملګرو لره

---

(۱) رحمت شاه سائل ، دلمبو په سوري ، پيښور ، ۱۹۸۵ كال (۶) مخ
(۲) همدغه اثر (۸) مخ .
(۳) همدغه اثر (۱۰) مخ .

توفيق وركړي چې هغوی دخوشال بابـا دمكمـل فرهنـګ دترتيبولوكـار پـه كاميابی ترسره ورسوي او داكارترهغه وخته جاري وساتي ترڅـو چـې زمـوږ دټولو كلاسيكو ليكونكو ژبه موږ ته واضحه او صفا شوې نه ده . »(۱)
او راځو بيرته افغانستان ته، هلته چې دتحول د رسـالت دنـده ور دغـاړې ده اودهغې پربنسټ خپله دنده پرمخ بيايي . په افغانستان كې د پښـتوادبی كـره كتنې دبهيردوه اړخه دياد ولو وړدي ، يو داچې په دغه بهيركې دتيرو كره كتنو دود ته وده وركړه شوې او بل داچې دغې ادبي پديدې ته په يوه ټاكلې سـازما ن (ليكوالو اتحاديه) له لارې د يوې مودې لپـاره د ودې لار پرانيسـتل شـوه چې زموږ زياتی خبرې هم كيدای شي پردغه دويم ټكـي بانـدې راوڅرخـي . دليكوالو داتحادې په جوړښت كې يوه څانګه دكره كتنې پـه نامـه پـه ۱۳۶۰ كال كې رامنځ ته شوه . ددغې څانګې مهم اهداف يوازې زمـوږ دپښـتواودري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو دکره کتنې دمختلفو ژانرونو وده وه چې په دغه برخه کې یــې یــو لــړ انتقادي هلې ځلې هم وکړې . په دي مانا چې ددغې ځانګړې څانګې لــه خــوا دکره کتنې د ودې لپاره دملي سیمنارو په سویه پوهان اوکره کتونکي دې تــه وګمارل شول چې باید دمعاصرې کره کتنې دسمت ټاکلو روښانه لرلید وټاکي .
یا په بله مانا تصمیم داسې و چې کره کتنه باید دادبي بهیر په برخه کې دیــوې اړتیا په توګه خلکو ، لیکوالواو شاعرانو ته ور وپیژندل شي . چې په دغه برخه کې د ژوندون مجلې دوو ځانګړو ادیشنو (پښتواودري)خپل رسالت ترســره کړ. زیات شمیر انتقادی مقالې دهغو له لارې دپښتو کره کتنې پــه برخــه کــې خپرې شوې . همداسې کله چې د لیکوالو اتحادیې او په تیره بیا دکــره کتنــې پربهیرباندې خبرې کوو ، ښه به داوې چې یوڅه پرهغو لیکنو باندې رڼا واچوو ، هغه چې زموږ د فني او غیرفني (مسلکي او غیرمسلکي) لیکوالو له خوا لیکل شوې دي.
د ژوندون مجلې دکره کتنوپه لړکې ترټولو دمخه زموږ مخ ته هغه کــره کتنــه راجوتیږي چې زموږ دنامتو کره کتونکي اســتاد روهــي (*) لــه خــوا د امــین افغانپور پر (دبنګوبوټي) نومې کیسه باندې لیکل شوېده . روهي ددغې کیسې په اړه دیوې عملي کره کتنې په ترڅ کې لیکي : « ... د بنګو بوټي په داســتان کې واقعیت ښه ښکلي اوپه ایستیتکي بڼه تمثیل شوی دی، عواطف ، تخیــل ، اندیښنه ، روحیاتي حالات ، حافظه، ټول په هنرمندانه توګه په داستان کې په اورګانیک ډول سره ترکیب شوي دي ، په دغه داستان کــې بــدیعي یــاهنري خصوصــیات ډیربــارز او څرګنــد دی . د داســتان عبــارت ښــکلی ، روان او دتشبهاتو او نازکو خیالونو له پلوه غني دی. لیکوال د صحنو په توصــیف کــې لوی لاس لري اجازه راکړئ چې دمثال په توګه د (بنګړې) دنڅا او ښکلا تابلو یوځل بیا له نظره تیره کړو : چې هروار به هغه نڅیدله ، هیڅوک به نه پوهیدل چې ژر یې دڅه شي او کومې ښکلا ســتاینه او صــفت وکــړي . دخــواږه آواز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دصافي مري او جګي غاړې ، دتورو اوږدو زلفو او کړو وروځو اوکه دغټوبادامي سترګواو سرو له شاتو ډکو شونډو اوکه دمرغلرې په خيرغاښونو اوبالاخره دنرۍ او لښتي په شان ملا ... او داټول شيان وو چې له مزدور او بزګر سمندر بلکي ډم سمندر چې هرچا يې به مجلس کې دکيناستو هيله درلوده دښار ...

زموږ يو شميرداستان ليکونکي کله کله د ډيالوګ په برخه کې مصنوعي ژبه کاروي، خو په دې داستان کې د ډيالوګ ژبه طبعي ده اودکرکتر له سويې اوحرفې سره عياره شوې ده . د داستان ژبه که څه هم په عمده توګه معياري ده خو دمحلي لهجې تاثير په کې له ورايه ښکاري.

---

(۱) يارمحمد مغموم ، دخوشال فرهنګ ، پښاور ۱۹۸۵ کال (۷) مخ .

(*) زما په نظر استاد روهي دافغانستان په اوسني کره کونکي ډګر دبيل دريځ اونظر خاوند کره کتونکى دى. ځکه موږ په افغانستان داسې کره کتونکي چې دهغو مسلکي او تخصصي برخه د يوازې کره کتنه وي، نه په دري اونه په پښتوژبو کې درلودل، په تيره داسې چې هغوى د په لويديزو زده کړو اوتجربو سمبال وي. دى په معاصرو پښتو ليکوالو دکره کتنې په برخه کې هغه ليکوال دى چې دده د هڅو په برکت مو دنوې کره کتنې له ميتودونو او په تيربيا دعملي کره کتنې له اصولو سره آشنا شو ، ځکه نو زه ده ته د هغه دميتود له مخې عالم کره کتونکي يا نقاد وايم . دعالم اوهنرمند نقاد ترمنځ لوى توپير همدا دي چې دعالم کره کتنه په ثابتواصولو اواستدلالونه باندې ولاړه وي .

دداستان جوړونکي عناصر لکه زمان، کرکټرونه ، پيښې اوحوادث خبرې اترې ، توصيف، او روايت په بشپړه توګه مراعات شوي دى. اما سره له دې سرې نه شي کولاى د (بنګړې) له سرنوشت سره بې علاقې پاتې شي . موږ ګورو چې دغه ښکلې ډمه يو وخت (دسمندرسپيلنى وه اوخپل ټول ژوند يې دسمندر دپښو خاورې ګرځولې و...) بيا بنګړه ورکه شوه او ورپسې دلاتو بچې سندرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تــه ګډیدلــه ، دداســتان پــه وروســتۍ برخــه کــې ګــورو چــې (بنګــړه) دسمندرپوښتنې ته روغتون ته راغلې ده خودا ځل هغه بدرنګــه او خیرنــه ده ،آیا په وروستۍ شیبه کې (بنګړه) په رښتیا سمندر استاد تــه لاس پــه نامــه ولاړه ده اوکه داخیال و؟ که خیال نه و نود (بنګړې) لاســونه څنګــه دخیــرو یوې پیرړې پردې اوچاودو پوښلي وو. داکوم احساس یا کومه انګیزه وه چــې (بنګړه) یې د سمندر استاد پوښتنې ته وهڅوله ؟ زماپه فکر دابرخه څــه تتــه ده . که روغتون ته دبنګړې راتګ یو خیال و، نو بیا دا عبارت څه مانــا لــري « چې ښې یې سترګې وغړولې اوبیایی پاکې کړې (بنګړه) یي په تورتیکرې کې مخې ته ولاړه وه ، دادیره نه وه ، دا د روغتون کوټه وه » او ورپســې حــوادث (بنګړه) له خیال نه دواقعیت ډګر ته راباسي . داســمه ده چــې د (بنګــړه) د داستان فرعي کرکتر دی خود هغې په کړو وړو کې ډراماتیک بدلون هرو مــرو په ذهن کې پوښتنې راولاړوي او لیکوال باید دلوستونکو یا اوریدونکو توقعاتو ته پیشبین وي.

نتیجه : داستان دبدیعي یا هنري خصوصــیاتو اوتکتیکــي اړخونــو لــه پلــوه معیارونه پوره کړي دي، اما دمفکورې په لحاظ لوستونکي یــا اوریــدونکي لــه پوښتنوسره مخامخ کیږي . که اصلی مفکوره د بنګو بوټي نه وي نو بایــد چــې عنوان ته تغیرورکړ شي ، که هدف د هنرمند دبي قدرۍ او ســپکاوي تشــریح وي نوښایی چې دابرخه انلارج شي او د اوج ټکي همدغه ځای ته رانقل شــي. » (۱)

ددغې کره کتنې دهراړخیزې لوستنې په پایله او دکره کتنې د آرونو پــه پــام کې نیولو سره دی نتیجې ته رسیږو چې روهي هرڅه وایی دهغــو روزنیــراړخ ډیرپیاوړي اومهم دی ، ځکه چې هغه دهرهنري اثر دکره کولوپه ترڅ کې لکه زموږددغه یو شمیرپه نامه لیکونکی او کره کونکي د لیکوال ســترګو تــه نــه ګوري بلکی دهغه له هنراو د هغه د ایجاد له پروسې سره سروکار لــري. چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دغه دريځ مورږ ته دی يولوی اومهم افغاني کره کتونکي په توګه رمورږ مخې ته دروي. استاد روهي دا ډول زيات شمير کره کتنې د کابل مجلې ، زيرې جريدې ، او ژوندون مجلې له لارې زمورږ په واک کې راکړې . برسيره پردې استاد روهي په پښتومعاصره کره کتنه کې د (انتقادي مرکې) له بنسټوالو څخه هم دی . دغه ژانر دخپل ماهيت له مخې دادبي پديدو دماهيت دپيژندلو په برخه کې يو اغيزناک ژانردی چې يو شمير بيلګې يې په بيلابيلو وختو کې د زيرې جريدې له لارې خپرې شوې دي ، ددې لپاره چې د استاد روهي پرانتقادي مقالو برسيره مو دهغه دغه جالب ژانر هم لوستی وي يوه بيلګی يې له زيرې جريدې څخه دلته له ګرانو لوستونکو سره شريکوو .

« زرګ : څو ورځې مخکې مې استاذ په لاره کې وليد ، ما ورته وويل : استاذه ، زه چې ستا خوندورې علمي مقالې لولم نو دليکوالی شوق را سره پيداشي ، کله کله خپل سر په سوک وهم چې شپه ورځ مطالعه کوم خو يوه مقاله هم نه شم ليکلې ، تا سو لطفاً مشوره راکړئ چې خپله لومړی مقاله دڅه شي په باره کې وليکم. استاد بې اختياره له خندا شين شو او يوه شيبه وروسته يې په متې خواری خپله خندا کنترول کړه . دټوکې په لهجه يې وويل : داستاخبره دې ته پاتې کيږي چې ووايې ډيرورږی يم خو لطفاً مشوره راکړئ چې څه شی خورم ؟

زه نه پوهيږم چې تاته کومه غذا خوند درکوي ، اوکه په دې وپوهيږم نو بيا له جيبه نه يم خبر ، که رښتيا

---

(١) سرمحقق روهی ، (دبنګو بوټې داستان ته يوه کتنه) ژوندون ١٣٦٢ کال (٥-۶) ګڼه (٩٢) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درته ووایم داستاد په ټوکه کې مې صمیمیت او زړه سوی ونه لید لو چپ پاتې شوم او څو دقیقې وروسته مې په مخه ښه ورته وویل :

سنک :کله چې د لیکوالی خبره رامنځ ته شي ، نوماتــه د (جــارج برناردشــاو) ټوکه رایاده شي، وایی چې یو

یومبتدی لیکوال خپله مقاله (برناردشاو) ته وښوده ، برنارد شاو دمقالې له لــو ستلو وروسته لیکوال ته مشوره ورکړه ، چې دغه مقالــه دې لــه ځــان ســره وساته اوهغه وخت یې خپره کړه چې دلیکوال په توګه پیژندل شوی ې اوښــه شهرت دې پیدا کړی وي.

زرک : زه هم له همدې سببه هڅه کوم چې لومړی مقاله مــې ډیــره ښــه وي ،یوځلې چې شهرت پیداکړم بیا نو د ورځپاڼو ا و مجلو چلونکي مضمون ته نــه ګوري بلکی لیکونکی ته ګوري . ارزان او مبتذل موضــوعات خوډیرزیــات دي اوهغه دچا خبره (په موضوعاتو یې پتې کرلي دینه !) ځینې لیکوال چې فقــط دحق الزحمې دپاره لیکنې کوي په ډیرو عــامو او ســاده موضــوعګانو بانــدې لیکنې لري اود خیږنې نوم هم وربانــدې ږدي ، لکــه پســرلی ، دشــاعرانو پــه نظرکې ، توره او میړانه په پښتوادب کې ، ادبیات دټــولنې پــه خــدمت کــې ، دښځې مقام ، دمورمقام ، دعلم اهمیت ، ښه کوئ بدمه کوئ ، اوداســې نــور » (۱)

استاد چې کوم څه دخپلو انتقادي افکارو په ترخ کې وړانــدې کــوي ، هغــه د لیکوال او ایجادګر دقریحې هڅونــه ده چــې هغــې تــه پــه ځــانګړې علمــي اومنطقي درک سره وده ورکوي اوتګلوری یې ورته ټــاکي ، روهــی تــه هرچــا درناوي کاوه ،ځکه چې هغه په خپل ادبی اوځاني ژوند کې دچا خبــره بالفعــل اوبالقوه یو ښونکي و، هغه خپل قلم دادبي جهاد لپاره و کاراوه او غــه ټکــی ده هم عملاً په پښتو ژبه اوادب کې له پامه ونه یوست لکه چې بلنسکي ګوګول ته په خپل یوه لیک کې لیکې وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... زمونږ لپاره دشاعر، اديب ، او ليكوال نوم دهرجنرال اومنصـبدار دالقـابو او درشيونه لوړدی . همدا دليل دی چې که شاعراو اديب د زيـات لـوړ هنـری استعداد خاوند هم وي ، ولی لږ مترقـي وي ، ټولنـه هغـه تـه احتـرام كـوي اودشهرت خاوند کيږي ،اما که شاعر، اديـب او ليكـوال د دربـار، حكومـت او كليسا ستاينې پيل کړي ، نو ګټلی شهرت ډير زر له لاسه ورکوي ، دمثال پـه توګه ډيره ښه نمونه پوشكين كيدای شي . » (۲)

او استاد روهي ديوه رښتينې اديب اوكـره كتـونكي ټـولې علمـي ځـانګړنې درلودې ، دده زياتر ه ليكنې په (ادبي څيړنې) نومې كتاب كې راغلي دي ، پـه دغه ترخ کې دده يوه ليكنه چې « په ادبی کره کتنه کې د ولـې ؟ څـومره او څنګه » پوښتنو ته ځوابو نه دي په ځانګړې توګه دیادونې وړ ده .

په افغانستان کې دکره کتنې په برخه کې د نوميالی ليكوال ابـراهيم عطـايی ليكنې هم ديادونې وړدي ، عطايی صاحب ، دليک او ليكوالی له مخې زمـا پـه نظر په تاريخ ليكونكو كې راځي ، ادبی او انتقادي ليكنې يې ددغه مسلک پـه اندول په دويمه برخه کې دي ، خوداچې يو شمير ليكنې يې په دغه دوره كـې له مونږ سره شته ، همداده چې دهغو له مخې دی له مونږ سره دبحث دموضـوع په توګه دیادونې وړدی . لکه ما يادونـه وكـړه ، دی يـو ښـه فولكوريسـت او دټولنيزو ليكنو په برخه کې هم لوی لاس لري ، همداده چې زمـونږ لپـاره دده هراړخيز والی دا اجازه نه راکوي چې ده ته بايد يوه څانګـه ، يـو تګلـوری او يورشته په ګوته كړو ، ده هم له پورتنيو ليكوالـو سـره پـه يـوه وخـت کـې پر يوشمير پښتو ايجادياتو باندې ليكنې كړي چې دهغو له مخې مونږ دی د کره كتنې په معاصر بهيرکې را داخلوو ، ده برسيره پردې چې پښـتوادبی آثـاريی نقد کړي ، پر يو شمير باندنيو آثارويې هم نقدونه اوانتقادي كتنې کړې دي چې په دغه برخه کې يې دا لاندې کره كتنې په ځانګړي توګه دیادونې وړدي لکه :

دامانت پرناول کره كتنه ، دمامونی پرناول کره كتنه او دامانت لـه نـاول سـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه مقایسه ، دتربور پرډرامه کره کتنه ،رحمان کورونـه ، د ارهــټ منګــوټی
چورلي ... اوداسي نور ، په همدي توګه عطايي صــاحب پريــو شــمير بانــدنيو
داستانو هم کره کتني کړي دي. چي جنګ او ســوله ، د رابنســن کــروز ادبــي
داستان او نور په دغه ډله کي راځي . ترکومه ځايــه چــي ماتــه ښــکاره شــوه
پرخارجی ناولونو باندي کره کتنه يي يوازي ديوي معرفی په کچه کولای شــي
لوستونکي ته معلومات ورکړي.د رابنسن کروزو د ناول په معرفي کي دغه ټکی
مورِ ته څرګندیږي ، دلیکني پیل يي يوه مقايسوي

---

(۱) زيری (اوونيزه) (۳۲- ۳۳) ګڼه . ۱۳۶۴ کال (۱) مخ
(۲) بلنسکي ، ګوګول ته ليک ، دنورزي ژباړه ، ژوندون. ۱۳۶۳ کال ، (۵-۶) ګڼه (۴۹) مخ .

خيرِنه ده ، چي له سرليک سره خپل ارتباط په کمزوري توګه ســاتي ، کيــدای
شي په دغه اړه داخبره وکړو داچي ليکوال له خارجي ژبو او په تيره بيا د ناول
له اصلي ژبي څخه لرې و ، ځکه نو نه دی توانيدلی هغه څه چي مورِ لــه خپــل
يوه لوی ليکوال څخه تمه درلوده ، زمورِ په واک کي راکړي. په هرډول دعطايی
صاحب کره کتني دخپل اهميت لرونکي دي دی دخپلي دغي کره کتنــي پــه
پيل کي ليکي : « له دغسي داستانوڅخه يــوهم د اوولســمي پيــړی دمعــروف
انګليسي ليکوال دانيل دفو رابنســن کــروزو دی چــي نړيــوال شــهرت لــري
اودټولنپوهني ډيرو خيړنکو ددغه داستان په هنــداره کــي دانســان دټــولنيز
تکامل مضمون خيړلی دی، او داهغه لومړنی اثردی چي مضمون يي دلرغــوني
يونان دمعروف داستان (اوډيسي) سره مقايســه کيــږي . رانســن کــرو زو د
اوديسي د داستان قهرمان اوديســوس پــه شــان يــو بيړيــوان دی چــي پــه
سمندرکي يي بيړی په ختونوزي اودی ټاپو ته ځي ... » او دليکني په پای کي
بيا ليکي : « دا داستان دنړی په ډيرو ژبو ژباړل شوی دی ، اود ادبياتو خيړونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلي دی چې دحکايتي فورم ادبياتو په چوکاټ کې دا داستان يو مکمل نـاول دی . داپه دي مانا چې په هغه کې عيني واقعيتونه د ذهنی جرياناتو تابع شوي نه دي اودتاريخ دقانونمندئ د اصولو په مراعات ماجراوې په کې ځـای شـوې دي. »(١)

کله چې د ددغو آثارو په اړه دعطايی صاحب ليکنې لولو، هغه موږ ته يوه انتباه داسې راکوي چې داډول آثاردنړيوالو شهکارونه په لړکې راځي ، همداده چـې په ډيرو وختوکې لويديز کره کتنونکي هم په دي نه دی توانيدلی چـې دهغـو جزيات بايد دخپلو لوستونکوپه واک کې ورکړي ، له بله پلوه يوه بله داهـم ده چې ژوند روان دی ، دا آثار د هرې ورځې په تيريدو سره په نوي پوهه او نـوې ليد سره لوستل کيږي، شنل کيږی او هغه رازونه چـې پـه کـې دي ورو ورو را سپړل کيږي ، دلويديز زياتره داستانو نه د داستان ليکنې په لوړو مهـارتونواو هنري نوښتونوسره ليکل شوي آو داوډون ډول يې هم کله کله خپله پيچلتيـا لري ، له بلې خوا دا خبره هم ده چې ژور انعکاسات په کې شوي چـې ژورې او دوامدارې کره کتني ته اړتيا لري ځـو پـه دغـه اړه خپـل کشـف دمنطـق او استدلال او عينيت پراساس برابرکړای شي.

له دی ټولو سره سره با يدووايو چې عطايي صاحب دپښتو کره کتنې په تـرڅ کې دپاملرنې وړ کار کړي او ليکنې يې په دغه برخـه کـې دځـانګړې يـادونې وړدي. د (ارهټ منګوټی چورلي) پرداستان يې کره کتنه خپل جالبيت لري ، لکه چې ليکي : « دپيښور د داستان ليکونکو پـه آثـارو کـې ددغـو منـاظرو انځورونه ډيرجالب دی ، خود کمبود برخه يې داده چې په داستان کې دپيښـو علتونه چي ټول دعينی قانونمندئ په چوکاټ کې تحليل کيدی شي ، کله کله په بې پروا دتخيلاتو تابع کيږي، اوډيرې ورکې لارې په مخ اخيسـتل کيـږي . دعايشه ملک داستانونه هم ددغو ښکلاوو او کمبودو نو څخه بې برخې نه دي ، ددغې مجموعي په داستانو نوکې د (ارهټ منګوټي چـورلي) داسـتان يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيره عمده او مهمه موضوع احتوا کوي ،په دغــه کــوچني داســتان کــې ددې واقعيت ډيره ماهرانه عکاسي شوې چې څرنګه دتاريخ دوه غټ پړاوونه يعني دکلي شډله فيودالي اود ښار محيله بورژوازي په ټکرکــې راخــي . د داســتان ليکوالو يعنی عايشه ملک يوازې ما جرا بيانوي اودخپل بيان لپاره ښکلي ادبي او ژبني ترکيبونه ـ استعارات او تشبهات راوړي . او هدف يې دادی چــې ددې په اصطلاح دخوارانو پرحال د بډايانو عواطف را اوچت کړی ، خو په آګاهانه تــو ګه تردې کوچني هدف پورته ديوډير لــوی هــدف لپــاره کــارکوي. ليکوالــه دطبقاتي تضاد او طبقاتي جنګ دمقولو له مفاهيمو څخه خبــره نــه ده اوپــه رفورمستي طريقه دټولنيزو مسايلو دحل فکر کوي... »(٢)
په پای کې بايد ووايو چې د عطايی صاحب کره کتني زمــوږ دکــره کتنــې پــه بهيرکې په تيره بيا هغه چې د

----

(١) ابراهيم عطايی ، (د رابنسن کرو زو ادبي داستان ...) زيری ، ١٣٦٣ کال (٣٤-٤٤) ګڼه .
(٢) عطايی (دارهټ منګوټي چورلي پرداستان کره کتنه) کابل مجله ، ١٣٦٣ کال (١١-١٢) ګڼه (٥٦) مخ

باندنيو داستانو دپيژندنې په برخه کې يې ترســره کــړي ســتراهميت لــري. دعطايی صاحب ليکنې لکه د روهی صاحب دهغو په شان ډيرې مسلکي نه دي ، څکه نو دی هم موږ په هغو ليکوالو کې شميرو چې دخيړنې ساحه يې علــوم ادبيه کيدای شي څکه چې دی هم لکه زموږ لومړني ليکوال پرادبي بوختياوي. برسيره نورې هغه هم لري څکه دی هم په بيلابيلو برخو کې ليکنې کوي.
له عطايي صاحبه چې راتيرشو ، زموږ ددغه عصر دکره کتنې پــه دغــه تــاوده بهيرکې زموږ ددغه عصر د ځوان ليکوال لطيف بهاند ليکنې راځي چې دلتــه يو ه لنډه کتنه ورته کوو. لطيف بهاند په ځوانو ليکوالو کې يوازنی ليکــوال دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له کره کتنې سره سرکار لري او په دغه برخه کې په عملي توګه ديوه ژوندي او هڅاند ليکوال په توګه دپاملرنې وړدی ، داسې ښکاري چې دی هم هڅه کوي په دغه برخه کې ديوه مسلکی ليکوال په توګه ځان را وځرکوي ، يو شمير ليکنې يې تراوسه دهيواد په مطبوعاتو کې زما پورتني ادعا ته يو لامل کيدای شي . جالبه خو داده چې دم ګړی په يو شمير زړو پالو کنګل فکرو ليکوالو او شاعرانو باندې نه دي ښه لګيږي او نه دده ليکنې ځکه چې دي په خپلو ليکنو کې د تقليد او پيښنو پرضد په بې صبری سره انتقاد کوي او کله کله خو دشاعراو ايجاد ګر عيبونه په علني انتقادي محافلو کې ددوی پرمخ راباسي . دی په ادبي برخه کې د کميتي ودې پلوی نه دی ، ځکه يې په زياترو ليکنو کې ټينګار پر کيفيت باندې دی. دی کله کله ځينې جالبې خبرې کوي دبيلګې په توګه يوه يې داده چې : « موږ ته دوه ، دری سوه تش په نامه شاعران په کارنه دي ، موږ يوازې دری او څلور (شاعرانو) ته اړتيا لرو » ددی مانا بيا دکيفيت وده او بسياتوب دی . دبهاند زياتره کتنې له اوښتيايي (انقلابی) بهيره را په ديخوا دهيواد په مجلواو نورو خپرونو کې خپرې شوې دي، دده ادبي اوانتقادی مقالې هم زياتره د راديو افغانستان له ادبي پرګرامو، دکابل پوهنتو ن د خپرونې (احتماعي علوم) (کابل مجلې) (زيرې) جريدې له لارې خپرې او چا پ شوې دي. دده په ليکنو کې دده يوشمير ژباړې چې زياتره يې له فارسي ژبې څخه شوې هم دیادونې وړ دي. دده په ليکنوکې دغه لاندې ليکنې يادونې وړ دي لکه : د سليمان لايق پر کيږدی کره کتنه ، (دمارخي ناول) سريزه ، قتيل پر (انقلابی نغمې) نومي اثر باندې کره کتنه ، دامين افغانپور پر (بنګلو بتې) لنډې کيسې ته يوه کتنه او نورې په ځانګړې توګه ديادونې وړدي . دلطيف بهاند يوه انتقادي مقاله چې زما پاملرنه يې وراړولې هغه (پښتو معاصرو ادبياتو ته کتنه) ده ، له دغې مقالې څخه موږ ترهرڅه دمخه په افغانستان د کره کتنې برخه را اخلولکه چې دی ليکې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو معاصر ادبي بهیرکې کره کونه له څلو یښتمو او پنځوسمو کالونو راپیل کیږي ، او خپل استناد یې هم د استاد حبیبي پرهغو لیکنو کړي ، هغه چې پــه طلوع افغان اونورو خپرونو کې خپرې شوې دي. دده داخبره که څه هم د بـل پرحواله کړې ، خو زما لپاره یوڅه دتامل وړده ، ځکه چې پښتو کره کتنه د یوه پراخ بهیر په توګه خپل برخلیک له پښتو ادب سره یوځای پیل کـوي ، داهـم داسې یو علم دي چې د نورو علومو لکــه فزیــک ، تــاریخ ، ریاضــي غونــدي دپرمختګ بهیروهي ، په دعه اړه هم موږ باید په دې باور ولرو چې کــره کتنــه یوازې دمعاصریت زیږنده نه ده ، بلکه په معاصریت کې خپله بڼه لــري . مــوږ دخوشال انتقادي نظریات اویاد هغه عملي کره کتنه له اوسني معاصرې کتنې سره په توپیرکې نه وینو ، موږ چې کله په پښتوکره کتنه او دهغې په بیلابیلـو پیرونو باندې خبرې کوو ،هغه پرته دخوشال له نظریاتو داسې نیمګړې ده لکــه چې یو څوک د نړیوالې کره کتنې مطالعه او تشریح د ارسطو لــه (پوییتــک) څخه پرته وکړي.

دبهاند دغه مقاله جالبه ده ، په معاصرو انتقادي مقالو کې په ځانګړو مقالو کې راځي ، زه یې یوازې دلته د وروستي برخه ، هغه چې لیکوالو اوشاعرانو ته یــو لړورانديزونه له ځان سره لري را اخلم :

« خو دکره کتنې دکار دښه دوام لپاره څوسپارښتنې ضروري دي :

۱ـ په نقد کې باید د تقریظونو او تشو اندېوالیزو ستاینو کډې ور بارشي .

۲- دداسې خبرو لمنه دې ورټوله شي چې مثلآ : دا شاعرځوان دی ، دی ته څه مه وایئ ، دابل سپین ږیری دی ، دابـل دلسـو نسـخو درلـودنکی دی ، دابـل غیرمتعهد دی څه مه ورته وایئ چې زړه کې یې څه ونه ګرځي ، دابل متعهـد دی خوابدی او په قهرنه شي .

۳ـ دنقد باید دیوه ادبي جریان یا یوه ادبي ښوونځي په رڼا کې نــه وي ، ځکــه زموږ ادبیات لاتراوسه دې پړاو ته نه دی رسیدلي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ نقد باید له مسابقو اوجایزو څخه لکه هغه شیان چي اتحادیه یې هم کـړي ونه ژغورل شي ، دشعرمسابقې شته ، د داستان شته، دماشوم دادبیاتو شـته ، خو نقد هیرشوی دی .

۶ـ ګران ناقدان دې د اشخاصو په خپګان پسې نـه ګرځـي بلکـي زیـار دې وباسې چې دا ولس د عمومي فرهنګ دخپګان سبب نه شي . »(۱)

په پورتنیو پیشنهادونو کې دلومړي هغه په اړه داخبـره دیـادولووړ ده چـې د (تقریظونو) کډې باید بارنه شي ، بلکې دهغو لیکنو کډې باید بار شـي چـې د کره کتنې په نامه وي ، خوتقریظ نه وي. موږ دتقریظ پراړتیـا او داچـې دکـره کتنې یو مهم ژانردی هم باید پوه شو ، تقریظ د یوه اثر ډېـره مهمـه او اړینـه برخه په لنډو زموږ په واک کې راکوي ، تقریظ باید وي خولـه انتقـادي اړخـه باید کمزوری اوستاینلیک نه وي اونه باید له موضوع دباندې مسایلو تـه وقـف شي .همداسې دځلورم وړاندیز په اړه هم خبره یو څه ګونګه ده ، زما پـه فکـر داخبره هم علمي نه ده چې آثار باید دیو ه ټاکلي ادبی جریان پراساس کره نـه کړو، ځکه هرادبي اثر په یوه جریان پورې که څه هلته کوم ادبی مکتب مطـرح وي یا نه اړه لري ، کله چي یو اثر کره کیږي ، باید دیوې میتودلوژۍ پراسـا س خو کره کړ شي ، چې کره کتنه پرخپله دا کار ترسره کوي ، که له جریان څخه دبهاند صاحب مطلب دغربي مکتبونو په پام کې نیول وي ، هلته خبره بیا پـه ادبی تیوري باندې راځرخي .پایله داچې هرادبي اثر لـه یـوه ادبـی تمایـل او جریان سره په تړاو کې رامنځ ته کیږي ، معرفي کیږي او کره کیږي .

په هرډول بهاند زموږ داوسني کره کتنې په برخه کې یو روښانه لیکـوال دی ، چې که همدغه تګلوري په خپل خیړنو کې په پام کې ونیسې ، دده هڅـې بـه نورې هم دپاملرنې وړشي ، بهاند تراوسه دکره کتنې پرلاره په مسـلکي توګـه روان ښکاري ، خو زه دده په اړه په دی اندیم چـې لا هـم پـه علمـی لحـاظ ډېرواټن ورته پاتې دی چې باید هغه لاهم طی کړي ، باید لاهـم پـوخ شـي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه علم اصول بايد په دقيقه توگه هضم کړي . کره کتنې ته دعلومو په ډلــه کې يو ممتاز علم ويل کيږي ، هغوی چې په دغه برخه کې کارکوي بايد ددغــه علم پردغه مهم امتيازاو دهغه په مانا پوه شي. بهانــد همدغــه راز او همدغــه رمز ته ملا تړلې ده .
دلته دبهاند د انتقادي ژباړې يوه برخه چې دکره کتنې په اړه يــې کــړې ده را اخلو : « ... د شعر دکره کتنې بنسټ د ښه شعر په غوره کولو اودبدشعر په نــه منلو ولاړ دی او دکره کتنې خورا گران ډول د (نوي) ښه شعر ټاکنې قــدرت او د نوي وضعی په وړاندې د لوستونکي عکس العمل دی ، په ځــوان او هوښــيار وگړي کې (شعري تجربه) دښو اشعارود اغيزومجموعه نه ده ، بلکې «شعري روزنه» ده چې ددغو اغيزو منظم کولو ته اړتيا لري ، له موږ هيڅ يو له ذوقــه ، او دتميــز لــه نــه تيروتــونکي قــوت ســره نــه دی زيږولــی ، اوهــم ناڅاپــه داڅانگړتياوې دځوانی په دوران کې يا له هغه وروسته په لاس نه راوړو . هغــه وگړي چې تجربه يې لړه ده ، تل دتصنعی او تقلبی مطلــب دوکــه خــوري ، او دوکه کيږي ، اوکولای شو ووايو چې دهرنسل نازمو بــل شــوی ، لوســتونکي د تصنعي اوتقلبی مطلب دوکه خوړلي ده . په حقيقت کې ډيرکســان ددغــه راز څيزونو غوښتونکي دي ، ځکه په هغوکې ددغه راز مطالبو دمنلو مننــه ډيــره زياته نه ده ، سره له دې چې زما په عقيده ډيروگړي ذاتآ له ځينواشعارو څخه خوند اخلي ، په دې حال کې مې مقصد له شعرنه خوند اخستلو دکميت په باره کې څيرنه نه ده .په ډيرکړاو سره به وکولای شو داســې لوســتونکي پيــداکړو چې هغه اغيزې سره درجه بندي کړي ، ويې سنجوي چې دهغو دلوستلونه بــه شوې وي ، په دې توگه په هره اندازه چې دهغوی شعري پوهه زياتيږي ،کولای شي په شعرونو لاښه پوه شي ، انسان لومړی له شعرنه خوند اخلي او بيا دهغــه دارزښت په ټاکنه پيل کوي اوعقل داحساس ملگرتيا ته راغــواړي ، دشــعرپه درک کولو کې دويمه مرحله شته په هغې کې اشعار نه غوره کيږي اونه يې لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منلو ډېره کیږي ،بلکې هغه درجه بندي کوو په دې مرحله کې هغه وګړي چې پخوانه يې له شعرسره آشنايي درلوده ، له هغه شعرنه چې په ادبياتو کې دځان لپاره ځاي پيداکوي خبريږو ... »(۲)

---

(۱) لطيف بهاند ، په پښتو معاصرو ادبياتو کې کره کتنه ، ژوندون . ۱۳۶۳ کال ، (۶) ګڼه (۴۱) مخ.
(۲) لطيف بهاند ، دشعر کره کتنه ، زيری . ۱۳۶۵کال (۱-۲) ګڼه .

زموږ دبحث له موضوع سره پرا ړيکه ،په دغه برخه کې بل ځيره چې په دې وروستيو کې يې يو لړکره کتنې ترسترګو شوې ، هغه ځوان ليکوال زرين انځور دی ، دده يوشمير ليکنې زموږ د رواني کره کتنې په بهيرکې چې زموږ دهيواد په يوشميرخپرونو کې را څرګندې شوې ترسترګوکيږي . دده دليکنو لپاره زموږ په ځوان کول کې يوه خوشبينې ترسترګو کيږي ، خو اوس يې لاس کره کتنې ته هم وراچولي ، خو زه دی ترټولو دمخه ديوه ځيرک ليکوال په توګه پيژنم ، کره کتنه دده دليکنو په څنګ کې يوه څنګځنې برخه ده ، ځکه چې دی په عين وخت کې دمسلک په لحاظ يوژورنالست دی ، نه يو دادبيانو شاګرد لکه زموږ پورتنی ياد شوي کره کتونکي . زما لپاره دده دنقد ساحه هم هغه ساحه ده لکه چې يو ژورنالست يی بايد دکره کتنې او دهغې دميتود لوژی په برخه کې ولري . نن سبا کره کتنه او ژورناليزم هم په هغو علومو کې راځي چې اغيزه يې يو پربل باندې دوه اړخيزه ده . ده دکره کتنې په برخه څه کارونه کړي ، څه انتقادي مقالې يې ليکلي چې هغه يې بيا د (شعرونه او نقدونه) په مجموعه کې چاپ شوې هم دي ، ترټولو لوی جالبيت يې داهم دی چې دم ګړی دده همدغه مقالې خوځو وارې په بيلابيلو خپرونو کې هم چا پ شوې دي. خو اوس دادی کتابي چاپې بڼه هم له ځان سره لرو . داثرلکه چې مووېل دزرين ديو شميرانتقادي مقالو جونګ دی ،استاد روهي ددغه اثر اود انځور د کره کتنې په اړه ليکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ددعه کره کتونکي کار دکميت او کيفيت په لحاظ پــه خپلــه ســاحه کــې دپښتو له نورو ادبي څيړونکو څخه زيات دی ،دده دکار ستراهميت دادی چــې هغه په عمومي توګه دپښتوادب په بڼه کې مــړاوي بــوټي او هــرزه واښــه نــه پريږدي . دباغ د سمسوريتا او تازه ګی دپاره ديوه خواريکښ ښه ماليار دنــده اومسووليت پرغاړه لري ، انځور له ابتذال سره مبارزه کوي ، ديکنواخته کليشه يي او تکراري خبرو پرضد مبارزه کوي ، دشعراو داستان لــه پرســتيژه څخــه دفاع کوي ، ادبي نوښتګرو ته بلنه ورکوي چې دابتکــار مشــال پــه لاس کــې واخلي ... » (۱)

پښتو ادب ، هغه هم په افغانستان کې دنړۍ د نويو پرمختګو له کــاروان څخــه ډيروروسته پاتې دي ، استاد روهي هم په دغه برخه کې بله چاره نه ده ليــدلې نو ځکه له هغو جملو څخه کار اخيستی چې زياتی هنــري اړخ لــری ، کــه نــه داشونې وه چې دغه مطلب يې په يوځــوعلمي او کــانکريتي جملــو کــې هــم اداکړي وای . لکه چې هغه دانځور په اړه ويلي چې دی له ابتکــاره کــاراخلي ، مانا يې هم داده چې دی خپل مخاطب ته يو څو نــوي خبــرې کــوي ، داچــې څومره نوې دي او يا داچې دلوستونکي په نا خبرتيا به دلالت کوي ، موږ بايد د مسلې دا دواړه بعده له پامه ونه غورځوو . خو زه بياهم خپله خبــره تکــراروم چې دی يو اديب او هنرمند کره کتونکي دی ، کره کتنــه يــې ترډيــرې کچــې دعلمي اړخ په تناسب زياته هنرې ده ، خو ليکنې يې اغيزناکې اوتريــوه حــده پروړتيا برابرې دي چې بې زړه سويه خپل روزونکی تګلوري وهــي . پــه يــاد شوي اثر کې يې دا لاندې سرليکونه راغلــي : « ســريزه ، زمــا داکــره کتنــې ، دمعاصر پښتو شعر يولنډه مطالعه ، معاصر پښتو شعر ته دکره کتنې ضــرورت ، معاصر ښتو شعر کې د هنــري نوښــت مســاله ، دمعاصــر ښتوشــعرڅونورې نيمګړتياوې ، معاصر ښتو غزل تــه يوانتقــادی نظــر ، شــعرکه ادبــي ټــوټې ، دمعاصر پښتو روان شعر ته څو پيشنهادونه ، څو وروستي ټکي ، ماخذ »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي لپاره چې دانځور ددغه کتاب په محتوياتو باندې پوه شو ، کيداى شي پــه دغه برخه کې يوه لنډه کتنه وکړو په لاندې ډول : د انځور په (دمعاصر پښــتو غزل ته يوانتقادى نظر) کې پرغزل ، دهغه په وده ، په لــره اوبــره پښــتونخوا پرغزلبولو څيرو باندې رڼا اچول شوې ده ، ښکلې او نا ښکلې غزليزې شــعري بيلګې را اخيستى دي. چې داموضوعات واقعاً دمعاصرغزل (هغه چې واقعاً ښه شعروي) دپيژندګلوى او ودې

---

(۱) زرين انځور ، شعرونه او نقدونه ، کابل ۱۳۶ سريزه .

په برخه کې په رښتيني توګه دپاملرنې اويادونې وړ دي. خو دليکنې پــه پــاى کې مورِ له يوې داسې خوشبينۍ سره مخامخ کيږو چې هلته لوستونکى وار د واره يو اړخيز قضاوت ته متوجه کيږي چې : دغزل په ښه والي ، باندې هم پــه لره اوهم په بره خوا کې تبصره کوي ، دغزل مطالعه هلته او دلتــه کيــږي ، لــه دواړو خوا ووخخه ټاکل شوې بيلګې را اخستل شوى خو کلــه چــې دتبصــرو خبره رامنځ ته کيږي ، ليکوال بيا خپلو تبصرو ته يوازې دبر غزل په بــاره کــې زور ورکړى دى او په پښتونخوا کې په هسې تش په نامه غزلو ته يا داچې لاس رسى نه و اويااچې په لوى لاس يې غوښتي چې له هغو څخه بايد يوازې ښــې بيلګې را واخلي اوبس . په داسې حال کې چې په افغانستان کې يــې لــه دواړو ډلو څخه شعرونه او غزلونه را ټاکلې دي. دغه ټکى دا ښکاروى چې پرليکــوال باندې خوشبينۍ غلبه کړې او دکره کتنې اصلي موخې ته يې ورشــا کــړې ده. بايد له دواړو غزليزو بهيرونو څخه دواړې ډوله بيلګې را ټاکلې واى .
د (شعرکه ادبي ټوټې) کره کتنې کې يې له ماسره داپوښتنه رامنځ ته کــړې چې که په دغه ليکنه کې يې ادبي ټوټه ستايل شوې ، په عين حال کــې ادبــي ټوټه غندلې هم ده . دبيلګې په توګــه کلــه چــې د پښتومعاصــر ادبــي بهيــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داستادانو پرادبي ټوټو باندې خبره راځي ، نوهلته دا وايي چې « هغو پــه پيــل کې غوښتل چې دشعري غنا په څنګ کې پښتو معاصرو ادبياتو ته نثــري غنــا هم ورپه برخه کړي ، داځکه چې ترهغه وخته لا دنثر په برخه کې زيات کار نــه و شوی ، خواوس په نثرکې نوې څانګې اونوي ډولونه زموږ ليکوالو ته ســترګې په لاره دي. همدارنګه خينو دغو ليکوالو ادبــی نثــر دشــعرترحده رســولی او ښکلي کړی دی. او حتی الفت ، غونډې پياوړو شاعرانو له شعرونوځخه په خپل وخت کې دهغه ادبي نثرونه له هنري پلوه نقادانو لوړ ګڼلي دي »(۱)

په همدغه لړکې بل ځای ليکي : « موږ يوځل بيا ټينګار کوو چې : په ځــانګړي ډول په معاصرو پښتوادبياتوکې ادبي ټوټې دمعاصرو ادبياتو دپيل په لومړنيــو آثاروکې اود استادانو او مخکښانو په آثارو کې ډېرډيره ځايه په زړه پورې بڼــه لري، څرنګه چې هلته دادبي ټوټو په برخه کې ځينې نورمسايل پــه نظــر کــې ساتل په کاردي نو ځکه خو په هغو برخو کې دلومړنيو نمونو په عنــوان هغــو آثارو ته پاملرنه په کارده ...» (۲)

اوپه همدې توګه دخپل دغه اثرپه ترڅ کې ځوانو شاعرانو(*) ته بيا ليکــي : « اوس د ادبي ټوټو وخت تيردی ، اوس ادبي ټوټې ډيرزوړ چوکاټ ګڼلی شــو، او اوس دادبي ټوټو پرځای ډيرې نو ې ادبي ټوټې او داستانی څانګې موږ ته لګيا دي اشارې کوی ... » (۳)

په دغه برخه کې بايد دايوه خبره له ياده ونه باسو او هغه داچې مــوږ نــه شــو کولای يو پريو ليکوال ته داقومانده ورکړو چې ادبي ټوټه ليکل بايد بند کــړي ، برعکس بايد ووايو چې ادبي ټوټه يا منثــور شــعر(زه ډيرتوپيردلتــه نــه شــم قايليدای) نن په زيا ترو ادبياتو کې ديوه مسلط ژانــر پــه توګــه خپــل ادبــي اوهنري ځای اومقام لري ، بايد دغه ژانر دضد ونقيض نظرياتو ګرداب ته ور ونه لويږي ، ليکوال هم ددغه ژانر په وړاندې همد ا ډول چلن کړي ، هغه هــم پــه تقليدي توګه، زه پردې نظريم چې داډول حکمونه خولــه يــوې خــوا تراوســه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمنلو وړ نه دي او له بلې خوا داخبره تراوسه هم د ذهنيت دروازه ډبوې دا چې په عينت به بدليږي او كه نه ، هغه ته به لاسترګي په لاره شوځكه چې هغه بياهم يوې زياتې مودې ته اړتيالري. بله داچې داخبره هم په دغه برخه كې شته چې په داسې ادبياتو لكه زموږ هغه ، اوس وار دواره د داسې خبره اړتيا څه ده ؟ څه فرق كوي كه زموږ يوشميرشاعران د خپلوپخوانيو دغه لاره تعقيب كړي ، څه خبره ده

---

(۱) زرين انځور ، ياد شوى اثر (۱۰۵)
(۲) انځور ، ياد شوى (۱۱۵) مخ .
(*) په علمي لحاظ داسې پوله ټاكل روا كارنه دى ، دلته پوښتنه دپوهې په باره كې اړينه ده ، نه د ځوان او زاړه په باره كې ، بايد خبره دشاعراو هنرمند په وړاندې هغه چې اثريې ايجاد كړى او ياېي ايجادوي مطرح وي . ځكه نقاد چې نقد كوي ، هغه په هنراو هنري پديده باندې كوي. بايد هغه تشريح او توضيح كړي اوبس .
(۳) يادشوى اثر (۱۱۵) مخ .

چې كه موږ وكولاى شو چې دغه ژانرته په سالمه توګه وده وركړو ؟ كه شاعر، شاعروې او دشعر په رنګينو كې خپله لاره ايستلاى شي ، زه باور لرم چې ادبي ټوټه ليكل به دهغه دشعر اهميت كله هم راټيټ نه شي كړاى ، برعكس زه باورلرم چې كه ښه شاعر ، ادبي ټوټه وليكي ، دابه زموږ دمعاصرادبي بهير له لويو اومهمو برياوو څخه يوه وي . موږ تكل ليكو، او لږ لږ اوس دهغه په اړه معلومات هم لرو ، خو د دغو دواړه ترمنځ كوچني توپيردادى چې د تكل دليكنې ډول تقريباً كيسه يي ډوله دى ، چې دهغه پربنسټ لنډه كيسه وده وكړي ، همداسې كه د ادبي ټوټې پراوږ و باندې د شعر د آسمان پرلور والوزو څه ستونزه به وي ؟
دهرادبي ژانر په كارخانه هم ښكلي جوړيږي او هم بد رنګي داچې زموږ خريدار ذهن ددغو متاعو لپاره څومره قيمت ټاكي ، دلته بيا دادبي اوايجادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدیدې دماهیت له مخې ددغه اوهغه ژانر دشتون او نه شتون پوښتنه نه شي رامنځ ته کیدای . بله داچې وایی ، ادبي ټوټه نه سپن شعر دی اونه هــم آزاد ، په دغه ترځ کې خو زموږ نظر لا درننښت پیدا کوي او ګردسره په ډاګه داخبــره کولای شو چې شعر ، شعر دی او نثر نثر . که موږ ادبي ټوټه دنثر یو ډول وبولــو او په رښتیا هم (لطیف ادب *) نوموته ورته وکاروو، دهغه کمیت او کیفیــت په کې په پام کې ونیو ل شي ، په هغې کې نوښت له یاده ونه باســو او د ژونــد لطافت په کې منعکس شي ، نو بیا خو ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې .

په عین حال کې زه دغه نظرچې دانځور په دغه اثر کې دتاکید پرلامــل راوړل شوی دانتقاد وړبولم لکه چې دادبي ټوټې په اړه وایــي : « زه لــه هغــو ټــو لــو کسانوڅخه چې ادبي ټوټي صادروي کرکه لرم » څه باید ووایو چې دانظر پــه خپل وار یو ادبي نظردي؟ زه خو پرې شکمن یم ، ستاسو یې زړه ، کــه ســړی یوازې دومره ووایي چې ته (هغه ځوک چې پورتني خبره کوي) څه کاره یــې چې د کرکې پر ډګر دریدلی یې ؟ له بله پلوه یــو ځــوک غــواړي ادبــي ټوټــه ولیکي هغه به ځانته دا صلاحیت ورکوي ، استعداد به یې لري، خوموږ داحق نه لري چې پرچا دصادرونکي نوم (چې په ادبیاتو او ادبي مطالعاتو دود خبره نــه ده) کیږدو ، ځکه موږ نه پوهیږو چې اوس دلته کرکه کونکي ډیرمقصــر دی او که تش په نامه صادرونکي ؟

تراوسه چې هرچا او هرچیرې د ادبي ټوټې پرضــد څــه ویلــی او لیکلــي دي ، هغوی ټول پریوه ټکي باندې ګوته ږدي چې ګواکي ادبي ټوټــه شــعرته زیــان رسوي ، د شعرارزښت راټیټوي ، دغه ټکی هم په دري او هم پــه پښــتو روان بهیرکې روان دی ، په داسې حال کې چې دخپلې دغې ادعالپــاره تــردې دوو ټکو زیات نه څه وایي او نه یې لیکلي دي . زه فکرکوم چې دا یوه ذهني بهانــه ده چې په علمي لحاظ سړی زیات اهمیت نه شي ورکولای ، ځکه تردغو لړکیو نظریاتو څوځلې زیات نظریات شته چې برعکس ددغې پدیدې ملاتړکړي .پــه

پښتومعاصر ادب کې ددغه ژانر بنسټوال راحت زاخیلـي یـادیږي ، لـه هغـه تراوسه نژدي یوه پیړی په بشپړیدو ده ادبي ټوټه هم د عمـر پـه لحـاظ اوس ترسلوکالو زیات عمر لري ، خو موږ نه پوهیږو چې ځنګـه دابیـا اوس یـو زوړ چوکات شو ، زوړوالی خو خپل دلایل لري ، خو موږ نه پوهیږو چې د ادبي

---

* دپښتونخوا ادب پوهان تقریبآ همدغه نومونه د ادبي ټوټې لپاره کاروي ، خو زه دیو وړاندیز پـه توګـه وایم چې د لطیف ادب او ادبي ټوټې دواړې نومونې ددغه ارتستیک ژانرله قدو قامت سره نه جـوړیږي . ځکه چې دادب مختاړی په دغه برخه پراخه اوعامه انطباع لري ، دابه هم داماناولري چې که مـوږ ووایـو ادبي کیسه ، ادبی ناول اونور ، زه باورلرم چې په راتلونکو نژدي وختو کـې زمـوږ نـوي کولونـه او نـوی انکشافات زموږ دغو وړو وړو تیروتنو ته متوجه کیږي ، موږ پـه رښـتیاهم اوس نـه پـوهیږو او یـاداچې ډیراهمیت نه راته لري ، خو په دی باید پوه شو چې ستونزه شته او له هغې باید په دغه ترخ کې سـترګې پټې نه کړو ، که موږ ووایو (هنري ټوټه) بیاهم خبره ډیره پراخه ده ، خو که ووایو (نازکـه ټوټـه) ددې لپاره اوس دومره وخت لکه چې پر (ادبي ټوټه) تیرشوی دی په کاردی ، ځکه هره ادبي نومونه که څـه هم قراردادي بڼه لري ترهغو چې په عینیت باندې د ذهنیتو ګوزارونه خوري . زما وړاندیز دادی چـې دم ګړی (۱۳۷۰) موږ په ټول افغانستان کې دوه دری ښه شاعران لرو ، ادبي ټوټه خو یوې خواته پریږده ، که موږ زیات لیکوال او شاعران ولرو او ددغې برخې له ودې سره لیواتیا لري ، هغوی یې باید ولیکې اوهغوی یې باید پر نومونه باندې هم فکر وکړي .

ټوټې ما شومتوب او ځواني چیرې او ځنګه تیرشوي دي ؟

پرپورتنیو خبرو برسیره یو څه چې ددغې موضوع په اړه باید له یاده ونه باسو ، هغه دادی چې انځور صاحب باید داخبره کړې وای چـې دغـه خبـره او دغـه نظریه چې د ادبي ټوټې په اړه ده وړاندې کړې لـه سـره دده نـه ده ، داهغـه طرحه ده چې دلومړي ځل لپاره پردې باندې شپون خپل زور وهلی و، لکه چې په دغه کتاب او هم د (ژوند انځور) کتاب کې یادونه په مفصله توګه شوې خو په شعرونو او نقدونه کې دغې موضوع ته یوه ساده اشاره هم نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سرلیک په دغــه اثرکـــې « د پښـــتو معاصـــر شـــعرد روان بهیرلپـــاره څـــو پیشنهادونه » هغه جالبه کره کتنه ده چې که مې څوک په ګناه ونه نـــه نیســـي نودابه ووایم چې دانځور په ټول اثرکې همدغه یوه لیکنه ده چي ټـول اثریـــې دلوستلوکړی دی. د اوسني کره کتونکي دنـــده یـــوازې دانـــه ده چـــې یـــوازې ستونزې او نیمګړتیاوې را وسپړي ، بلکې یو کره کتونکی ترهرڅه دمخه داپازه هم لري چې باید له ستونزو ا و نیمګړتیاوو څخه د وتلو لارې په ګوته کړي . په دغه لیکنه کې هم دغه تیوریکي اصل دا رسالت ترسره کړی چې ادبی بهیریې په رښتیاهم دخپل معراج په لور لارښونه کړي دی .دبیلګې په توګه یې په (۶) وړاندیزکې دنوي شعر د رسالت په باب خپل وړاندیز داسې طرحه کـــړي دی : « ... له بده مرغه په پښتومعاصره او اوسني او ځوانه شاعرۍ کې (نوی شعر) تـــه په خپل اصلي مفهوم سره دومره زیاته توجه نه ده شوي او شـــاید یـــو څوتنـــه نامتو معاصر شاعران ولرو چي په خپلو ښواولوړو شعري آثارو یې (نوی شـــعر) رامنځ ته کړي او روزلی دی ، خونور مجموعي معاصر او اوسنی اوځوان شـــعري بهیر دی اړخ ته بې توجه پاتې دی . اوکله کلـــه لا حتـــی (نـــوی شـــعر) او (آزاد شعر) چی مفاهیمو ته یې باید غوروشي رټل شوی او توهین شـــوی هـــم دی او داځکه چې له دغو مفاهیموسره دعصر دنویو شعري پدیدو په عنوان آشـــنایی کمه وه او یاده ... له دغوخبروڅخه زمونږ موخه داده چی نوی شعرته په پښـــتو شاعرۍ کې دخپلو اصلي اساسي مفاهیمو پربنیاد پاملرنه وکړو. زمونږ په ځوانه او اوسنۍ پښتو شاعرۍ کې که نوي شعر ته او یاد نویوالي مسالی ته که په زړو قالبونو کې دقت کیږي نوداهم یوه خبره ، خو ددې په څنګ کې بایـــد نـــوی او آزاد شعرته هم بې غوره نه شو. او باید نوی او آِزاد شعر له دې وروسته دعصر دولولو ډیره ښه هنري تصویرګري وکړي اوزمونږ په اوسنې شاعرۍ کې نـــوی او آزاد شعرونه رامنځ ته شي ... » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داډول وړاندیز سره له دې چې وضاحتی منطق یې لـږ کمـزوری دی ، دځوانـو لیکوالو او شاعرانو لپاره چې هغوی له شعرو شاعرۍ سره آشنا کوي اوداهغـه جوړونکې چاره ده چې موږ یې دانځورپه دغه لیکنه وینو.
په تولیزه توګه ، انځور او دهغه داشان کره لاربښوونې د پښتو معاصر ادبي بهیر په اوسنې پړاو کې چې نوروړیرخه نه لرو دمعاصر شاعرپه تګلاره کې روزونکې مثالونه دي ، انځور دي او انځورونې !
دانقلابی بهیردکره کتنو په برخه کې یو شمیرنور لیکونکې هم د یادونې وړ دي ، هغوی چې په دغه پیرکې یې لیکنې کړې دي لکه زیار ، دوست شـینواری ، نورمحمد سهیم ، شاه محمـود حصـین او نـور . د دوی یـو شـمیر جـالبې او دپاملرنې وړ کره کتنې هم پـه کابـل مجلـې ، زیـري ، ژونـدون اونـورو کـې مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. د دوست شینواري (دتګـور شـعر...) کـره کتنه دده له مهموهغو څخه ده ، دوست شینواری یواکادمیک او مترفی پوه دی چې په کره کتنه کې یې د استدلال تګلوري منطقي ، عالمانه

---

(۱) زرین انځور یاد شوی اثر (۱۲۹) مخ .

اومنصفانه دی . ده په ځوانې کې ډیره ښه غزلیزه شاعري کړې ده، یوه شعری مجموعه یې هم چاپ شوې ، خوله هغه وروسته په اکـاډمیکو څیړنـو بوخـت شواو شاعري یې څنګځنې ذوق شو . همداده چې دی زموږ پـه اوسـنیو هغـو پوهانوکې راځي چې هم شعرویلای شي اوهم یې کره کولای شي لکه چې مـا ددغه اثرپه لومړیو کې دعالم او ادیب کره کتونکې پـه اړه خبـرې کـړې وې ، ځکه نو دوست صاحب زما دلست په ادیبوکره کتونکو کې راځي . دځوان شاعر افضل ټکورپرشعریې د کره کتنې یوه برخه دلته دده دکرهکتنې دبیلګې په توګه را اخلو لکه چې لیکي :« ... دخیبر دادبې مکتب زیات غزلونه په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډو بحرونو او یاتول او تال ویل شوي چې غالبآ هره مصرع یې (یوولس) څپې اوخه یې (دوولس) څپې لري ، دټکور له دغو غزلونو څخه څلور یې په (یوولس) څپیز دي ، یوازي پنځم مثال غزل یې (دولس) څپیزه دی ، دده زیات غزلونه چې مالوستي یوولس څپیز دي ، که په لنډ ډول ووایم ترکومه ځایه چې ما دټکور غزلونه لوستي اویا مې اوریدلي دي ، دهغو په رڼاکې ویلای شم چې دده په شاعرۍ باندې داستاد حمزه دادبي مکتب ستره اغیزه پرته ده اوهمدغې اغیزې دټکور شعرته خوند ، نازکخیالي ، او رواني ، سلاست او راښکون ور بښلي دی. » (۱)

دپوهاند زیار په کره کتنو کې (ځوان ژمن پښتوادب ته یوه کتنه) ددغه پیرپه انتقادي بهیرکې دځوان کول د روزنې په ترخ کې روزونکي انتقادي مقاله ده ، زیار هم لکه د دوست شینواري په شان یوځو بعدي لیکوال او پوهاند دی ، آره :ځانګه یې ژبپوهنه ده ، خو په ادب پوهنه او ایجادیاتو کې یی ځای دویم دی ، دمعاصر انتقادی بهیر په ترخ کې دده نوم دیوه لارښود او استاد په توګه اوځار دی ، دی په فکري لحاظ هم یو ژمن او پرمترقي اساساتو باندې باورمن لیکوال اوژبپوهاند دي ، دده په یاده شوې لیکنه کې هم موږ دده په اند او آیده باندې په ښه توګه پوهیدای شو دی لیکې چې : « په خواشینۍ سره بایدوویل شي چې نن سبا په پښتو کې شعري زیږونې په سمه او رښتینې مانا او مفهوم ډیرې لږې لیدل کیږي ، اوښایي په ورځنیو سلو نظمونوکې متې دیونیم (شعر) څرک ولګي چې هغه دي په رښتیا له تعریف سره سم په هنري او ښکلاییزه ادبیاتو دټولنیزو واقعیتونودځلونې او انګازی په ښه یو ډول رښتنی انساني چار اوسي ...» (۲)

دعلوماکاډمۍ دغړي او دکابل مجلې مدیر نورمحمد سهیم هغه کره کتنې چې په زیرې اوونیزه اودده په ځانګړي اثر (په پښتو لنډو کیسو کې ریالستي افکار » کې راغلې دي ، دځوانو کره کتنونکو دآثارو په لړکې دمرغلرو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شميردي ، دی شاعرنه دی ،خو ښه کيسه ليکونکې دی ، ديوه کيسه ليکونکي په توگه دده کره کتنه هم دلته زمونږ دخيرنې په ترخ کې ځانگړی ځای لري ، ده په دغه اثرکې دځوانو ليکوالو يوشميرکيسې کره کړې دي ، د (اوښکې او الماس) په نامه کيسې په اړه ليکي : « ... په همدې توگه د اوښکې او الماس کيسه درواخلئ ، او سره له دې چې دې کيسې ديوه فيشني ښاري ژوند ښه تابلو ايستلې اولوستونکي دداسې ژوند په تولوکوايفو ښه پوهوي ، خو چې د لالا رمضان د وريري برخه په کې يوازې وهل اوټکول اودلالا رمضان په کې يوازې مړې اوښکې تويول دي نودسلما يې پې څه ؟ ځکه سلما هماغه سلما ده اونه يوازې يې په ژوند کې بدلون نه راځي بلکې يوه زړه وړونکي نشه هم ور زياتيږي بايد په ياد ولرو چې دغه کيسې چې يوازې خوالې او ناخوالې شميرې او ياپه هرڅه يوازې دانتقاد گوته ږدي ، هغه دگورکي خبره (زمونږ لپاره يوازې په دې درد لگيږي چې مونږ په خپلو تيرو آثارو اوبقاوو باندې يوه شو ، او دهغو دناانډوليو له منځه وړلو په لاره کې په مبارزه لاس پورې کړو ، که نه نو ديوه ټولنيز شخصيت دښووني او روزنې په درد نه خوري ځکه سره له دې چې په هرڅه دانتقاد گوته ږدي ، دکوم نوې شي بنسټ نه ږدي ، دغه راز کيسې له ژوند سره دخپلو کرکترونو دپيوندولو او له طبعيې پيښو سره دهغو دآشتې کولو له لارې يوازې کولای شي چې ژوند ته ورڅيرمه شي خود ژوند دشرايطو په ښه کيدو کې کومه لاره نه شي ښودای ...» (۳)

---

(۱) دوست شينواري ، دتکورشعرزما په نظر ، ژوندون ، دريمه گڼه ، (۱۳۶۵) (۶۵) مخ .

(۲) پوهاند زيار، « ځوان ژمن پښتوادب ته يوه کتنه » لکچرهای آموزشی ۱۳۶۲کال (۲۰۱) مخ .

(۳) نورمحمد سهيم ، په پښتولنډو کيسوکې ريالستي افکار ، ۱۳۶۵ کال ، (۹۹) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه ادبي پيرکي دنورو خورو ورو مقالو په څنگ کي يوبل ځانگړي اثــر د « کره کتنه » په نامه په ۱۳۶۴ کال کي د هڅاند ليکــوال گــران هيــواد مــل پــه پاملرنه افضل ټکور راغونډ او خپورکړ، ددغه اثر
محتويات په زياته کچه د کره کتني په عملي او تيوريکي برخو کي دي. که څه هم ما په پنځوسموکالونوکي پرکره کتنه اودهغې پربهيربانــدې اوږدې خبــرې وکړې ، خوداچې دغه اثر په دغه دوره کي وروستي چــاپ شــوي اثــردی ، او کومې کره کتني چي په دغه اثرکي راغونډې شوې ، هغه هم په اوســني کــره کتنې کي ديوې ځانگړې هدفمندۍ يادونه کوي. په کتــاب کــي دعلمــي کــره کتنې ډيرې ښې اوانتقادي بيلگی راټولې شوې دي خو له بده مرغه چي ددغــو کره کتنوپه اړه ديوې تفصيلی تبصرې او دهغو دماهيت د څرگندونې کمي لــه ورايه محسوس دی . زما وړانديز داو چې ټولونکي اوياهم مشوق بايد لږ ترلــږه يوازې د مقالې اوجالبو انتقادي ليکنو په راټولولو بانــدې بســنه نــه وای کــړې اويوڅه يې سره سپړلې وای. زه داهم منم چې مدون کيدای شي دځان لپــاره داخبره وکړي چې گواکي دده چاره يوازې ددغه اثرخپــرول او ترنــورو پــورې رسول وو. په دغه ترخ کي زه فکرکوم دادهغې موسسې مسووليت و چې بايــد هغه يې يوه باصلاحيته کس ته سپارلې اوهغه زموږ دغه وړانديز ته عملي بڼــه ورکړې وای .
په هرډول که خبره سره خلاصه کړو ، کولای شو ووايو چې د اوښتيايي پيرکره کتنه او دهغې دخپريدواو پيژندگلوۍ په برخه کي ښايسته خواري شــوې ده ، هغه کره کتني چې د ليکوالو داتحاديې له خوا خپرې شوې ، هغو ټولو زموږ په معاصر ادبي بهيربانديې پوره روزنيز اغيزدرلود. دليکوالو داتحاديې دکره کتنې دڅانگې په هلوځلوکي دوې خبرې په خانگړې توگه ديادونې وړ وې ، يو دلتــه د افغاني معاصرادب دنامتو ليکوال راټولون واو بل په دغه وخت کــي دعلمــي کره کتنې د بيا راژوندي کولو بهير، چې له يــوې اوږدې مــودې رکــود څخــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دهغه لپاره کارپیل شو، په دغه ترڅ کې له یوې خــوا دمعاصــرادبیاتو یوشمیر ښې اویابدې بیلګې د انتقاد تر ژرنده راووتې ،او له بلې خوا کره کتنــه د ادبی آثارو د عملي تنقید اوانتقاد په ډګر کې راڅرګنده شوه . پرعلمي آثــارو باندې بحثونه ، تقریظونه او انتقادي مقالې هغه څه وو چې هــم زمــوږ لیکوالــو ولیکلې او هم یې له نورو ژبو څخه راوژباړلې . مطلب داچې انتقاد هم د انتقــاد کولو دجرآت اوهم د انتقاد دزغم روحیه په علمي اومنطقي توګه رامــنځ اوپــه نژدې یوه لسیزه کې دخپلې پیاوړتیا پوړۍ ته ور رسیده. موږ د افغانی لیکوالو پرکارونو او دهغو پرانتقادي هڅو باندې تبصرې وکړې ، خو دهغو ي په باره کې چې له باندنیو سرچینویې زموږ ددغه بهیر دپیاوړتیا لپاره کار وکړ ډیرڅه ونــه ویل ، په دغه برخه کې یوازې دیوه لیکوال او استاد اروابناد ګل محمد نورزي (دافغانستان دعلومو اکاډیمۍ دلومړي مشر اوبنسټوال) د نامتو روسي لیکوال بلنسکي « ګوګول ته لیک » چې دنړیوالې کره کتنې په ترخ کــې ډیراهمیــت لري پښتو ته له روسي سرچینو را وژباړه . دا له هغو ژباړو څخه وه چې زموږ د نوې کره کتنې لپاره هم په تیوریکي لحاظ ډیرمهم او دیادونې وړ اثــرو ، چــې دلته یې یوه برخه دیوې ژوندۍ کره کتنې په توګه را اخلواو خپل مبحــث تــه هم ددغه لیک په یوه برخه باندې دپای ټکي ږدو. د (ګوګول ته لیک)په یــوه برخه کې ویل شوي :

« ... زه ستا سې په آینده تصمیم خبرنه یم . ولې زما په مخ کې ستاسو کتــا ب پروت دی ،ما هغه سل کرتې سرترپایه ولوست. په هغه کې ما هیڅ پیدا نه کړل بي له هغو شیانو، په کومو باندې چې اوسنۍ خبرې رواني دي. هغه څــه چــې ستاسو په کتاب کې شته زما زړه او احساس یې رټ زخمي او توهین کړل . که چیرې ما خپل توهین شوي احساس ته موقع ورکړې وای نو یقین دی چې دغه لیک به په ستره کتابچه بدل شوی وای. ما په اول کې هیڅکله نه غوښتل چې ددې کتاب په باب تاسو ته څه ولیکم ، ولو چې زړه مې ډیرڅه راته ویل او پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې صبرۍ سره د ليک ځواب ته منتظيروم. تاسو په رسمي توګه په مطبوعــاتو کې وليکل چې که څوک زما په باب څه ليکل غواړي کولای شي خپل نظريات خپاره کړي . که چيرې زه په روسيه کې اوسيدای ما دغسې مکتوب تاسو ته نه شو ليکلای ځکه دهغه ځای شي کينان (جاسوس) پردې ليکونه راخلاصــوي اوهغه لولي . د دوی داکار دخپلې خوښې لپاره نه بلکې دجاسوسۍ لپاره هــم دی. د سږ کال دوبې زما لپاره په توبرکلوزپيل شو . زه يې خــارج تــه پــه تلــو مجبورکړم ، ان ستاسو ليک يې ماته رازلځ يرون ښــارته راوليــږه . نــن شــپه پاريس ته دفرانکفورت ناماين له لارې روان يم. داچې په تصادفی ډول ستاسو ليک زما لاس ته راغی، زما په زړه کې راغونډ شوي شيان په همدې ليک کــې راووتل ، زه هغه څوک نه يم چې خبرې په نيمايې کې پريږدي ، چــالاکۍ مــې هم زده نه ده ، داشيان زما په طبعيت کې نه راځي .

پريږدئ چې يا تاسو او پخپله زمانه ما ته راوښيي چې ستاسو پــه بــاب زه پــه خپلو نتيجه ګيريو کې غلط شوی وم. زه به ترټولو اول ، په دی خوشاله شم. زه دخپلوخبرو څخه هيڅکله هم نه منکريږم ، دلته زما اوستا دشخصيت موضوع مطرح نه ده ، بلکې دلته په هغه څه باندې خبره روانه ده چې نــه يــوازې زمــا بلکې ستانه هم لوړه ده. دلته خبره په واقعيت باندې روانــه ده ، او خبــره پــه روسيه باندې روانه ده ، داده زما وروستۍ او اخرنۍ خبره که چيــرې تاســوته داسې بدبختي درخيرمه شوې وي چې دخپلو پخوانيو هنــري آثاروڅخــه پــه آرامه توګه او آسانۍ سره لاس په سرشوي وئ ، نو اوس هم داسې پــه آســانۍ سره دخپل وروستي اثر نه منکرشئ ، هغه ګناه ده چې ددې اثر په چاپولو سره مو په سراخيستي ده ، هغه بايد په خپله جبران کړئ ، دهغه پــه جبــران کــې داسې نوي اثرجوړکړئ چې ستاسو پخوانيو آثارو ته ورته وي. » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه :

دپښتوادبي بهيرپه ترخ کې مودکره کتنې په لنډه تاريخچه باندې لږ اوډيره رڼا واچوله ، خو دابايد ووايو چې لومړی خو دغه کار ديــوې پيلامــې بڼــه درلــوده ،دويم داچې دغه کاربشپړنه دی ،کيدای شي ، په راتلونکې کــې دا کــارتردې هم ښه اوپه بشپړه توګه ترسره شي اوبډايی ورکړه شي . په دغه اړه بايدووايو چې دکره کتنې په برخه کې په تيرو لسوپنځلسو کلونو کې يولړعملي کارونــه له هره پلوه د يادونې وړ دي. په دغوکلونوکې د کره کتنــې يوشــمير ژانرونــه (ډولونه) دپخوا په انډول نه يوازې دود شول بلکی پراختيا هم ورکړه شوه. د « نقد پرنقد » اصل چې تردغه وخته زموږ په ادبي بهيرکې کله پردی او کلــه نــا آشنا ښکاريده رامنځ ته او دپرله پسې عملي ټولنــو او غونــډو لــه لارې يــې پياوړتيا ومونده. چې ګټورتيا يې دادبي آثارو اوادبي بهيرد کره کيدو پــه تــرخ کې روښانه وه . دادبي خپرونو په لړکې يوشميرخپرونې لکه ژونــدون مجلــه ، کابل مجله او دزيرې جريده ډيرې مهمې اود يادونې وړدي. ځکه ددغو خپرونو له لارې يوشميرمعياری کره کتنې د رواني پيړۍ په دويمــه نمــايی ترســترګو شوې.
دهرې ټولنې د ژوند او ادبي آثارو دښې پيژنــدنې لپــاره کــره کتنــه يــوازنې موثراوګټور مضمون دی ، چې زموږ په ټولنه کې لاهم په مقــدماتي مرحلــوکې دی ، ترهغو به موږ ښه ادب او ادبی آثار ونه لرو ترڅوچې ديوې سستما تيکــې علمي کره کتنې خاوندان نه وو. ترهغو به دنوښت پررنګ اوترنــګ پــوه نشــو ترڅو هغه ونه پيژنو ، اوترهغو به ديوه ادبی شهکار خاوند ان نه شو ،ترڅو چې د ادبي شهکار دزده کړې اوتمرين په رمز باندې نه وو پوه شــوي . ددغوټولــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رمزو لپاره وړده چې کره کتنې ته مخه کړو، ویې وایو او په عملي توګه یې لـه ادبی ایجاد سره پتلیزکړو.
زه باورلرم چې داادب ددغې مهمې برخې په باب به زموږ ځوانان په زړه پـورې اوکوټلی کار راپیل کړي اوددې امید شته چې په نژدې کې به موږ دکر کتنې په برخه کې ډیرښه او فني او کره کتونکي ولرو. ځکه ثومره چې ادبـي او هنـري ایجادیات دټولنیز ژوند ژورې راسپړلي شي ، دهغوپه څنګ کې به دغه ادبي

---

(۱) بلنسکي «ګوګول ته لیک » دګل محمد نورزي ژباړه ، ژوندون (۶) ګنـه ، ۱۳۶۳کــال (۵۱) مخ .

ډالی هم دځپل انتقادي طبعیت په رڼـاکې پـه علمـي وړتیـا سـره دانسـاني ارزښتونو دپیژندنې چاره په ښه توګه ترسره کړي . زموږ کـره کتنـه د ودې او ځلا اونوې راتلونکې په لورګامونه پورته کوي اوزموږ د اوسني ادب هسـکې او تیتې به دغه علم موږ ته راپیژني او ځان به زموږ د ژونـد لـه عینـي او ذهنـي وړتیاسره دسمون په لور غزوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱ـ افغان یاد ، دمقالوجونګ ، دکابل پوهنتون خپرونه ۱۳۶۰ کال .
۲ـ زرین انځور ، شعرونه او نقدونه ، دلیکوالو اتحادیې خپرونه ، ۱۳۶۵ کال .
۳ـ براهني رضا ، طلا درمس ، تهران ، ۱۳۴۷ کال .
۴ـ بینوا عبدالرووف ، اوسنی لیکوال (۱) (۲) ټوکونه ، کابل ۱۳۴۱ -۱۳۴۵ کالونه
۵ـ بلنسکي ، ګوګول ته لیک ، د نورزي ژباړه ، دلیکوالو اتحادیه ، ۱۳۶۳ کال
۶ـ پښتون اتمانزي ، (اخبار) پیښور ، ۱۹۳۸ کال .
۷ـ پښتو مجله ، پیښور ، ۱۹۷۹ اونورکلونه .
۸ـ تربور ، پښتو ډرامه ، پیښور ۱۹۶۱ کال .
۹ـ حبیبي ، عبدالحی ، پښتانه شعرا (۱) ټوک ، ۱۳۳۰ کال .
۱۰ ـ حبیبي عبدالحی ، په اوسني پښتو شعرکې د ژوند ځپې ، کابل ۱۳۶۰ کال .
۱۱ـ ختک ، خوشال خان ، دستارنامه ، پښتوټولنه ، ۱۳۴۵ کال .
۱۲ـ ختک ، خوشال خان ، ستواتنامه ، کبل ۱۳۵۸ کال .
۱۳ـ ختک ، خوشال ، کلیات ، پیښور ۱۹۵۲ کال .
۱۴ـ خپلواک ، مجله . پیښور ۱۹۵۸ کال .
۱۵ـ دوران مجله ، پیښور ۱۹۵۸ کال .
۱۶ـ روهي محمدصدیق ، ادبي څیړنې ، دلوړو زده کړو مطبعه ، ۱۳۶۰ کال .
۱۷ـ راحت زاخیلی ، ناول دماروخی دژبواوادبیاتو پوهنځی خپرونه ، ۱۳۶۳ کال .
۱۸ـ رهبر ، مجله (۱۷) ګڼه ، پیښور ۱۹۵۸ کال .
۱۹ـ زیار مجاوراحمد ، (مقاله) کابل مجله ، ۱۳۶۰ کال .
۲۰ ـ زرین کوب عبدالحسین ، نقدادبی (۱) ټوک ، تهران ۱۳۵۴کال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ زيري (اوونيزه) دافغانستان دعلومو اکاډيمی ، ۱۳۶۳ کال .
۲۲ـ ژوندون (مجله) د افغانستان دليکوالو دټولنې خپرونه ، کابل . ۱۳۶۲ کال .
۲۳ـ ژوندون (مجله) - - - - - - - - ۱۳۶۳ کال .
۲۴ـ ژوندون مجله ، - - - - - - - ۱۳۶۴کال .
۲۵ـ ژوندن مجله - - - - - - - ۱۳۶۵ کال
۲۶ ـ سراج الاخبار (جريده) پنځم کال ، (۱۳۳۳ه ق) کال .
۲۷ - سراج الاخبار (جريده) شپږم کال ، (۱۳۳۴ه ق)
۲۸ـ سائل ، رحمت شاه ، دلمبو په سوری ، پيښور ۱۹۸۵ کال .
۲۹ـ سهيم ، نورمحمد ، په پښتوکې کيسوکې ريالستي افکار، علومو اکاډيمی ۱۳۶۵ کال .
۳۰ ـ سورانی مجبور ، دبنوادب پيښور ۱۹۷۱ کال .
۳۱ـ شريفه شريف ، د ژوند انځور ، ۱۳۵۷ کال .
۳۲ ـ شيد ا کاظم ، ديوان ، کابل ۱۳۳۱ کال .
۳۳ـ طلوع افغان (جريده) کندهار ، ۱۳۱۷ کال .
۳۴ـ عرفان (مجله) دمعارف وزارت ، ۱۳۶۲ کال .
۳۵ـ کابل مجله ، (۷) ګڼه ، ۱۳۳۹ کال .
۳۶ـ کابل مجله ، (۱۲) ګڼه ۱۳۳۹ کال .
۳۷ـ کابل مجله (۱) ګڼه ۱۳۴۱ کال .
۳۸ـ کابل مجله ، (۱۱ - ۱۲ ګڼه) ۱۳۶۳ کال .
۳۹ـ لکچرهای آموزشی ، کابل پوهنتون خپرونه ، ۱۳۶۲ کال .
۴۰ـ مغموم يارمحمد ، دخوشال فرهنګ ، پيښور ۱۹۸۵ کال .
۴۱ـ هوتک محمد ، پټه خزانه ځلورم چاپ ، کابل پوهنتون ۱۳۵۷ کال .
۴۲ـ هيوادمل ، دمحمد هوتک ژوند اومزار ، کابل ۱۳۶۲ کال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (ګلزار سنګروال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

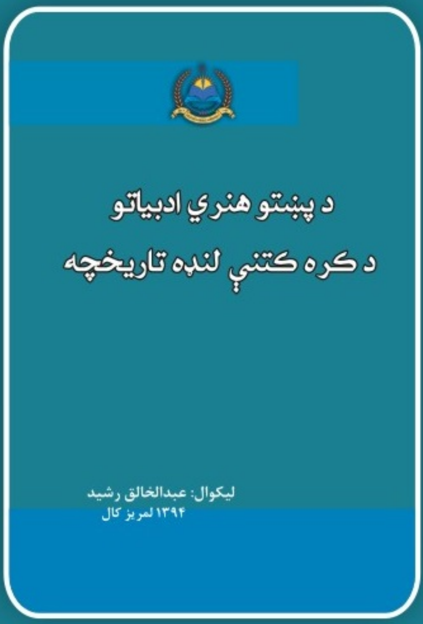

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۲

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library